

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

του τμήματος Δημόσιας Διοίκησης

Κατεύθυνση «ΝΟΜΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

**«ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΗΣ ΕΚΦΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΙΔΙΩΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ
ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΗΣ ΕΣΔΑ»**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ:

ΚΑΚΟΥΡΗ ΟΛΓΑ

A.M 7110M053

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:

κ. Στυλιανός – Ιωάννης Κουτνατζής

ΑΘΗΝΑ 2013

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	2
Συνοτομογραφίες	4
Αντί προλόγου	8
1. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ	10
2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ	12
2.1 Η απαρχή της ελευθερίας της έκφρασης	12
2.2 Από την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του ΟΗΕ σε μία de facto κατοχύρωση	18
3. ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	22
3.1 ΕΣΔΑ – η σημαντικότερη πηγή ευρωπαϊκής προστασίας	23
3.2 Σύνταγμα	26
4. ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΗΣ ΕΚΦΡΑΣΗΣ	28
5. ΜΟΡΦΕΣ ΕΚΦΡΑΣΗΣ	35
5.1 Ελευθερία του Τύπου	35
5.2 Η ελευθερία της γνώμης και του πληροφορείσθαι	43
5.2.1. Γενικά	43
5.2.2. Μισαλλόδοξος λόγος	47
6. ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΕΔΔΑ	53
6.1. Ελευθερία του Τύπου	53
6.1.1. Γενικά	53
6.1.2. Αποτίμηση: ελευθερία του Τύπου και όψεις σύγκρουσης με άλλα δικαιώματα	70
6.1.3. Συμπερασματικά	73
6.2. Μισαλλόδοξος λόγος	76
6.2.1. Γενικά	76
6.2.2. Συμπερασματικά	82
7. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΗΣ ΕΚΦΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑ ΠΡΟΣΩΠΑ	85
7.1. Η έννοια της ιδιωτικότητας	85
7.2. Δημόσια πρόσωπα	95
7.3. Η ιδιωτικότητα κατά την νομολογία του ΕΔΔΑ.	105
7.3.1. Γενικά	105

7.4.1. Συμπερασματικά	119
8. ΕΠΙΛΟΓΟΣ	123
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	127
1. ΕΛΛΗΝΙΚΗ	127
2. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ	129
3. ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ – ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ - ΛΟΙΠΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	130
4. ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ	132
5. ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ.....	138
Α. ΕΔΔΑ	138
Β. ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ.....	145

Συντομογραφίες

ά.	Άρθρο	
A.N.	Αναγκαστικός Νόμος	
αναλ.	Αναλυτικά	
απόφ.	Απόφαση	
άρθρ.	Άρθρο	
αρ. προσφ.	Αριθμός προσφυγής	
βλ.	Βλέπε	
ΔΕΚ	Δικαστήριο	Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
δηλ.	Δηλαδή	
δρχ.	Δραχμές	
εδ.	Εδάφιο	
ΕΔΔΑ	Ευρωπαϊκό	Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων
εκδ.	Εκδόσεις	
επ.	Επόμενα	
επιμ.	Επιμέλεια	
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων	
ΕΦΑΘ	Εφετείο Αθηνών	
ΕΦΕΚ	Εφημερίδα	Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων

κ.ά.	και άλλα
κεφ.	κεφάλαιο
κ.λ.π	και λοιπά
ΚΠολΔ	Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας
Μ.Μ.Ε.	Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας
Ν.	Νόμος
Ν.Δ.	νομοθετικό διάταγμα
ΝοΒ	Νομικό Βήμα (περιοδικό)
Ο.Η.Ε.	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ό.π.	όπου παραπάνω
Π.Δ.	προεδρικό διάταγμα
π.χ.	παραδείγματος χάρη
παρ.	Παράγραφος
παρακ.	Παρακάτω
παραπ.	Παραπάνω
περιοδ.	Περιοδικό
περιπτ.	Περίπτωση
ΠΚ	Ποινικός Κώδικας
Δ.Πρωτ.Αθ	Διοικητικό Πρωτοδικείο Αθηνών
σελ.	Σελίδα
ΣτΕ	Συμβούλιο της Επικρατείας
Τεύχ.	Τεύχος

Τόμ.	Τόμος		
Σ	Σύνταγμα		
ΦΕΚ	Φύλλο	Εφημερίδας	της
Art	Κυβερνήσεως		
No.	Άρθρο		
Ρ.	Νούμερο		
	Παράγραφος		

Η ελευθερία της έκφρασης είναι ζωτικής σημασίας σε μία δημοκρατική κοινωνία. Είναι συμφέρον όλων να την προασπίσουμε εφόσον αυτό δεν είναι εις βάρος άλλων θεμελιωδών δικαιωμάτων. Όλα τα δικαιώματα, παρόλα αυτά, φέρουν ευθύνες, ειδικά όταν αυτοί που τα ασκούν έχουν την δυνατότητα να επηρεάζουν τη ζωή άλλων ανθρώπων.

Report of Committee on Privacy and Related Matters, Great Britain, Parliament, House of Commons (June 1990)

Αντί προλόγου

Η ελευθερία της έκφρασης αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο των δημοκρατικών δικαιωμάτων και ελευθεριών. Όπως διατύπωσε στην πρώτη σύνοδό της το 1946, πριν από οποιοσδήποτε διακηρύξεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή συνθήκες, η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ «*Η ελευθερία της πληροφόρησης είναι ένα θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα και ... η λυδία λίθος όλων των ελευθεριών στις οποίες τα Ηνωμένα Έθνη είναι αφιερωμένα.*¹».

Ελευθερία έκφρασης σημαίνει ελευθερία ύπαρξης. Εκφράζομαι άρα υπάρχω είναι μία παραλλαγή ή ίσως μία λογική συνέχεια της γνωστής σε όλους φράσης «*σκέφτομαι άρα υπάρχω*» που αιώνες πριν διατύπωσε ο Καρτέσιος² τονίζοντας τη σημασία του να σκέφτεται κανείς ελεύθερα.

Η ελευθερία της έκφρασης είναι απαραίτητη για να μπορέσει να λειτουργήσει η δημοκρατία αλλά και η συμμετοχή του κοινού στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Το να εκφράζει κανείς ελεύθερα τη γνώμη του, απαλλαγμένος από τον φόβο για μία πιθανή λογοκρισία, δεν είναι μόνο το επιθυμητό αλλά και το αναγκαίο για μία δημοκρατική κοινωνία και για ένα πραγματικό κράτος δικαίου. Είναι δε αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι οι πολίτες δεν μπορούν να ασκήσουν το δικαίωμα της ψήφου αποτελεσματικά ή να λάβουν μέρος στη

¹ Βλ. ψήφισμα 59 (I).

² Cogito, ergo sum.

www.el.wikipedia.org/wiki/%CE%A1%CE%B5%CE%BD%CE%AD_%CE%9D%CF%84_%CE%B5%CE%BA%CE%AC%CF%81%CF%84#cogito_ergo_sum .

δημόσια λήψη αποφάσεων, εάν δεν έχουν ελεύθερη πρόσβαση σε πληροφορίες και ιδέες και εάν δεν είναι σε θέση να εκφράσουν τις απόψεις τους ελεύθερα. Η ελευθερία της έκφρασης επομένως, δεν είναι σημαντική μόνο για την ατομική αξιοπρέπεια, αλλά και για τη συμμετοχή στη δημοκρατία, συνεπώς δε δικαίως έχει χαρακτηριστεί ως η κορωνίδα των ελευθεριών³.

Σχετικά με την ελευθερία της έκφρασης η Επιτροπή Ανθρώπινων Δικαιωμάτων του Ο.Η.Ε δημοσίευσε το Γενικό Σχόλιο 34 στο οποίο αναφέρει ότι *«Η ελευθερία της γνώμης και η ελευθερία της έκφρασης αποτελούν απαραίτητους όρους για την πλήρη ανάπτυξη του ατόμου. Είναι θεμελιώδεις για κάθε κοινωνία. Αποτελούν το θεμέλιο λίθο για κάθε ελεύθερη και δημοκρατική κοινωνία. Οι δύο αυτές ελευθερίες είναι στενά συνδεδεμένες ενώ η ελευθερία της έκφρασης είναι εκείνη η ελευθερία που παρέχει το όχημα για την ανταλλαγή και ανάπτυξη των απόψεων»* ενώ η σπουδαιότητα της ελευθερίας της έκφρασης τονίζεται μέσω της αναφοράς ότι *«η ελευθερία της έκφρασης είναι αναγκαίος όρος για την πραγμάτωση των αρχών της διαφάνειας και της λογοδοσίας, οι οποίες είναι επίσης ουσιώδεις για την προώθηση και την προστασία των ανθρώπινων δικαιωμάτων.»*⁴.

Δεδομένου ότι στην έννοια έκφραση περιλαμβάνεται ένας ιδιαίτερα εκτενής κατάλογος τρόπων και μορφών έκφρασης καθίσταται σαφές ότι είναι πρακτικά αδύνατη η εξαντλητική αναφορά όλων των μορφών αυτής σε μία μόνο έρευνα. Για τον λόγο

³ www.hrea.org/index.php?doc_id=408

⁴ www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/gc34.pdf

τούτο η παρούσα μελέτη θα επικεντρωθεί στην ανάλυση μερικών βασικών μορφών έκφρασης, τις οποίες θα επιχειρήσουμε να οριοθετήσουμε αλλά και να εξετάσουμε στα πεδία σύγκρουσής τους με άλλες ελευθερίες και δικαιώματα και κυρίως το δικαίωμα στην ιδιωτικότητα των δημοσίων προσώπων, πάντοτε μέσω των ορίων που θέτει η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Λαμβανομένου υπ' όψιν δε ότι το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων αποτελεί τον κατ' εξοχήν εφαρμοστή της ΕΣΔΑ, στα κεφάλαια που ακολουθούν θα πλοηγηθούμε στην πλουσιότετη και πολυποίκιλη σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ βάσει της οποίας θα επιχειρήσουμε να διαμορφώσουμε κάποιες σταθερές για μία ελευθερία που διαρκώς διαμορφώνεται και εξελίσσεται βάσει των εκάστοτε κοινωνικών και πολιτικών αλλαγών, μια ελευθερία πιο επίκαιρη από ποτέ.

1. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

Η ελευθερία της έκφρασης αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο μίας αληθινής δημοκρατίας και είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την έννοια της ανάπτυξης η οποία αποτελεί τον πυρήνα της ατομικής και κοινωνικής προόδου. Διότι πραγματική ανάπτυξη επιτυγχάνεται μόνο μέσω της ελεύθερης, άνευ οιασδήποτε περιορισμών και πάσης λογοκρισίας, ανταλλαγής πληροφοριών και απόψεων.

Αν και το δικαίωμα στην έκφραση είναι επαρκώς προστατευόμενο - τόσο σε εθνικό επίπεδο στο ίδιο το κείμενο του Συντάγματος, αλλά και σε ειδικότερες νομοθετικές διατάξεις, όσο και σε ευρωπαϊκό αλλά και διεθνές επίπεδο μέσω των διαφόρων συμβάσεων για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αλλά

και των οικείων πράξεων αρμοδίων ευρωπαϊκών και διεθνών οργάνων - ως αναγκαίο για τη διασφάλιση μίας υγιούς δημοκρατίας δεν παύει να υπόκειται σε ορισμένους περιορισμούς οι οποίοι αφορούν τόσο στον τρόπο άσκησής του όσο και την ίδια τη φύση και ουσία του δικαιώματος δηλαδή το εκάστοτε περιεχόμενο της έκφρασης.

Επειδή το εν λόγω δικαίωμα δεν συνιστά απόλυτο δικαίωμα δηλαδή οπωσδήποτε προστατευόμενο αλλά μόνο στο μέτρο που η άσκησή του δεν επιφέρει προσβολή σε άλλα θεμελιώδη δικαιώματα το εγχείρημα του προσδιορισμού των ακριβών ορίων της ελευθερίας της έκφρασης καθίσταται ιδιαίτερα δυσχερές υπό την έννοια ότι δεν είναι δυνατή η περιοριστική απαρίθμηση των προστατευόμενων μορφών έκφρασης. Τα δυσδιάκριτα λοιπόν όρια της εξακολουθούν μέχρι και σήμερα να διαπλάθονται μέσω της ποικιλόμορφης νομολογίας, η οποία αποτελεί το σχετικό δείκτη των κοινωνικών αλλαγών που επιτυγχάνονται με την πάροδο του χρόνου. Πλείστοι εξωγενείς παράγοντες όπως οι ελλειπείς νομοθεσίες οι οποίες ευνοούν τις συγκρούσεις δικαιωμάτων, η έντονη κρατική παρεμβατικότητα, η έλλειψη βασικών δημοκρατικών δομών και η εμφανής πολιτική αυθαιρεσία συνέτειναν στην επικρατούσα ασάφεια ως προς τα όρια της ελευθερίας της έκφρασης και οδήγησαν στη διαμόρφωση μίας πρακτικής εντονότατης κρατικής παρεμβατικότητας στην άσκηση του εν λόγω δικαιώματος. Στο μέτρο μάλιστα που η φύση και το περιεχόμενο του ως άνω δικαιώματος μεταβάλλεται σε συνάρτηση με την αλλαγή των κοινωνικών δεδομένων και δομών με την εμφάνιση και καθιέρωση νέων μορφών έκφρασης ο προβληματισμός σχετικά με την οριοθέτηση της

συγκεκριμένης ελευθερίας μεγαλώνει.

2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ

2.1 Η απαρχή της ελευθερίας της έκφρασης

Πολλούς αιώνες πριν ο Αριστοτέλης αναζητούσε ποια είναι εκείνα τα χαρακτηριστικά των ανθρώπων που συμβάλλουν στη συγκρότηση της ανθρώπινης κοινωνίας. Καταλήγοντας στο συμπέρασμα πως ο άνθρωπος είναι ζώον πολιτικό και λογικό, έκρινε πως περισσότερο από κάθε άλλο ζώο είναι προορισμένος να ζει μέσα σε οργανωμένη κοινωνία. Και αυτό διότι μόνο αυτός διαθέτει έναρθρο λόγο, ο οποίος του δόθηκε από τη φύση με σκοπό να εκφράζει το ωφέλιμο και το βλαβερό, το καλό και το κακό, συνεπώς το δίκαιο και το άδικο. Η ελευθερία της έκφρασης δεν είναι απλά θεμελιώδες δικαίωμα κατά τον Αριστοτέλη αλλά απαραίτητο γνώρισμα της πόλης και προϋπόθεση μίας αληθινής δημοκρατίας.

Η προέλευση της ελευθερίας της έκφρασης ταυτίζεται με την ίδια την ιστορία της προέλευσης των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Ο τρόπος δε που επικοινωνούμε με τον άλλο αποτελεί τη σημαντικότερη διάσταση της ανθρώπινης επικοινωνίας. Γι' αυτό ακριβώς το δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης και της γνωστοποίησης της γνώμης μέσω του λόγου είναι η ελευθερία του ιδανικού ανθρωπισμού ή η ελευθερία του θείου μέσα στον άνθρωπο⁵.

⁵ Βλ. ΒΑΣΙΛΕΙΟ Κ. ΒΟΥΪΔΑΣΚΗ, *Το δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης και τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνία Ιστορικο-κοινωνιολογική Προσέγγιση*, Β' έκδοση Αθήνα 2004, σελ. 7 επ.

Το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης της γνώμης ήταν απαραίτητο χαρακτηριστικό γνώρισμα της πόλης που κατά τον Αριστοτέλη αποτελείται από ένα πλήθος ελεύθερων πολιτών⁶. Η έννοια της ελευθερίας της έκφρασης όμως δεν ταυτίζεται με την σημερινή η οποία προέρχεται από το κράτος αλλά νοείται ως ελευθερία εντός του κράτους δηλ. σε απόλυτη συνάρτηση με αυτό. Χορηγείται δε στους ελεύθερους πολίτες, ως ισότιμα μέλη της κοινωνίας προκειμένου να εκφράζονται ελεύθερα και να μάχονται ως ενεργοί πολίτες για το καλό της πόλης τους στο έδαφος της οποίας την ασκούν ανεπιφύλακτα και ανεμπόδιστα.

Στην αρχαία αθηναϊκή πολιτεία η ελευθερία του λόγου αποτελούσε απαραίτητο συστατικό του δημοκρατικού πολιτεύματος και συνάμα αναφαίρετο δικαίωμα του κάθε πολίτη. Άλλωστε έννοιες όπως «ισονομία», «ισηγορία» και «ισοκρατία», ακρογωνιαίοι λίθοι του ένδοξου αθηναϊκού πολιτεύματος, της ιδεατής δημοκρατίας, εκπορεύονται, πηγάζουν και νοούνται πάντα σε συνάρτηση με την ελευθερία του λόγου⁷ η οποία ουσιαστικά δεν αποτελούσε μόνο

⁶ Βλ. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ, *Πολιτικά*, 1247b 41: « η γαρ πόλις πολιτών τι πλήθος εστίν» και 1279a 21: «Η δε πόλις κοινωνία των ελευθέρων εστί» και «Άλλη βασική αρχή του δημοκρατικού πολιτεύματος είναι η ελευθερία λόγου. Οι αρχαίοι Έλληνες χρησιμοποιούσαν για τα δηλώσουν αυτή την έννοια τις λέξεις ισηγορία και παρρησία. Ο **Ισοκράτης** στο λόγο του «Περί Ειρήνης», που είναι γραμμένος σε μια εποχή που το δημοκρατικό πολίτευμα μασιίζεται από τους δημαγωγούς και βρίσκεται στην παρακμή του, κατηγορεί τους Αθηναίους γιατί έχουν μεν ισηγορία αλλά δεν υπάρχει παρρησία. Ισηγορία είναι το δικαίωμα που έχουν όλοι οι πολίτες να αγορεύσουν, να μιλήσουν στην Εκκλησία του Δήμου. Η παρρησία όμως είναι κάτι παραπάνω από την ισηγορία. Παρρησία είναι το δικαίωμα του πολίτη να μπορεί όχι απλώς να έχει το λόγο, αλλά να εκφράσει τη

απλό δικαίωμα αλλά ταυτόχρονα και απaráβατη υποχρέωση κάθε πολίτη. Κατά το μεσαίωνα, περίοδος όπου επικράτησε ο άκρατος σκοταδισμός, κάθε έννοια ελευθερίας - πόσο μάλλον της έκφρασης - έπαψε να υφίσταται ενώ η πολιτική βούληση επικεντρωμένη στη μανιώδη προσπάθεια της θρησκευτικής επιβολής, κατέπνιξε κάθε φωνή προόδου και ανάπτυξης⁸ γεγονός που οδήγησε σε εκείνες τις απαιτούμενες κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις που ευνόησαν τη διεκδίκηση και κατοχύρωση των βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών, ανάμεσα στις οποίες και της ελευθερίας του λόγου, της έκφρασης και του Τύπου, κατά τη διάρκεια του 17^{ου} και 18^{ου} αιώνα.

Οι κοινωνικές και πολιτικές διεργασίες των δύο τελευταίων δεκαετιών του 18^{ου} αιώνα οδήγησαν στην κατάρτιση εν μέρει εκτενών καταλόγων με τα ανθρώπινα δικαιώματα⁹. Για πρώτη φορά στη νεότερη ιστορία, ειδικότερα το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης αναγνωρίζεται ως ιδιαίτερα σημαντικό. Κατά τον J. Fichte το δικαίωμα της έκφρασης αποτελεί το μεγαλύτερο αναφαίρετο δικαίωμα της ανθρωπότητας, πλέον απελευθερωμένο από τα δεσμά

γνώμη του ελεύθερα, ακόμη και αν αυτή δεν είναι σύμφωνη με τη γνώμη των άλλων. Γιατί δεν έχει πραγματικά κανένα νόημα να πει κανείς τη γνώμη του, αν δεν μπορεί να εκφράσει ελεύθερα αυτό που πραγματικά πιστεύει χωρίς να αποδοκιμάζεται από τους άλλους για αυτό. Κάτι τέτοιο προϋποθέτει μια ευρύτητα πνεύματος τέτοια, που να μπορεί να δεχτεί το διαφορετικό, το αντίθετο.»

⁸ Βλ. www.nis.gr/npimages/docs/FundamentalRights_GR.pdf, σελ. 3-4.

⁹ Βλ. W. BLACKSTONE, *Commentaries on the Laws of England*, book 1, Oxford 1765, σελ. 117.

του εξωτερικού αυταρχισμού και θεμελιωμένο στους νόμους της λογικής¹⁰. Εξίσου σημαντικό είναι, κατά τον ίδιο, το δικαίωμα στην πληροφόρηση. Αντίθετα ο Hegel χαρακτηρίζει ως ελευθερία τη δυνατότητα του να μπορεί κανείς να δημοσιοποιεί τις απόψεις του μέσω του Τύπου. Αλλά η δημοσιοποίηση δεν θα είναι άνευ όρων δηλαδή δε θα γράφει και θα λέει ο καθένας ό,τι θέλει αφού κάτι τέτοιο αφήνει περιθώρια για τη διάπραξη εγκλημάτων. Κατά τον Hegel με νόμους και διατάξεις μπορεί να διασφαλισθεί η αποφυγή περιπτώσεων κατάχρησης της ελευθερίας του λόγου¹¹.

Η επανάσταση στον τομέα της διεκδίκησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ξεκίνησε δυναμικά στις Η.Π.Α και οδήγησε στην κατάρτιση του Συντάγματος το 1787, το οποίο τέθηκε σε ισχύ το 1788¹², όπως τροποποιήθηκε με την προσθήκη της σχετικής με την ελευθερία του λόγου και του Τύπου τροπολογία το 1791¹³ και στη Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της 4^{ης} Ιουνίου 1976¹⁴. Στο «Bill of Rights» της Βιρτζίνια κατοχυρώθηκαν ουσιώδεις ελευθερίες ανάμεσα στις οποίες και η ελευθερία του Τύπου, ειδικότερα στο άρθρο 12 όπου οριζόταν ότι η ελευθερία του Τύπου είναι ένας από

¹⁰ Βλ. ΒΑΣΙΛΕΙΟ Κ. ΒΟΥΪΔΑΣΚΗ, *Το δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης και τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνία Ιστορικο-κοινωνιολογική Προσέγγιση*, ό.π, σελ. 83 και www.ac-journal.org/journal/vol4/iss3/articles/lsmith.htm.

¹¹ Βλ. ΒΑΣΙΛΕΙΟ Κ. ΒΟΥΪΔΑΣΚΗ, *Το δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης και τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνία Ιστορικο-κοινωνιολογική Προσέγγιση*, ό.π, σελ. 86.

¹² www.256.com/gray/constitution/ .

¹³ www.256.com/gray/constitution/amendment_01_to_10.html#1 .

¹⁴ Βλ. Φ. ΜΠΑΡΜΠΙΕ, & ΛΑΒΕΝΙΡ, *Ιστορία των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας, Δρομέας*, Αθήνα 1999, σελ. 80.

τους ισχυρότερους προμαχώνες της ελευθερίας και δε μπορεί να περιοριστεί¹⁵.

Στην Ευρώπη, η επαναστατική διάθεση βρήκε έκφραση στη Γαλλία όπου η Γαλλική Επανάσταση του 1789 οδήγησε στη Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, δυνάμει της οποίας τα άτομα μετατράπηκαν σε ελεύθερους πολίτες με δικαιώματα και ελευθερίες. Πιο συγκεκριμένα, στο άρθρο 11 της ως άνω Διακήρυξης προβλεπόταν ότι *«με το να είναι η ελεύθερη κοινωνία των στοχασμών και των γνώμων ένα από τα πιο πολύτιμα δικαιώματα του ανθρώπου, κάθε πολίτης μπορεί να τις εκφράζει, να τις γράφει και να τις τυπώνει ελεύθερα έχοντας την ευθύνη της κατάχρησης αυτής της ελευθερίας σε περιπτώσεις που ορίζει ο νόμος»*.

Στο ίδιο πνεύμα κινούμενη η εξελικτική πορεία των πραγμάτων δεν ήταν δυνατόν να μην περιλάβει το εν λόγω δικαίωμα σε όλες τις μεγάλες Διακηρύξεις των Δικαιωμάτων του ανθρώπου του 18^{ου} αιώνα και αργότερα στην Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του ΟΗΕ το 1948, όπου συγκεκριμένα στο αρ.19 αναφέρεται ότι *«Κάθε πρόσωπο έχει το δικαίωμα να μην ενοχλείται για τις απόψεις του και το δικαίωμα να ζητά, να παίρνει και να διαδίδει τις πληροφορίες και τις ιδέες του με οποιοδήποτε μέσο έκφρασης χωρίς περιορισμό»*. Και μπορεί η νομική δεσμευτικότητα της Οικουμενικής Διακηρύξεως ως προς τα Κράτη να έχει προκαλέσει αντιγνώμεις, το παγκόσμιο πολιτικό της κύρος όμως

¹⁵ Βλ. W. SWINDLER, *Sources and documents of United States Constitutions*, New York 1978, σελ. 402 επ.

είναι αδιαμφισβήτητο¹⁶.

Αποτελεί αδιαμφισβήτητο γεγονός πως οι μεγάλες Διακηρύξεις των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων έθεσαν τις βάσεις για την πρώτη θεσμοθέτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αναμφισβήτητα δε η ελευθερία του Τύπου διεκδικήθηκε εντονότατα κατά τα τέλη του 18^{ου} και ολόκληρο τον 19^ο αιώνα ως επακόλουθο της θεσμοθέτησης της ελευθερίας του λόγου. Άλλωστε η πολιτική ιστορία της Δύσης της ως άνω περιόδου αντανακλάται πλήρως στους σκληρούς αγώνες για την ελευθερία του Τύπου, στην κατάκτηση της οποίας συνέβαλε καθοριστικά και η βιομηχανική επανάσταση κατά την οποία η ανακάλυψη μηχανών, η φτηνή πρώτη ύλη και η μαζική παραγωγή συνετέλεσαν καθοριστικά στην ταχύτατη εξάπλωση της πληροφορίας η οποία σταδιακά αποδεσμεύτηκε, από τον αυστηρό κρατικό έλεγχο. Όλα τα ανωτέρω γεγονότα σε συνδυασμό με τον εκδημοκρατισμό των περισσότερων ευρωπαϊκών κρατών στάθηκαν μοιραία για την εξέλιξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου και συμπορεύτηκαν με την αποδοχή της ελευθερίας της έκφρασης και μέσω της ολοένα και αυξανόμενης ελευθερίας του Τύπου¹⁷. Κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα παρατηρείται μία αξιολογική πρόοδος στην ελευθερία της έκφρασης σε όλες της τις μορφές. Η ελευθερία του λόγου από την έντυπη μορφή πέρασε γρήγορα στην ηλεκτρονική της έκφραση, η οποία άρχισε να βρίσκει ολοένα και μεγαλύτερη

¹⁶ Βλ. ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΡΟΥΚΟΥΝΑ, *Διεθνής Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα δικαιώματα του ανθρώπου, Βιβλιοπωλείο της «Εστίας», Αθήνα, 1995, σελ.71.

¹⁷ Βλ. S. BERSTEIN, P. MILZA, *Η Ευρωπαϊκή Συμφωνία και η Ευρώπη των εθνών, 1815-1919*, Αλεξάνδρεια, 1997.

εφαρμογή, ειδικότερα κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα¹⁸. Ήδη δε από το δεύτερο μισό του, είναι γεγονός, ότι οι πολίτες απολάμβαναν μία αρκετά ευρεία ελευθερία έκφρασης, ακόμα και σε επίπεδο κριτικής της πολιτικής εξουσίας.

Ακολουθώντας το δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης περνώντας μέσα από όλα τα κοινωνικά και πολιτικά στάδια της ιστορίας εξελίχθηκε και μετατράπηκε σε απαραίτητο συστατικό μίας φιλελεύθερης δημοκρατικής κοινωνίας. Σταδιακά, ενσωματώθηκε ως ανεξάρτητο δικαίωμα σε νομοθετικές πράξεις και νομοθετήματα τα οποία ως πρωταρχικό στόχο είχαν την προστασία του πλουραλισμού των απόψεων, ως απαραίτητο συστατικό της διασφάλισης της δημοκρατίας αλλά και της αναζήτησης της αλήθειας¹⁹.

2.2. Από την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του ΟΗΕ σε μία de facto κατοχύρωση

Η σημασία της ελευθερίας του λόγου έγινε, όπως προαναφέρθηκε, γνωστή από πολύ νωρίς και έχοντας ωριμάσει ως μορφή και περιεχόμενο το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης περιλήφθηκε σε όλα τα ευρωπαϊκά αλλά και διεθνή κείμενα που αφορούν στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το 1966 η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών λαμβάνοντας υπόψη ότι,

¹⁸ Βλ. Σ. ΜΠΙΡΚΕΡΤΣ, *Οι ελεγείες του Γουτεμβέργιου, Η μοίρα της αναγνώρισης στην ηλεκτρονική μορφή, Επικοινωνία και Κοινωνία*, Μετάφραση Λ. Εξαρχοπούλου, Καστανιώτη, Αθήνα 1994, σελ. 14.

¹⁹ Βλ. S. PAUSEWANG, *Κοινή γνώμη και μαζικά μέσα ενημέρωσης*, W. ABENDROTH, K. LENK, *Εισαγωγή στη πολιτική επιστήμη: Δίκαιο και Πολιτική*, επιμ. Γ. Πάσχος, Β' τόμ Εκδ. Παρατηρητής, Αθήνα 1985, σελ. 197.

σύμφωνα με τις αρχές του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, η αναγνώριση της εγγενούς αξιοπρέπειας και των ίσων και αναφαίρετων δικαιωμάτων όλων των μελών της ανθρώπινης κοινωνίας αποτελεί τη βάση της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της ειρήνης²⁰ υιοθέτησε ένα κείμενο επεξεργασμένο από την ΕΑΔ, το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών που ψηφίστηκε την 19^η Δεκεμβρίου 1966 αλλά τέθηκε σε ισχύ την 23^η Μαρτίου 1976 και κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον Ν.2462/1997 (ΦΕΚ Α' 25/26.2.97), στο άρθρο 19 του οποίου αναφέρεται «1. Κανείς δεν πρέπει να υπόκειται σε διακριτική μεταχείριση και να παρενοχλείται για τις απόψεις του. 2. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ελευθερία της αναζήτησης, της λήψης και της μετάδοσης πληροφοριών και απόψεων κάθε είδους, ανεξαρτήτως συνόρων, προφορικά, γραπτά, σε έντυπα, σε κάθε μορφή τέχνης ή με κάθε άλλο μέσο της επιλογής του. 3. Η άσκηση των δικαιωμάτων, που προβλέπονται στην παράγραφο 2 του άρθρου αυτού, συνεπάγεται ειδικά καθήκοντα και ευθύνες. Μπορεί, επομένως, να υπόκειται σε ορισμένους περιορισμούς, οι οποίοι όμως πρέπει να προβλέπονται με σαφήνεια από το νόμο και να είναι απαραίτητοι: α. για το σεβασμό των δικαιωμάτων ή της υπόληψης των άλλων, β. για την προστασία της εθνικής ασφάλειας, της δημόσιας τάξης, της δημόσιας υγείας ή των χρηστών ηθών».

Η παρ.1 του ως άνω άρθρου κατοχυρώνει το δικαίωμα στην ελεύθερη έκφραση αποκλείοντας κάθε παρέμβαση ή ανάμειξη τόσο

²⁰www.unhcr.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=26230&Itemid=33.

σε κρατικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο ιδιωτών. Κατά την παρ.2 η ελευθερία της έκφρασης περιλαμβάνει την ελευθερία αναζητήσεως, λήψεως και μεταδόσεως πληροφοριών πάσης φύσεως, με κάθε μέσο, προφορικό, γραπτό, ηλεκτρονικό και χωρίς εδαφικούς περιορισμούς, πρόκειται δηλαδή για ελευθερία με διεθνείς διαστάσεις. Έχει μάλιστα γίνει δεκτό ότι περιλαμβάνει το «δικαίωμα του κοινού να ενημερώνεται κατάλληλα» και το «δικαίωμα της λήψης των πληροφοριών»²¹. Κατά δε την παρ.3 του ως άνω άρθρου η ελευθερία της γνώσης είναι απόλυτη, της έκφρασης όμως επιδέχεται περιορισμούς, εφόσον όμως αυτοί είναι απαραίτητοι και ορίζονται «δια νόμου», για τον σεβασμό των δικαιωμάτων και της υπολήψεως του πλησίον ή για την προστασία της δημόσιας τάξης, ηθικής²² και υγείας²³.

Σύμφωνα μάλιστα με την Επιτροπή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα των Ηνωμένων Εθνών²⁴, «η παρ.2 του ανωτέρω άρθρου

²¹ Υπόθεση Sirbu κατά Μολδαβίας, αρ. προσφ. 73562/01, απόφαση της 15^{ης} Ιουνίου 2004, «το κοινό έχει το δικαίωμα να λαμβάνει πληροφορίες ως αποτέλεσμα του συγκεκριμένου ρόλου που έχουν οι δημοσιογράφοι, ο οποίος είναι η μετάδοση πληροφοριών και ιδεών σε θέματα δημοσίου ενδιαφέροντος».

²² Βλ. υπόθεση L. Hertzberg v. Finland, Communication No. 61/1979, U.N. Doc. CCPR/C/OP/1 at 124 (1985), όπου η Επιτροπή ΔΣΑΠ έκρινε ότι «η δημόσια ηθική ποικίλλει» από κράτος σε κράτος και συνεπώς αναγνωρίζεται περιθώριο εκτίμησης στις εθνικές αρχές.

²³ Βλ. ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΡΟΥΚΟΥΝΑ, *Διεθνής Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*, ό.π, σελ.92.

²⁴ Σύμφωνα με το υπ' αριθμόν 34 Γενικό Σχόλιο της Επιτροπής Ανθρώπινων Δικαιωμάτων του Ο.Η.Ε αναφορικά με την ελευθερία της έκφρασης όπως κατοχυρώνεται στο αρ.19 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά

απαιτεί την προστασία του δικαιώματος στην ελευθερία της έκφρασης, η οποία περιλαμβάνει όχι μόνο την ελευθερία κανείς να «διαδίδει πληροφορίες και ιδέες όλων των ειδών», αλλά και την ελευθερία να «τις αναζητήσει» και να «τις λάβει», «ανεξαρτήτως συνόρων» και με οποιονδήποτε τρόπο, «είτε προφορικά, είτε εγγράφως είτε σε έντυπη μορφή, με τη μορφή τέχνης, ή με

Δικαιώματα «η παράγραφος 2 επιβάλλει στα κράτη μέλη να εγγυηθούν το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος να αναζητούν, να λαμβάνουν και να μεταδίδουν πληροφορίες και ιδέες κάθε είδους, ανεξάρτητα από σύνορα. Αυτό το δικαίωμα περιλαμβάνει την έκφραση και τη λήψη μηνυμάτων κάθε είδους, ιδέας ή άποψης που μπορεί να μεταδοθεί σε άλλους, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 19 παράγραφος 3 και το άρθρο 20. Περιλαμβάνει τον πολιτικό διάλογο, τον προσωπικό σχολιασμό και τα δημόσια πράγματα, την περιγραφή, τη συζήτηση για τα ανθρώπινα δικαιώματα, την δημοσιογραφία, την πολιτισμική και καλλιτεχνική έκφραση τη διδασκαλία και τον θρησκευτικό διάλογο. Μπορεί επίσης να περιλαμβάνει την εμπορική διαφήμιση. Το πεδίο εφαρμογής της παραγράφου 2 περιλαμβάνει επίσης την έκφραση που μπορεί να θεωρείται βαθειά προσβλητική αν και τέτοια έκφραση μπορεί να περιορίζεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 19, παράγραφος 3 και το άρθρο 20. Η παράγραφος 2 προστατεύει όλους τους τύπους έκφρασης καθώς και τα μέσα της μετάδοσής της. Αυτοί οι τύποι περιλαμβάνουν την προφορική, γραπτή και συμβολική γλώσσα, καθώς και την μη φραστική έκφραση όπως με εικόνες και έργα τέχνης. Μέσα έκφρασης αποτελούν τα βιβλία, οι εφημερίδες, τα παλίμψηστα, οι αφίσες, οι πινακίδες, τα φορέματα και οι νομικές προτάσεις. Περιλαμβάνουν όλους τους τύπους οπτικοακουστικών καθώς και ηλεκτρονικών και διαδικτυακών μέσων έκφρασης.». Βλ. γενικές παρατηρήσεις υπ' αριθμόν 11 και 12.

οποιοδήποτε άλλο μέσο της επιλογής του». Σύμφωνα επίσης με την Επιτροπή, «λίγη προσοχή έχει μέχρι στιγμής δοθεί στο γεγονός ότι, λόγω της ανάπτυξης των σύγχρονων μέσων μαζικής ενημέρωσης, αποτελεσματικά μέτρα είναι αναγκαίο να ληφθούν για να αποφευχθεί ο έλεγχος των μέσων ενημέρωσης που θα παρεμβαίνει στο δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης με τρόπο που δεν προβλέπεται στην παράγραφο. (...) Στην παράγραφο 3 τονίζεται ρητά ότι η άσκηση του δικαιώματος στην ελευθερία της έκφρασης συνεπάγεται ειδικά καθήκοντα και ευθύνες και για τον λόγο αυτό ορισμένοι περιορισμοί στο δικαίωμα επιτρέπονται όταν αυτοί αφορούν είτε τα συμφέροντα άλλων προσώπων ή της κοινότητας στο σύνολό της. Ωστόσο, όταν ένα κράτος μέλος επιβάλλει ορισμένους περιορισμούς στην άσκηση της ελευθερίας της έκφρασης, αυτοί οι περιορισμοί δεν πρέπει να θέτουν σε κίνδυνο το ίδιο το δικαίωμα. Η παράγραφος 3 καθορίζει τις προϋποθέσεις στις οποίες πρέπει να υπόκεινται οι περιορισμοί που τίθενται: οι περιορισμοί πρέπει να «προβλέπονται από το νόμο» και μπορούν να επιβληθούν μόνο για έναν από τους σκοπούς που αναφέρονται στα εδάφια (α) και (β) της παραγράφου 3 και να δικαιολογούνται ως «αναγκαίοι» για το εν λόγω συμβαλλόμενο κράτος για έναν από τους σκοπούς αυτούς.»²⁵.

3. ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

²⁵ Βλ. General Comment No. 10: Freedom of expression (Art. 19) της 29/06/1983 της Επιτροπής για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση:

www.ohchr.org/Documents/Issues/Opinion/CCPRGeneralCommentNo10.pdf.

3.1 ΕΣΔΑ – η σημαντικότερη πηγή ευρωπαϊκής προστασίας

Ένα από τα σημαντικότερα κείμενα για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών είναι η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΣΔΑ), όπως τροποποιήθηκε με τα Πρόσθετα Πρωτόκολλα, η οποία κυρώθηκε αρχικά με τον Ν. 2325/1923 (ΦΕΚ Α' 68) και μετά την αποκατάσταση της Δημοκρατίας, εκ νέου με το Ν.Δ 53/19-09-1974 (ΦΕΚ Α' 256) και αποτελεί έκτοτε αναπόσπαστο μέρος της ελληνικής έννομης τάξης. Στην ΕΣΔΑ και συγκεκριμένα στο αρ. 10 αναφέρεται: «1. Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα εις την ελευθερίαν εκφράσεως. Το δικαίωμα τούτο περιλαμβάνει την ελευθερίαν γνώμης ως και την ελευθερίαν λήψεως ή μεταδόσεως πληροφοριών ή ιδεών, άνευ επεμβάσεως δημοσίων αρχών και ασχέτως συνόρων. Το παρόν άρθρον δεν κωλύει τα Κράτη από του να υποβάλωσι τας επιχειρήσεις ραδιοφωνίας κινηματογράφου ή τηλεοράσεως εις κανονισμούς εκδόσεως αδειών λειτουργίας. 2. Η άσκησις των ελευθεριών τούτων, συνεπαγομένων καθήκοντα και ευθύνας δύναται να υπαχθή εις ωρισμένας διατυπώσεις, όρους, περιορισμούς ή κυρώσεις, προβλεπομένους υπό του νόμου και αποτελούντας αναγκαία μέτρα εν δημοκρατική κοινωνία δια την εθνικήν ασφάλειαν, την εδαφικήν ακεραιότητα ή την δημοσίαν ασφάλειαν, την προάσπισιν της τάξεως και πρόληψιν του εγκλήματος, την προστασίαν της υγείας ή της ηθικής, την προστασίαν της υπολήψεως ή των δικαιωμάτων των τρίτων, την παρεμπόδισιν της κοινολογήσεως εμπιστευτικών πληροφοριών ή την διασφάλισιν του κύρους και αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας.».

Η πλουσιότατη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου

Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΔΑ) έχει ως ένα βαθμό διασαφηνίσει το περιεχόμενο της ελευθερίας της έκφρασης μολονότι ο καθορισμός των ορίων της, λόγω της φύσης του δικαιώματος, αποτελεί ένα ιδιαίτερα δυσχερές εγχείρημα αλλά και μία αδιάλειπτη διαδικασία η οποία πραγματοποιείται από το ΕΔΔΑ, το οποίο εφαρμόζοντας την Σύμβαση και ως εκ τούτου υπάγοντας κάθε συγκεκριμένη περίπτωση στο γράμμα της Σύμβασης, την οποία εφαρμόζει και ερμηνεύει με γνώμονα τον σκοπό που αυτή υπηρετεί, οδηγείται σταδιακά σε μία εν τοις πράγμασι συγκεκριμενοποίηση των περιπτώσεων που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του αρ.10.

Παράλληλα και κατ'επέκταση συντελείται μία αποσαφήνιση των περιορισμών που εκ πρώτης όψεως κρίνονται δικαιολογημένοι σύμφωνα με την παρ.2 του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ. Οι όποιοι δε επιβληθέντες περιορισμοί, σύμφωνα με την Σύμβαση θα πρέπει να αποτελούν αναγκαία μέτρα σε μια δημοκρατική κοινωνία. Η δε «αναγκαιότητα» αποτελεί ένα δυσχερώς προσδιοριζόμενο κριτήριο δεδομένου ότι αποτελεί απόρροια στάθμισης πολλών παραγόντων και διυλίσεως μέσω της εφαρμοζόμενης αρχής της αναλογικότητας στο μέτρο που σύμφωνα με αυτή την αρχή οι επιβαλλόμενοι από το νόμο περιορισμοί πρέπει να είναι αφενός μεν αναγκαίοι υπό την έννοια ότι δεν υπάρχει άλλος πρόσφορος τρόπος για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από τη σχετική ρύθμιση σκοπού και αφετέρου δε να τελούν σε αρμόζουσα αναλογία με αυτόν, έτσι ώστε οι επιπτώσεις που προκαλούνται στον θιγόμενο να μην είναι δυσανάλογα επαχθείς, η σχέση δε μεταξύ μέσου και σκοπού πρέπει να είναι εύλογη, ώστε να αποτρέπονται υπέρμετρα επαχθείς συνέπειες. Κατά τον ως άνω τρόπο, νομολογιακά, έχει διαμορφωθεί

έναν όχι περιοριστικός κατάλογος περιπτώσεων που όντως κρίνονται ως εμπόυμασες στα όρια της ελευθερίας της έκφρασης και ταυτόχρονα έχουν χαραχθεί κάποιες κατευθυντήριες οδοί για τη σταθερή οριοθέτηση της ελευθερίας της έκφρασης. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι, αν και η ΕΣΔΑ αποτελεί δημιούργημα της δεκαετίας του '50, ότε και οι υφιστάμενες συνθήκες ήταν τελείως διαφορετικές, η παρεχόμενη προστασία των διατάξεών της παρουσιάζει πολλαπλασιασμένη ισχύ στην σύγχρονη κοινωνία, μία κοινωνία που αποτελεί τον αποδέκτη εντόνων πολιτικών και κοινωνικών μορφοποιήσεων και εξελίξεων με αποκορύφωμα την δυναμική κυριαρχία των μέσων μαζικής επικοινωνίας.

Κατά δε την πάγια νομολογία του ΕΔΔΑ²⁶ «η ελευθερία της έκφρασης αποτελεί ένα από τα βασικά θεμέλια μίας δημοκρατικής κοινωνίας, μία από τις βασικές προϋποθέσεις για την πρόοδό της και την ανάπτυξη του κάθε ανθρώπου. Με την επιφύλαξη της παραγράφου 2 του άρθρου 10, εφαρμόζεται όχι μόνο για «πληροφορίες» ή «ιδέες» που γίνονται ευμενώς δεκτές ή θεωρούνται αβλαβείς ή αδιάφορες, αλλά και για εκείνες που προσβάλλουν, σοκάρουν ή ενοχλούν το κράτος ή οποιοδήποτε τομέα του πληθυσμού. ... Αυτές είναι οι απαιτήσεις του πλουραλισμού, της ανεκτικότητας και της αποδοχής του διαφορετικού χωρίς τα οποία δεν θα υπήρχε δημοκρατική κοινωνία».

Στο πλαίσιο της προστασίας της ελευθερίας της έκφρασης, υπό το πρίσμα της ΕΣΔΑ, αξίζει να αναφερθεί ότι αν και το άρθρο 10

²⁶ Βλ. *Handyside κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αρ. προσφ. 5493/1972, απόφαση της 7^{ης} Δεκεμβρίου 1976, σειρά Α24, παρ.49.

της ΕΣΔΑ θεσπίστηκε αρχικά για να προστατεύσει τις πολιτικές, φιλοσοφικές, επιστημονικές, θρησκευτικές ιδέες, η συγκεκριμένη διάταξη δε διαφοροποιεί την προστασία που παρέχεται στις διαφορετικές μορφές της έκφρασης. Κατ' επέκταση κατ' αρχάς το συγκεκριμένο άρθρο καλύπτει τη μετάδοση γνώμων, πληροφοριών, και ιδεών οι οποίες δεν είναι απαραίτητο να συνδέονται κατ' έμμεσο ή άμεσο τρόπο με τις προαναφερόμενες μορφές έκφρασης. Συνεπώς κάθε έκφραση είναι αξία προστασίας ανεξαρτήτως του τυχόν φιλοσοφικού, θρησκευτικού, επιστημονικού, εμπορικού ή και πολιτικού χαρακτήρα της²⁷.

Εν περιλήψει στο άρθρο 10 παρ.1 της ΕΣΔΑ γίνεται λόγος για ελευθερία γνώμης και λήψης ή μετάδοσης πληροφοριών ή και ιδεών, χωρίς επέμβαση δημόσιων αρχών και ασχέτως συνόρων. Η συγκεκριμένη διατύπωση συνοδεύεται από τη ρήτρα βάσει της οποίας οι περιορισμοί πρέπει να αποτελούν αναγκαία μέτρα σε μια δημοκρατική κοινωνία ενώ παράλληλα μεταφέρεται το βάρος απόδειξης στα ίδια τα κράτη τα οποία είναι αυτά που πρέπει να δικαιολογήσουν την επιβολή περιορισμών στο συγκεκριμένο δικαίωμα. Εν κατακλείδι, η ελευθερία της έκφρασης και της πληροφόρησης αποτελούν ατομικό δικαίωμα του πολίτη ενώ το δικαίωμα του πολίτη στην πληροφόρηση αποτελεί ατομικό δικαίωμα με κοινωνικές προεκτάσεις.²⁸

3.2 Σύνταγμα

²⁷ Βλ. ΒΑΣΙΛΕΙΟ ΣΚΟΥΡΗ – ΚΡΑΤΕΡΟ ΙΩΑΝΝΟΥ, *Η ελευθερία της διαφήμισης*, Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη, 1996, σελ. 63.

²⁸ Βλ. ΕΛΣΑ ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗ, *Ηθική των ΜΜΕ*, Ι. Σιδέρης, 2004, σελ. 169 επ.

Σύμφωνα με το αρ.14 του Συντάγματος «1. Καθένας μπορεί να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά, γραπτά και δια του τύπου τους στοχασμούς του τηρώντας τους νόμους του Κράτους. 2. Ο τύπος είναι ελεύθερος. Η λογοκρισία και κάθε άλλο προληπτικό μέτρο απαγορεύονται. 3. Η κατάσχεση εφημερίδων και άλλων εντύπων, είτε πριν από την κυκλοφορία είτε ύστερα από αυτή, απαγορεύεται.» Επίσης σύμφωνα με το αρ.5 παρ1 του Συντάγματος: «Καθένας έχει δικαίωμα στην πληροφόρηση. Περιορισμοί στο δικαίωμα αυτό είναι δυνατόν να επιβληθούν με νόμο μόνο εφόσον είναι απολύτως αναγκαίοι και δικαιολογούνται για λόγους εθνικής ασφάλειας, καταπολέμησης του εγκλήματος ή προστασίας των δικαιωμάτων και συμφερόντων τρίτων».

Η ελευθερία της γνώμης περιλαμβάνει κυρίως το δικαίωμα της διαμορφώσεως, της κατοχής εκφράσεως και διαδόσεως ή αποσιωπήσεως αλλά και τη λήψεως μίας γνώμης. Η έννοια της γνώμης ή του στοχασμού περιλαμβάνει απόψεις, μηνύματα, ειδήσεις, ό,τι εκφράζεται με ιδεολογικά αλλά και κερδοσκοπικά κίνητρα, ό,τι επιδιώκει τον ιδεολογικό ή διανοητικό ή οικονομικό επηρεασμό του αποδέκτη²⁹. «Στοχασμό» ή «γνώμη» μπορεί να περιέχει ένα άρθρο, μία ομιλία, μία γελοιογραφία, μία μελέτη, ένα τραγούδι, ένα κήρυγμα, μία παντομίμα, μία είδηση, ένα βιβλίο, ένα αστείο, μία δήλωση στους δημοσιογράφους, μία αγγελία, μία προκήρυξη, μία αφίσα, μία επιγραφή στους τοίχους, μία εμπορική διαφήμιση, μία διάλεξη, μια επιστημονική παράδοση, μία

²⁹ Βλ. Π.Δ.ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ, *Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, Α'*, δεύτερη αναθεωρημένη έκδοση, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα –Κομοτηνή, 2005, σελ. 491.

περιγραφή γεγονότος ή ακόμα και ένα e-mail³⁰. Συνεπώς ο «στοχασμός» ή η «γνώμη» είναι αξιολογικά ουδέτερες έννοιες.

Κατά δε το Σύνταγμα η έννοια της ελευθερίας της έκφρασης περιλαμβάνει τόσο την ελευθερία του πληροφωρείν όσο και του πληροφωρείσθαι. Στην ελευθερία του πληροφωρείσθαι αντίκειται κάθε απαγόρευση ή απόρριψη προσβάσεως, κάθε απόκρυψη ή νόθευση πληροφοριών («παραπληροφόρηση») αλλά και κάθε παρακώλυση, περιορισμός, καθυστέρηση ή «καθοδήγηση» της πληροφόρησης³¹.

Η ελευθερία της γνώμης κατά το Σ δεν είναι ανεξέλεγκτη. Το αρ.14 παρ.1Σ περιέχει μία γενική επιφύλαξη νόμου δηλ. την υπαγωγή της εκφράσεως της γνώμης στους γενικούς νομικούς κανόνες συμβιώσεως υπό την έννοια ότι ελευθερία της γνώμης δεν σημαίνει απαλλαγή από τις δεσμεύσεις των γενικών νόμων.³²

4. ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΗΣ ΕΚΦΡΑΣΗΣ

Σύμφωνα με τη Σύμβαση, η ελευθερία της έκφρασης και της πληροφόρησης δεν είναι απόλυτη. Το κράτος μπορεί να παρέμβει σε αυτήν σε ορισμένες περιπτώσεις, ανεξάρτητα από τον τρόπο μέσω του οποίου απόψεις, πληροφορίες και ιδέες εκφράζονται. Η όποια

³⁰ βλ. Π.Δ.ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ, *Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, Α'*, ό.π, σελ. 492.

³¹ βλ. Π.Δ.ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ, *Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, Α'*, ό.π, σελ. 531.

³² βλ. Π.Δ.ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ, *Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, Α'*, ό.π, σελ. 504.

κρατική παρέμβαση που καταλήγει σε έναν αποδεκτό περιορισμό της ελευθερίας της έκφρασης, εμφανίζεται με τη μορφή κύρωσης ή πάσης φύσεως έννομης συνέπειας, εμπίπτουσας στο αστικό, ποινικό ή διοικητικό πεδίο δικαίου, προβλεπόμενης σε διάφορους εθνικούς νόμους που έκαστος εξ αυτών θεσπίστηκε για την προστασία συγκεκριμένων εννόμων συμφερόντων ή για λόγους δημοσίου συμφέροντος.

Η παράγραφος 2 του ως άνω άρθρου ορίζει ότι για να είναι επιτρεπτός κάποιος περιορισμός της ελευθερίας της έκφρασης πρέπει να επιδιώκει έναν από τους στόχους που αναγνωρίζονται ως νόμιμοι δηλαδή την εθνική ασφάλεια, την εδαφική ακεραιότητα ή τη δημόσια ασφάλεια, την προστασία της υγείας ή της ηθικής, την πρόληψη του εγκλήματος, την προστασία της υπόληψης ή των δικαιωμάτων των άλλων, την πρόληψη της αποκάλυψης πληροφοριών που ελήφθησαν, την εμπιστοσύνη ή τη συντήρηση του κύρους και της αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας³³. Περιορισμοί όμως στο όνομα της δημόσιας τάξης και της εθνικής ασφάλειας μπορεί συχνά να είναι υπερβολικά ευρείς. Αρμόδιοι για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων διεθνείς και ευρωπαϊκοί φορείς αναφέρουν ότι οι εν λόγω περιορισμοί πρέπει να επιβάλλονται μόνον όταν υπάρχει πραγματικός κίνδυνος βλάβης έννομου συμφέροντος, όταν δηλαδή υπάρχει άμεσος και επικείμενος κίνδυνος βλάβης. Για να δικαιολογηθεί ο περιορισμός της ελευθερίας της έκφρασης ως επιβεβλημένος εκ του νόμου πρέπει να υπάρχει επαρκής νομική βάση και το περιεχόμενο αυτού

³³ Βλ. www.echr.coe.int/Documents/Pub_coe_HFfiles_2007_18_ENG.pdf.

να είναι ρητό και σαφές στους αποδέκτες του. Όπως άλλωστε έχει αποφανθεί σχετικώς και το Δικαστήριο του Στρασβούργου, ο νόμος πρέπει να είναι προσβάσιμος δηλαδή διαθέσιμος, γνωστός και σε κατανοητή μορφή και να παρέχει σαφή ένδειξη των συνθηκών υπό τις οποίες επιτρέπονται περιορισμοί στην ελευθερία της έκφρασης, ενώ η ύπαρξη ενός νόμιμου σκοπού δεν αρκεί ούτως ώστε μία παρέμβαση να θεωρηθεί συμβατή με τη Σύμβαση. Θα πρέπει επίσης να προβλέπεται από το νόμο κατά τρόπο ρητό, σαφή και συγκεκριμένο ώστε να καθορίζεται ορισμένα και ειδικά η προβλεπόμενη συμπεριφορά³⁴.

³⁴ Βλ. Herczegfalvy κατά Αυστρίας, αρ. προσφ. 10533/83, απόφαση της 24^{ης} Σεπτεμβρίου 1992, Σειρά Α αρ. 244. Εδώ το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το άρθρο 10 είχε παραβιαστεί επειδή διαπίστωσε ότι δεν υπήρχε νομική βάση για τους περιορισμούς που επιβλήθηκαν στην προσφεύγουσα, ενώ στην υπόθεση Hashman και Harrup κατά Ηνωμένου Βασιλείου, αρ. προσφ. 25594/94, απόφαση της 25^{ης} Νοεμβρίου 1999 το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η έκφραση «να συμπεριφέρεται κανείς ορθά» είναι «ιδιαίτερα ασαφής», και δεν δίνει στους αιτούντες επαρκώς σαφείς οδηγίες ως προς το πώς πρέπει να συμπεριφέρονται στο μέλλον.

Ακολούθως στην υπόθεση Gawęda κατά Πολωνίας, αρ. προσφ. 26229/95, απόφαση της 14^{ης} Μαρτίου 2004, το Δικαστήριο έκρινε ότι η ερμηνεία που δίνεται από τα πολωνικά δικαστήρια σε ένα υπουργικό διάταγμα σχετικά με την καταχώριση τίτλων περιοδικών εισήγαγε νέα κριτήρια, τα οποία δεν μπορούσαν να προβλεφθούν με βάση τις διατάξεις που ισχύουν στον τομέα αυτό. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι το εν λόγω διάταγμα ορίζει ότι η καταχώριση μπορεί να απορριφθεί όταν δεν «συνάδει με την πραγματική κατάσταση των υποθέσεων». Τα εθνικά δικαστήρια έκριναν ότι από αυτό συνάγεται η εξουσία να αρνηθούν καταχώριση όταν θεωρούσαν ότι ο τίτλος ενός περιοδικού μεταφέρει ουσιαστικά ψευδή εικόνα. Σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, μια τέτοια ερμηνεία

Τέλος, κάθε περιορισμός της ελευθερίας της έκφρασης πρέπει να είναι «αναγκαίος σε μία δημοκρατική κοινωνία». Σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, το επίθετο «αναγκαίος» σημαίνει να προβλέπεται από «επιτακτική κοινωνική ανάγκη³⁵» και η «αναγκαιότητα» συνιστά το κριτήριο βάσει του οποίου κρίνονται δικαιολογημένοι ή μη οι εκάστοτε περιορισμοί. Τα κράτη μέλη διαθέτουν τη διακριτική ευχέρεια δηλαδή ένα «περιθώριο εκτίμησης» («margin of appreciation») στο να εκτιμήσουν το κατά πόσον υπάρχει μια τέτοια ανάγκη³⁶.

Ο «μηχανισμός» του ευρέος – όπως έχει ήδη δεχτεί πολλάκις

θα απαιτούσε νομοθετική διάταξη που να το επιτρέπει σαφώς. Το ΕΔΔΑ κατέληξε λοιπόν στο συμπέρασμα ότι το γράμμα του νόμου δεν είχε διατυπωθεί με απαιτούμενη ακρίβεια για να μπορέσει η προσφεύγουσα να ρυθμίσει ανάλογα τη συμπεριφορά της.

Επίσης, στην υπόθεση Karademirci και άλλοι κατά Τουρκίας, αρ. προσφ. 37096/97 και 37101/97, απόφαση της 25^{ης} Ιανουαρίου 2005, το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 10 είχε παραβιαστεί, θεωρώντας ότι οι προσφεύγοντες δεν μπορούσαν ευλόγως να θεωρήσουν ότι οι δηλώσεις τους εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του νόμου, δεδομένου ότι στο παρελθόν ο ίδιος νόμος είχε ερμηνευτεί συσταλτικά από το εθνικό δικαστήριο. Ανάλογη και η υπόθεση Ünsal Öztürk κατά Τουρκίας, αρ. προσφ. 29365/95, απόφαση της 4ης Οκτωβρίου 2005.

³⁵ Βλ. υπ' αριθμόν 28 πρόταση του γενικού εισαγγελέα Ruiz-Jarabo Colomer της 13ης Σεπτεμβρίου 2001 σχετικά με την Υπόθεση C-340/00 P, Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων κατά Michael Cwik. - Αίτηση αναιρέσεως, διαθέσιμη ηλεκτρονικά στην ιστοσελίδα:

www.eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62000CC0340:EL:HTML.

³⁶ Ομοίως.

το Δικαστήριο του Στρασβούργου σε ποικίλες αποφάσεις του – περιθωρίου εκτίμησης που απολαμβάνουν τα κράτη μέλη βασίζεται αφενός μεν στο γεγονός ότι κάθε κράτος μέλος γνωρίζει καλύτερα τις ανάγκες του κατά τρόπο που να μην υπάρχει μία ομοιόμορφη πρακτική, δηλαδή ένας standard κανόνας που να μπορεί να εφαρμοσθεί στις περιπτώσεις με ίδιες συνθήκες στα διάφορα κράτη και ως εκ τούτου οι ανάγκες ποικίλουν από κράτος σε κράτος και από εποχή σε εποχή, συνεπώς ο τρόπος αντιμετώπισης των εκάστοτε περιπτώσεων είναι αλληλένδετος με το τοπικό και χρονικό στοιχείο. Αφετέρου δε ο τρόπος αντίδρασης και οι μηχανισμοί προστασίας που ενεργοποιεί κάθε κράτος προκειμένου να αντιμετωπίσει μία κατάσταση, εν προκειμένω μία κατάχρηση ίσως της ελευθερίας της έκφρασης ή μία επιβλαβή μορφή αυτής οφείλει να γίνεται σεβαστή από το Δικαστήριο, το οποίο, ως εκτός των ορίων και της πραγματικότητας του εμπλεκόμενου κράτους, δεν αναμένεται να έχει γνώση και εξοικείωση με τις συνθήκες αλλά και τις ανάγκες αυτού.

Συνεπώς, στον τομέα της ελευθερίας της έκφρασης, το τι είναι αναγκαίο για την προστασία δικαιωμάτων και εννόμων συμφερόντων που πιθανόν να συγκρούονται με την εν λόγω ελευθερία, όπως η προστασία της φήμης ή των δικαιωμάτων των άλλων ή η προστασία των ηθών, διαφέρει στα διάφορα συμβαλλόμενα κράτη και ως ένα βαθμό αυτή η μοναδικότητα λαμβάνεται υπ' όψιν από το Δικαστήριο του Στρασβούργου. Άλλωστε το Δικαστήριο έχει επανειλημμένα αποφανθεί ότι δεδομένου ότι οι ανάγκες κάθε κράτους αλλά και τα δεδομένα αλλάζουν ραγδαία από τόπο σε τόπο και από εποχή σε εποχή είναι

πρακτικά αδύνατο να καθοριστούν γενικά κριτήρια εφαρμογής.

Σχετικά με τα ανωτέρω το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι «το μέγεθος της εσωτερικής δυνατότητας περιθωρίου εκτίμησης δεν είναι πανομοιότυπο για κάθε έναν από τους στόχους που αναφέρονται στο άρθρο 10 παρ.2 (...) όταν, αναφορικά με ένα συμφέρον, ο εγχώριος νόμος και η πρακτική των συμβαλλομένων κρατών αποκαλύπτουν, σε ένα αρκετά μεγάλο βαθμό, κοινή πρακτική, το περιθώριο εκτίμησης περιορίζεται επιτρέποντας έτσι πιο εκτεταμένη ευρωπαϊκή επιτήρηση³⁷». Είναι γεγονός ότι το περιθώριο εκτίμησης των κρατών υπόκειται στην ευρωπαϊκή επανεξέταση³⁸. Ωστόσο ο μηχανισμός προστασίας που δημιούργησε η Σύμβαση είναι δευτερεύων σε σχέση με τα εθνικά συστήματα διαφύλαξης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τίθεται σε εφαρμογή όταν έχουν εξαντληθεί όλες οι εγχώριες λύσεις.

Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει ότι όποτε υπάρχει μια παρέμβαση στην άσκηση των δικαιωμάτων και των ελευθεριών που διασφαλίζονται στην παρ. 1 του άρ. 10, η εποπτεία

³⁷ Βλ. *Handyside* κατά Ηνωμένου Βασιλείου, αρ. προσφ. 5493/1972, απόφαση της 7^{ης} Δεκεμβρίου 1976, σειρά A24, παρ.49.

³⁸ Βλ. Υπόθεση Κανελλόπουλου κατά Ελλάδος, αρ. προσφ. 28504/05, απόφαση της 11^{ης} Οκτωβρίου 2007, σχόλιο υπ' αριθμόν 35 «Το επίθετο «αναγκαία» υπό την έννοια της § 2 του άρθρου 10, προϋποθέτει την ύπαρξη μίας «επιτακτικής κοινωνικής ανάγκης». Τα συμβαλλόμενα Κράτη χαίρουν ενός περιθωρίου εκτίμησης προκειμένου να κρίνουν επί της υπάρξεως μίας τέτοιας ανάγκης, αλλά το περιθώριο αυτό συνυπάρχει με τον ευρωπαϊκό ταυτόχρονο έλεγχο επί του νόμου και επί των αποφάσεων που τον εφαρμόζουν, ακόμη και όταν προέρχονται από ανεξάρτητο δικαστήριο (*Janowski κατά Πολωνίας* [GC], υπ' αριθμ. 25716/94, παρ. 30, CEDH 1999-I)»

πρέπει να είναι αυστηρή, λόγω της σημασίας των εν λόγω δικαιωμάτων. Η σημασία αυτών των δικαιωμάτων έχει τονιστεί από το Δικαστήριο πολλές φορές, για τον λόγο τούτο άλλωστε η ανάγκη για τον περιορισμό τους, πρέπει να είναι πειστικά θεμελιωμένη³⁹. Για τον λόγο τούτο άλλωστε, κατά την άσκηση της εξουσίας ελέγχου, το Δικαστήριο αξιολογεί την αναλογικότητα του περιορισμού της ελευθερίας της έκφρασης προς τον επιδιωκόμενο στόχο⁴⁰. Οποιαδήποτε παρέμβαση δυσανάλογη σε σχέση με τον

³⁹ Βλ. Π. ΑΡΤΕΜΗ, ό.π, σελ. 5επ. «Από διάφορες αυθεντικές πηγές είναι δυνατόν να διαμορφωθεί αριθμός γενικών διεθνών αρχών στην ερμηνεία των περιορισμών :

Α) Η ελευθερία είναι ο κανόνας και ο περιορισμός της η εξαίρεση

Β) Νομιμότητα: Ο περιορισμός πρέπει να προνοείται από τον νόμο

Γ) Το θεμιτό: Ο περιορισμός πρέπει να επιδιώκει ένα θεμιτό σκοπό, που δικαιολογείται από ένα από τους λόγους που επιτρέπονται από το Άρθρο 10.

Δ) Αναλογικότητα: Ο περιορισμός πρέπει να αποδεικνύεται ότι είναι «αναγκαίος» για το θεμιτό σκοπό που επιδιώκεται να επιτευχθεί.».

⁴⁰ Βλ. Βλ. Υπόθεση Κανελλόπουλου κατά Ελλάδος, ό.π, σχόλιο υπ' αριθμόν 36 «Ο ρόλος του Δικαστηρίου συνίσταται στο να αποφασίζει αμετακλήτως αν ένας «περιορισμός» της ελευθερίας έκφρασης συμβιβάζεται με το άρθρο 10 της Συμβάσεως. Για να το επιτύχει εξετάζει την αμφισβητούμενη επέμβαση σε ξένες υποθέσεις υπό το φως του συνόλου της υποθέσεως έτσι ώστε να καθορίσει εάν ήταν «ανάλογη με τον νομίμως επιδιωκόμενο σκοπό» και εάν τα επιχειρήματα των εθνικών αρχών ήταν «επαρκή και ουσιαστικά» έτσι ώστε να την αιτιολογούν. Το Δικαστήριο πρέπει να πειστεί ότι οι εθνικές αρχές εφήρμοσαν κανόνες σύμφωνους με αυτούς του άρθρου 10 και ότι βασίστηκαν σε μία αποδεκτή εκτίμηση των ορθών πραγματικών περιστατικών (*Steel et Morris c. Royaume-Uni*, n° 68416/01, § 87, CEDH 2005-II).

επιδιωκόμενο νόμιμο σκοπό, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως «αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία» και ως εκ τούτου αντιβαίνει στο άρθρο 10 της Σύμβασης.

5. ΜΟΡΦΕΣ ΕΚΦΡΑΣΗΣ

Στο παρόν κεφάλαιο θα επιχειρήσουμε μία συνοπτική αναφορά συγκεκριμένων βασικών μορφών έκφρασης των οποίων η άσκηση από τους φορείς τους συχνά συγκρούεται με άλλα δικαιώματα εξίσου προστατευόμενα σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Παράλληλα όμως και στο μέτρο που κύριο αντικείμενο της παρούσας αποτελεί η ευρωπαϊκή στάση απέναντι στο ζήτημα της ελευθερίας της έκφρασης σε σχέση με την προστασία της ιδιωτικότητας των δημοσίων προσώπων θα επιχειρήσουμε να παραθέσουμε μία συνολική εικόνα της διαρκώς διαμορφούμενης νομολογίας του Δικαστηρίου του Στρασβούργου, από τις πρώτες σχετικές υποθέσεις που απασχόλησαν το Δικαστήριο του Στρασβούργου μέχρι και σήμερα.

5.1 Ελευθερία του Τύπου

5.1.1 Η ελευθερία του Τύπου στην ελληνική έννομη τάξη.

Για κάθε φιλελεύθερη δημοκρατική κοινωνία, ο τύπος ως μέσο έκφρασης πολιτικής, κοινωνικής αλλά και οικονομικής γνώμης διαδραματίζει σπουδαιότατο ρόλο για τη ζύμωση και προώθηση των εν γένει κοινωνικών και πολιτικών δρώμενων και εξελίξεων, συνεπώς η ελευθερία του Τύπου ως ειδικότερη έκφανση της ελευθερίας της

γνώμης αποτελεί συστατικό στοιχείο του δημοκρατικού πολιτεύματος.

Στην ελληνική έννομη τάξη, όλες οι εν τοις πράγμασι λειτουργίες του Τύπου καλύπτονται από την διάταξη του αρ.14 παρ.1 του Συντάγματος, ενώ σύμφωνα με το αρ.1 εδ. 1 του Α.Ν 1092/1938 «περί Τύπου» *«τύπος και έντυπον επί των οποίων εφαρμόζονται αι διατάξεις του νόμου τούτου, είναι παν ό,τι εκ τυπογραφίας ή οιουδήποτε άλλου μηχανικού ή χημικού μέσου παράγεται εις όμοια αντίτυπα και χρησιμεύει εις πολλαπλασιασμόν ή διάδοσιν χειρογράφων, εικόνων, παραστάσεων μετά ή άνευ σημειώσεων, ή μουσικών έργων μετά κειμένου ή επεξηγήσεων ή φωνογραφικών πλακών»*. Τύπος και έντυπα λοιπόν θεωρούνται τα βιβλία, οι εφημερίδες, τα περιοδικά, τα φυλλάδια, οι προκηρύξεις, οι αφίσες κ.λπ. με κυριότερα τα βιβλία και τα περιοδικά έντυπα, περιλαμβανομένων εφημερίδων και περιοδικών. Η δε ελευθερία της έκφρασης περιλαμβάνει την ελευθερία εκδόσεως, σύνταξης, εκτύπωσης και κυκλοφορίας (αποστολής, διανομής, πωλήσεως) και εν γένει διαδόσεως εντύπων στο εσωτερικό και εξωτερικό, την ελευθερία ιδρύσεως και λειτουργίας επιχειρήσεως Τύπου με οποιαδήποτε μορφή ιδιωτικού δικαίου, την ελευθερία επιλογής και προμήθειας από οπουδήποτε των αναγκαίων μηχανημάτων, του τυπογραφικού χαρτιού και λοιπού υλικού, την ελευθερία της με νόμιμο τρόπο συλλογής πληροφοριών και φωτογραφικών, ηχητικών ή άλλων στοιχείων από το εσωτερικό ή εξωτερικό, καθώς και την ελευθερία επιλογής πηγής πληροφοριών, την ελευθερία της δημοσίευσης ειδήσεων, σχολίων, γενικής ή ειδικής ύλης, αγγελιών και διαφημίσεων, την ελευθερία εκλογής και ασκήσεως του

δημοσιογραφικού επαγγέλματος και άλλων συναφών επαγγελμάτων και την ελευθερία ιδρύσεως και λειτουργίας προαιρετικών, ισότιμων και απαλλαγμένων από κάθε κρατική ανάμιξη δημοσιογραφικών ή άλλων συναφών προς τον τύπο οργανώσεων.⁴¹

5.1.2 Ελευθερία του Τύπου – μία προνομιακή μορφή ελευθερίας

Η ελευθερία του Τύπου, δεδομένης της προστασίας και των εγγυήσεων που αναμφισβήτητα της παρέχει το ίδιο το Σύνταγμα, αναγνωρίζεται και προστατεύεται από αυτό υπό διττή μορφή, τόσο ως ατομικό δικαίωμα (αρ.14 παρ.1 Σ) όσο και ως θεσμική εγγύηση (αρ.14 παρ.2 εδ. α Σ). Από τα ανωτέρω θα μπορούσε ίσως να συναχθεί η έλλειψη υποχρέωσης εκ μέρους του κράτους να λαμβάνει μέτρα θετικού περιεχομένου για την διασφάλιση της ελευθερίας του Τύπου αφού αυτό απορρέει από τη φύση του ως ατομικό δικαίωμα ενώ η φύση του ως θεσμική εγγύηση κατοχυρώνει την απόλυτη διασφάλισή του στο μέτρο που στην παρ. 2 εδ. α του ανωτέρω άρθρου του Σ διακηρύσσεται ότι «ο τύπος είναι ελεύθερος».

Ο τύπος αδιαμφισβήτητα είναι φορέας όχι μόνο της ελευθερίας της έκφρασης αλλά και μίας *de facto* – μη θεσμοθετημένης - εξουσίας η οποία εμπεριέχεται στην ίδια τη διαμεσολαβητική τους εξουσία. Η εξουσία αυτή όχι μόνον δεν θεμελιώνεται σε συνταγματικούς κανόνες όπως οι υπόλοιπες τρεις,

⁴¹ βλ. Π.Δ.ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ, *Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, Α'*, ό.π, σελ. 571 και ΒΑΣΙΛΕΙΟ ΣΚΟΥΡΗ – ΚΡΑΤΕΡΟ ΙΩΑΝΝΟΥ, *Η ελευθερία της διαφήμισης*, ό.π, σελ. 11επ.

αλλά διατηρεί συγχρόνως και τη δυνατότητα να αποκρούει κάθε έλεγχο οποιασδήποτε μορφής στο όνομα των παραπάνω ελευθεριών που της αναγνωρίζονται, παρόλο που αυτές, πέρα από τη διάστασή τους ως ατομικά δικαιώματα αποτελούν συγχρόνως και αξίες του δημόσιου ευρωπαϊκού πολιτισμού, άρρηκτα συνδεδεμένες με το δημοκρατικό πολίτευμα.⁴²

Ο σπουδαιότατος ρόλος του Τύπου στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης αλλά και τον κρατικό έλεγχο σε μείζονος σημασίας πολιτικά και κοινωνικά ζητήματα διασφαλίζεται εφόσον ο τύπος παραμένει απαλλαγμένος από τον πολιτικό έλεγχο σε θεσμικό επίπεδο⁴³ ούτως ώστε να διασφαλίζεται υπεύθυνη και υπόλογη διακυβέρνηση μέσω της αποκάλυψης της διαφθοράς και

⁴² Βλ. ΕΛΣΑ ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗ, Ηθική των ΜΜΕ, ό.π, σελ.17-18.

⁴³ «Τα κράτη μέλη θα πρέπει να λάβουν υπόψη τον βαθμό στον οποίο οι εξελίξεις στην τεχνολογία πληροφοριών κι επικοινωνιών, όπως τα διαδικτυακά και κινητά συστήματα μετάδοσης ηλεκτρονικών πληροφοριών, έχουν μεταβάλει ουσιωδώς τις επικοινωνιακές πρακτικές σε όλο τον κόσμο. Υπάρχει τώρα ένα παγκόσμιο δίκτυο για την ανταλλαγή ιδεών και απόψεων το οποίο δεν βασίζεται αναγκαία στους παραδοσιακούς μεσολαβητές των μαζικών μέσων ενημέρωσης. Τα κράτη μέλη πρέπει να λάβουν όλα τα αναγκαία βήματα προκειμένου να ενισχύσουν την ανεξαρτησία των νέων μέσων ενημέρωσης και να διασφαλίσουν την πρόσβαση των ατόμων σε αυτά. Τα κράτη μέλη θα πρέπει να διασφαλίσουν ότι οι υπηρεσίες δημόσιας μετάδοσης λειτουργούν με έναν ανεξάρτητο τρόπο. Σχετικά με αυτό, τα κράτη πρέπει να διασφαλίζουν την ανεξαρτησία και την εκδοτική ελευθερία. Θα πρέπει να παρέχουν επιχορηγήσεις με τρόπο κατά τον οποίο δεν θίγεται αυτή η ανεξαρτησία.». Βλ.15^η και 16^η γενική παρατήρηση.

κατάχρησης εξουσίας⁴⁴. Οι όποιοι κρατικοί περιορισμοί προωθούνται με τη μορφή των νόμων περί Τύπου που επιτρέπουν την κυβερνητική παρέμβαση στη λειτουργία του Τύπου ή επιβάλλουν αδικαιολόγητους περιορισμούς στο περιεχόμενο του, ακόμα και με τη μορφή επιβολής οικονομικών μέτρων. Από την άλλη πλευρά όμως, η σημασία του ρόλου του Τύπου τονίζει τη σπουδαιότητα του δικαιώματος του πολίτη στην πληροφόρηση. Για τον λόγο τούτο το κράτος έχει την υποχρέωση να προβλέψει γενικούς κανόνες δικαίου που να εισάγουν περιορισμούς με σκοπό την προστασία των δικαιωμάτων τρίτων⁴⁵ απέναντι στην συνταγματικά κατοχυρωμένη ελευθερία του Τύπου, να ρυθμίσει νομοθετικά το δικαίωμα απάντησης του πολίτη σε αυτόν, δικαίωμα που αντιμετωπίζεται ως αμυντικής φύσεως και όχι ως ενεργητικό

⁴⁴ Βλ. Π. ΑΡΤΕΜΗ, *Η ελευθερία του λόγου και της έκφρασης: Η ελευθερία του Τύπου, το δίκαιο της δυσφήμισης και το προνόμιο υπό επιφύλαξη*, ό.π.

⁴⁵ Βλ. Επιτροπή Ανθρώπινων Δικαιωμάτων του Ο.Η.Ε, σχόλιο υπ' αριθμόν 34, 13^η γενική παρατήρηση, «Ένας ελεύθερος, αλογόκριτος και ανεπηρέαστος Τύπος, καθώς και τα άλλα μέσα ενημέρωσης είναι ουσιώδη στοιχεία σε κάθε κοινωνία, για τη διασφάλιση της ελευθερίας της γνώμης και της έκφρασης και της απόλαυσης άλλων δικαιωμάτων που προβλέπει το Σύμφωνο. Αποτελεί μια από τις θεμέλιες λίθους σε μια δημοκρατική κοινωνία. Το Σύμφωνο προβλέπει ένα δικαίωμα όπου τα μέσα ενημέρωσης μπορούν να λαμβάνουν πληροφορίες προκειμένου να επιτελούν τη λειτουργία τους. Η ελεύθερη επικοινωνία των πληροφοριών και ιδεών για τα δημόσια και πολιτικά θέματα μεταξύ των πολιτών, των υποψηφίων και των αιρετών εκπροσώπων είναι ουσιώδες στοιχείο. Αυτό περιλαμβάνει κι έναν ελεύθερο τύπο και άλλα μέσα ενημέρωσης που θα μπορούν να σχολιάζουν τα δημόσια θέματα χωρίς λογοκρισία ή περιορισμούς και θα ενημερώνουν την κοινή γνώμη. Το κοινό επίσης έχει ένα αντίστοιχο δικαίωμα να λαμβάνει το μήνυμα των μέσων ενημέρωσης»⁴⁵.

δικαίωμα στην επικοινωνία⁴⁶, να προωθήσει τον πλουραλισμό στον χώρο των ΜΜΕ μέσα από νομοθετικές ρυθμίσεις που εξασφαλίζουν την διαφάνεια και τον υγιή ανταγωνισμό⁴⁷.

5.1.3. Ελευθερία του Τύπου και ΕΣΔΑ

Το δικαίωμα διάδοσης και λήψης πληροφοριών κατοχυρώνεται στο άρθρο 10 της ΕΣΔΑ τόσο στην ενεργητική του διάσταση η οποία περιλαμβάνει το δικαίωμα αλλά και, όπως έχει κριθεί νομολογιακά, την υποχρέωση του Τύπου και των ΜΜΕ να πληροφορούν το κοινό και να ασκούν έλεγχο στην κρατική εξουσία για τα δημοσίου ενδιαφέροντος θέματα, ρόλος που κατά πολλούς συνιστά πρωταρχική υποχρέωση των ΜΜΕ⁴⁸, όσο και την παθητική του διάσταση η οποία περιλαμβάνει το δικαίωμα του κοινού να λαμβάνει χωρίς εμπόδια κάθε μήνυμα που το ενδιαφέρει⁴⁹.

Είναι γεγονός ότι σε ευρωπαϊκό επίπεδο τα ΜΜΕ και ο τύπος ως διαμεσολαβητές της πληροφόρησης απολαμβάνουν ένα είδος ασυλίας, στο μέτρο που νομολογιακά, λόγω του ρόλου που επιτελούν στα πλαίσια μίας δημοκρατικής κοινωνίας διαμορφώνοντας την κοινή γνώμη επί ζητημάτων δημοσίου

⁴⁶ Βλ. ΕΛΣΑ ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗ, Ηθική των ΜΜΕ, ό.π, σελ. 160.

⁴⁷ Βλ. Η. DARBISHIRE, Lois, reglementations et declarations Intergouvernementales affectant les medias europeens: evaluation critique. Document du travail. Seminaire europeen Nation unis/UNESCO, sur la promotion des medias independants et pluralists, Sofia, Bulgarie 10-13 septembre 1997.

⁴⁸ Βλ. Γ. ΚΙΚΗ, *Το δίκαιο της πληροφόρησης*, Σιδεράτος, Αθήνα 1998, σελ. 27.

⁴⁹ Βλ. G. COHEN – JONATHAN σε E. DECAUX et P.H. Imber (sous la Direction de Louis Edmond Pettiti) *La Convention Europeenes de Droits de l' Homme, Economica*, Paris 1998, σελ. 371-373.

ενδιαφέροντος, έχει τονιστεί πολλάκις η ανάγκη να προστατευθεί η ελευθερία έκφρασής τους. Η ΕΣΔΑ δεν περιλαμβάνει ειδική ρητή πρόβλεψη για τα ΜΜΕ όμως το Δικαστήριο του Στρασβούργου έχει σχετικώς αποφανθεί ότι οι γενικές αρχές της ελευθερίας της έκφρασης κατοχυρωμένης στο άρθρο 10 της ΕΣΔΑ εφαρμόζονται και έχουν ιδιαίτερη βαρύτητα στην περίπτωση των ΜΜΕ⁵⁰ και του Τύπου.

Στο πλαίσιο του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ που εκφράζει τη φιλελεύθερη αντίληψη για τον Τύπο και τα ΜΜΕ και σύμφωνα με το γράμμα της διάταξης αφενός μεν η ελευθερία της γνώμης και η ελευθερία της διάδοσης και λήψης πληροφοριών απορρέουν από το ατομικό δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης, αφετέρου δε φορέας των παραπάνω δικαιωμάτων ήτοι της ελευθερίας της γνώμης και της ελευθερίας διάδοσης και λήψης των πληροφοριών αποτελεί κάθε πρόσωπο, συμπεριλαμβανομένου και του Τύπου και των ηλεκτρονικών ΜΜΕ ως νομικών προσώπων μέσω του ατομικού δικαιώματος στην ελευθερία της έκφρασης που αναγνωρίζεται στο δημοσιογράφο ως φυσικό πρόσωπο.

Έχει γίνει δεκτό ότι με την παρ.1 του άρ.10 της ΕΣΔΑ θεσπίζεται η αρχή της απαγόρευσης του προληπτικού ελέγχου και της λογοκρισίας κάθε μορφής και εκφράζεται η φιλελεύθερη αντίληψη της ΕΣΔΑ όσον αφορά στην πληροφόρηση στο πλαίσιο μίας δημοκρατικής κοινωνίας. Στο πλαίσιο της κοινωνίας αυτής που στηρίζεται στην ανεκτικότητα και την πολυφωνία, οι πληροφορίες

⁵⁰ Βλ. *Sunday Times κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αρ. προσφ. 6538/74, απόφαση της 26^{ης} Απριλίου 1979.

και οι ιδέες κυκλοφορούν ελεύθερα και δεν υπόκεινται σε προκαταρκτικό έλεγχο ή σε οποιανδήποτε άδεια δημόσιας αρχής, χωρίς αυτό βέβαια να σημαίνει ότι η ελευθερία του Τύπου είναι ανεξέλεγκτη δηλαδή ότι ασκείται χωρίς όρια και δεν υπόκειται σε περιορισμούς. Είναι όμως απαραίτητο οι περιορισμοί που επιβάλλονται να έχουν κατασταλτικό χαρακτήρα⁵¹.

5.1.4. Περιορισμοί στην ελευθερία του Τύπου

Αναφορικά με την παράγραφο 2 του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ τίθεται το εύλογο ερώτημα αν η εξαίρεση που θέτει η ΕΣΔΑ στην παράγραφο αυτή συνιστά επαρκές νομιμοποιητικό έρεισμα για τη θεμελίωση επιβολής κανόνων δεοντολογίας με νόμο που να ρυθμίζει λεπτομερώς τα καθήκοντα και τις υποχρεώσεις του Τύπου. Σχετικώς έχει διατυπωθεί επιχειρηματολογία υπέρ της άποψης ότι η δημοσιογραφική δεοντολογία δύναται να θεσπιστεί δια νόμου υποβαλλόμενη σε περιορισμούς, ερειδόμενος στην παρ.2 του άρ.10 της ΕΣΔΑ⁵². Μία πιο ακραία θεώρηση οδηγεί σε ισχυρισμούς ότι η ως άνω διάταξη όχι απλά επιτρέπει αλλά εν τοις πράγμασι παρακινεί τον νομοθέτη να ρυθμίσει δια νόμου το περιεχόμενο της δημοσιογραφικής έκφρασης περιλαμβανομένων των δημοσιογραφικών ανταποκρίσεων οι οποίες θα πρέπει να είναι «δίκαιες, ισορροπημένες, υπεύθυνες»⁵³.

⁵¹ Βλ. ΕΛΣΑ ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗ, *Ηθική των ΜΜΕ*, ό.π, σελ. 153 επ.

⁵² Βλ. G. COHEN – JONATHAN σε E. DECAUX et P.H. Imber (sous la Direction de Louis Edmond Pettiti) *La Convention Europeenes de Droits de l' Homme, Economica*, ό.π σελ. 385-415.

⁵³ Βλ. Η. DARBISHIRE, *Lois, reglementations et declarations Intergouvernementales affectantles medias europeens: evaluation critique*.

Ανεξαρτήτως του τρόπου θέασης της παρ.2 του αρ.10 της ΕΣΔΑ πρέπει να γίνει δεκτό ότι αυτή (παρ.2) δεν έχει θεσπιστεί ως απαγόρευση λογοκρισίας αλλά πάντοτε οι όποιοι επιβαλλόμενοι περιορισμοί θα πρέπει να πληρούν τις γενικότερες επιφυλασσόμενες από την ΕΣΔΑ προϋποθέσεις ήτοι να επιβάλλονται με νόμο, να είναι αναγκαίοι σε μία δημοκρατική κοινωνία και να είναι ανάλογοι προς τον επιδιωκόμενο με αυτούς σκοπούς.

Είναι αναμφισβήτητα γεγονός ότι σε μία πραγματικά δημοκρατική χώρα οι επιβαλλόμενοι στην ελευθερία των ΜΜΕ περιορισμοί έχουν στόχο την προστασία του ατόμου ή ορισμένων συλλογικών αγαθών υψίστης σημασίας και όχι τον αυταρχικό περιορισμό της δημοσιογραφικής έκφρασης. Συνεπώς δεν είναι συμβατοί με την φύση και τον σκοπό της ΕΣΔΑ γενικής φύσεως περιορισμοί οι οποίοι με οποιονδήποτε τρόπο παρεμποδίζουν την έκφραση, τη διάδοση γνώμης, ιδέας, ή πληροφορίας ή τον έλεγχο των πράξεων και των παραλείψεων των κρατικών οργάνων κατά την άσκηση των καθηκόντων τους καθότι συνιστούν αδικαιολόγητη και ως εκ τούτου μη ανεκτή λογοκρισία.

5.2. Η ελευθερία της γνώμης και του πληροφορείσθαι

5.2.1. Γενικά

Συστατικό στοιχείο της προσωπικότητας του ατόμου είναι η έκφραση της γνώμης. Δεν αποτελεί όμως μόνο γνώρισμα του ανθρώπου αλλά και αναπόσπαστο κομμάτι του δημοκρατικού

Document du travail. Seminaire europeen Nation unis/UNESCO, sur la promotion des medias independants et pluralists, Sofia, Bulgarie 10-13 septembre 1997.

πολιτεύματος. Υπό αυτήν την έννοια δεν είναι απλώς αποθετικό δικαίωμα δηλ. δεν αποτελεί μόνο αξίωση για αποχή του κράτους αλλά έχει και θετικό περιεχόμενο, λειτουργώντας συγχρόνως και ως πολιτικό δικαίωμα⁵⁴. Χωρίς την ελευθερία της γνώμης δεν είναι εφικτή η διαμόρφωση γνήσιας κοινής γνώμης αλλά ούτε και έλεγχος των δημοσίων προσώπων και πραγμάτων.

Η ελευθερία της γνώμης και ο σπουδαίος ρόλος της για την ανάπτυξη της προσωπικότητας αλλά και για την ίδια την δημοκρατία έχει επανειλημμένα τονιστεί από διάφορους φορείς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ως μία από τις βασικότερες μορφές ελευθερίας της έκφρασης έχει περιληφθεί στα βασικότερα διεθνή και ευρωπαϊκά νομοθετικά κείμενα για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η Επιτροπή Ανθρώπινων Δικαιωμάτων του Ο.Η.Ε στο Γενικό Σχόλιο 34 αναφορικά με την εν λόγω ελευθερία όπως κατοχυρώνεται στο αρ.19 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα αναφέρει ότι *«Η παράγραφος 1 του άρθρου 19 προβλέπει το δικαίωμα να έχεις γνώμη χωρίς παρέμβαση. Αυτό είναι ένα δικαίωμα στο οποίο το Σύμφωνο δεν περιλαμβάνει κάποια εξαίρεση ή περιορισμό. Η ελευθερία της γνώμης εκτείνεται στο δικαίωμα να αλλάζεις γνώμες όταν και για οποιοδήποτε λόγο το επιθυμεί κάθε άτομο ελεύθερα. Κανένα πρόσωπο δεν μπορεί να υποβληθεί σε περιορισμό των δικαιωμάτων του σύμφωνα με το Σύμφωνο επί τη βάση των πραγματικών, θεωρούμενων ή υποτιθέμενων απόψεών του. Όλοι οι τύποι των γνωμών προστατεύονται, συμπεριλαμβανομένων των απόψεων για*

⁵⁴ Βλ. Γ. ΒΛΑΧΟΣ, *Κοινωνιολογία των δικαιωμάτων του ανθρώπου*, 1976, σελ. 115 επ.

ένα πολιτικό, επιστημονικό, ιστορικό, ηθικό ή θρησκευτικό θέμα. Η ποινικοποίηση της άποψης είναι ασύμβατη με την παράγραφο 1. Η παρενόχληση, υποβάθμιση ή ο στιγματισμός ενός προσώπου, συμπεριλαμβανομένης της σύλληψής, κράτησης, δίκης ή φυλάκισης λόγω των απόψεων που μπορεί να έχει αποτελεί παραβίαση του άρθρου 19 παρ. 1.⁵⁵ Κάθε τρόπος προσπάθειας επιβολής μιας άποψης απαγορεύεται. Η ελευθερία της έκφρασης της άποψης αναγκαία περιλαμβάνει και την ελευθερία της μη έκφρασης μιας άποψης⁵⁶.»

Στην ελευθερία της γνώμης, όπως προαναφέρθηκε, περιλαμβάνεται το δικαίωμα της διαμορφώσεως, κατοχής, εκφράσεως και διαδόσεως γνώμης αλλά και λήψεως γνώμης και άποψης κάθε μορφής και επί παντός ζητήματος χωρίς περιορισμούς και εξαιρέσεις αλλά και το δικαίωμα στην πληροφόρηση, τόσο στην ενεργητική («πληροφορεῖν») όσο και στην παθητική του μορφή («πληροφορεῖσθαι»)⁵⁷. Όμως η ελευθερία της πληροφόρησης δεν τοποθετείται στις θετικές υποχρεώσεις του κράτος, υπό την έννοια του να συγκεντρώνει και να διαδίδει πληροφορίες⁵⁸.

Επεξηγώντας τη νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με την πρόσβαση σε πληροφορίες, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δικαιωμάτων του

⁵⁵ Βλ. γενική παρατήρηση υπ' αριθμόν 9.

⁵⁶ Βλ. γενική παρατήρηση υπ' αριθμόν 10.

⁵⁷ Βλ. Π.Δ. ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ, *Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, Α'*, ό.π., σελ. 490 επ.

⁵⁸ Βλ. Leander κατά Σουηδίας, αρ. προσφ. 9248/81, απόφαση της 26^{ης} Μαρτίου 1987, Σειρά Α αρ. 116, ρ. 29, παρ.74. Στην περίπτωση αυτή το Δικαστήριο αναγνώρισε το δικαίωμα των ατόμων να έχουν πρόσβαση στην πληροφόρηση.

ανθρώπου ανέφερε τον Μάιο του 1996, ότι το άρθρο 10 δεν εξασφαλίζει το δικαίωμα των πολιτών να ενημερώνονται από τις δημόσιες αρχές για θέματα δημοσίου ενδιαφέροντος με συγκεκριμένο τρόπο⁵⁹. Τον Απρίλιο του 1997 η Επιτροπή κήρυξε απαράδεκτη προσφυγή για την άρνηση να επιτραπεί σε μια εταιρεία να ζητήσει δικαστικά αρχεία με σκοπό την απόκτηση πληροφοριών αναφορικά με τους πιθανούς δανειολήπτες προκειμένου να πωλήσει σε χρηματοπιστωτικά ιδρύματα. Σχετικώς η Επιτροπή αποφάνθηκε για τα εξής: «*Το άρθρο 10 της Συμβάσεως δεν παρέχει σε κανένα πρόσωπο ή εταιρεία ... το απόλυτο δικαίωμα πρόσβασης σε αρχεία που περιέχουν πληροφορίες σχετικά με την οικονομική κατάσταση τρίτων, ή να απαιτεί από τις αρχές να ανακοινώνουν τέτοιου είδους πληροφορίες σε όποιον το ζητήσει*⁶⁰». Σύμφωνα με την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου το άρθρο 10 δεν επιβάλλει θετική υποχρέωση για τις αρχές ως προς τη διάδοση πληροφοριών⁶¹.

Η πρόσβαση στις πληροφορίες που κατέχουν οι δημόσιες αρχές είναι μια άλλη πτυχή της ελευθερίας της πρόσβασης σε πληροφορίες⁶². Διεθνείς και περιφερειακοί φορείς προστασίας των

⁵⁹ Βλ. *E. Bader κατά Αυστρίας*, αρ. προσφ. 26633/95, απόφαση της 15^{ης} Μαΐου 1996 και *E. Nurminen και άλλοι κατά Φιλανδίας*, αρ. προσφ. 27881/95, απόφαση της 26^{ης} Φεβρουαρίου 1997.

⁶⁰ Βλ. *Grupo Interpres SA κατά Ισπανίας*, αρ. προσφ. 32849/96, απόφαση της 7^{ης} Απριλίου 1997, DR89, σελ. 150.

⁶¹ Βλ. *Jones κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αρ. προσφ. 42639/04, απόφαση της 13^{ης} Σεπτεμβρίου 2005.

⁶² Βλ. σχετ. 18^η και 19^η γενική παρατήρηση του 34 Σχολίου της Επιτροπής του ΟΗΕ αναφορικά με την ελευθερία της πρόσβασης σε πληροφορίες κατά το αρ.

ανθρωπίνων δικαιωμάτων αναγνωρίζουν το δικαίωμα του κοινού να γνωρίζει και καλούν τις κυβερνήσεις να θεσπίσουν νομοθεσία που να διέπεται από την αρχή της μέγιστης αποκάλυψης.⁶³ Εξαιρέσεις θα πρέπει να ορίζονται ρητά, περιοριστικά και αυστηρά και πάντοτε σε αναλογία με το «δημόσιο συμφέρον» ενώ από την άλλη οι ιδιώτες θα πρέπει να έχουν το δικαίωμα να προσφύγουν σε ανεξάρτητη διοικητική αρχή κατά μιας άρνησης να τους χορηγηθούν πληροφορίες.

5.2.2. Μισαλλόδοξος λόγος

Η έκφραση πρέπει να είναι ελεύθερη. Το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης περιλαμβάνει το δικαίωμα όλων να εκφράσουν τις απόψεις τους ελεύθερα. Πρόκειται ουσιαστικά για ένα δικαίωμα που πρέπει να προωθηθεί στο μέγιστο δυνατό βαθμό, δεδομένου του κρίσιμου ρόλου που διαδραματίζει αναφορικά με τη δημοκρατία και τη συμμετοχή του κοινού στην πολιτική ζωή. Για τον λόγο αυτό το δικαίωμα στην ελεύθερη έκφραση πρέπει να γίνεται απόλυτα σεβαστό. Υπάρχει όμως και μια αντίπαλη απαίτηση, το κράτος να εξασφαλίζει εκείνες τις κοινωνικές δομές που θα επιτρέψουν τον

19 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα «*Το Άρθρο 19 παράγραφος 2 περιλαμβάνει ένα δικαίωμα για πρόσβαση στην πληροφορία που τηρείται σε δημόσια όργανα. Τέτοιες πληροφορίες αφορούν μητρώα που τηρούνται από ένα δημόσιο όργανο, ανεξάρτητα από τον τύπο με τον οποίο η πληροφορία είναι αποθηκευμένη, από την πηγή της και την ημερομηνία παραγωγής της*».

⁶³ Βλ. *Leander κατά Σουηδίας*, ό.π., «*κανένα κράτος δεν νομιμοποιείται να συλλέγει και να αποκρύπτει πληροφορίες*».

σεβασμό της *ισότητας* όλων των πολιτών. Όλοι οι πολίτες πρέπει να έχουν ίσο δικαίωμα να εκφράζουν τις απόψεις και τις αξίες τους. Η ελευθερία του λόγου ανταγωνίζεται με την αντίληψη ότι η ελεύθερη αγορά των ιδεών πρέπει να ρυθμίζεται με τέτοιο τρόπο, ώστε να μη μπορούν κάποιοι με χρήματα ή με εξάσκηση βίας να στερήσουν από κάποιους άλλους τη δυνατότητα συμμετοχής⁶⁴.

Θεωρητικά όλες οι μορφές έκφρασης και λόγου καλύπτονται από τη διάταξη του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ, όμως ενδέχεται να υπάρχουν ορισμένες ακραίες μορφές έκφρασης που πρέπει να αποκρουσθούν για την προστασία αναφαίρετων δικαιωμάτων άλλων ατόμων. Αυτό συμβαίνει στις περιπτώσεις που η έκφραση γνώμης πηγάζει από τη μισαλλοδοξία και έχει αποκλειστικό στόχο την υποκίνηση μίσους εναντίον ατόμων ή ομάδων ατόμων βάσει της καταγωγής τους, των θρησκευτικών, ιδεολογικών ή πολιτικών πεποιθήσεων τους ή βάσει του σεξουαλικού προσανατολισμού τους⁶⁵. Είναι δε γεγονός ότι υπάρχει μια λεπτή ισορροπία μεταξύ της προάσπισης του δικαιώματος στην ελευθερία της έκφρασης και άλλων δικαιωμάτων. Εξίσου αδιαμφισβήτητη είναι η αναγκαιότητα του να αποκρουσθούν ορισμένες μορφές μισαλλόδοξου λόγου μέσω της λήψης κρατικών μέτρων για την προώθηση πλουραλιστικών μέσων ενημέρωσης προκειμένου να δοθεί η φωνή για την

⁶⁴ Βλ. ΑΛΚΜΗΝΗ ΦΩΤΙΑΔΟΥ, *Τα όρια της ελευθερίας του λόγου: Προσβολή της προσωπικότητας των δημοσίων προσώπων / Ρατσιστικός λόγος*, διαθέσιμο ηλεκτρονικά στη διεύθυνση: www.old.phs.uoa.gr/~ahatzis/Fotiadou.pdf.

⁶⁵ Ένα ακραίο παράδειγμα είναι η χρήση των μέσων μαζικής ενημέρωσης για την προώθηση της γενοκτονίας ή ρατσιστικών επιθέσεων, όπως ο ρόλος που διαδραμάτισε η Ραδιοτηλεόραση στη γενοκτονία στη Ρουάντα το 1994.

αντιμετώπιση αυτών των αρνητικών μορφών έκφρασης⁶⁶.

Η ελευθερία όμως της γνώμης, ως μία από τις σπουδαιότερες μορφές έκφρασης που κατοχυρώνεται στο αρ.10 της ΕΣΔΑ, πολύ συχνά στην πράξη έρχεται σε σύγκρουση με άλλα θεμελιώδη δικαιώματα, τα οποία προστατεύονται εξίσου από την ΕΣΔΑ. Αν και αποτελεί κοινό τόπο ότι, τουλάχιστον θεωρητικά, τα κατοχυρωμένα από τη Σύμβαση δικαιώματα είναι ισότιμα και ως εκ τούτου προστατεύονται στον ίδιο βαθμό, στην πράξη το ΕΔΔΑ μοιάζει να προκρίνει την προστασία της ελευθερίας της έκφρασης⁶⁷, αναγνωρίζοντας μία μάλλον υπέρτερη ανάγκη να προστατευτεί το συγκεκριμένο δικαίωμα, ως μία από τις σημαντικότερες εκφάνσεις μίας δημοκρατικής κοινωνίας. Ακόμα δε και σε εθνικό επίπεδο, σε χώρες όπου το δικαίωμα της ελευθερίας του λόγου δεν κατοχυρώνεται συνταγματικά, π.χ. Η.Π.Α, το εν λόγω δικαίωμα θεωρείται θεμελιώδης αξία, η οποία πρέπει πάντοτε να προστατεύεται υπό την έννοια ότι ισχυρότατοι λόγοι απαιτούνται προκειμένου ένας εκ νόμου περιορισμός του να κριθεί δικαιολογημένος⁶⁸. Υποστηρίζεται, επίσης, η άποψη ότι αποτελεί βασική αρχή ότι ο λόγος, ακόμα και αυτός που ως έναν βαθμό προκαλεί βλάβη στο κοινό, δικαιούται μίας ειδικής «ασυλίας» ενάντια σε προσπάθειες κρατικού περιορισμού στο μέτρο που ένας επιβαλλόμενος περιορισμός μπορεί να προκαλέσει τον ίδιο βαθμό

⁶⁶ www.hrea.org/index.php?doc_id=408.

⁶⁷ Βλ. Br. Barendt, *Freedom of Speech*, Oxford University Press, New York, 1996, σελ. 35.

⁶⁸ Βλ. ER. BARENDT, *Freedom of Speech*, ό.π, κεφ. Ι.

βλάβης⁶⁹.

Αν και, όπως προαναφέρθηκε, στην πράξη αναγνωρίζεται μία υπέρτερη προστασία στην ελευθερία του λόγου όταν αυτή συγκρούεται με άλλα θεμελιώδη δικαιώματα, εν τούτοις υπάρχουν κάποιες συγκεκριμένες περιπτώσεις λόγου που δεν καλύπτονται από την αναγνωρισμένη από το ΕΔΔΑ ανάγκη για προστασία της ελευθερίας του λόγου και της έκφρασης γενικότερα. Πρόκειται για εκείνες τις περιπτώσεις όπου ο λόγος στοχεύει στην υποκίνηση μίσους εναντίον μίας ομάδας ατόμων εξαιτίας ενός κοινού χαρακτηριστικού που τους ενώνει αλλά ταυτόχρονα τους διαφοροποιεί από άλλες ομάδες ατόμων ή από την ευρύτερη κοινωνία εντός της οποίας διαβιούν⁷⁰. Στην κατηγορία των περιπτώσεων αυτών ανήκει ο χαρακτηριζόμενος ως «μισαλλόδοξος»

⁶⁹ Βλ. FR. SCHAUER, *Free Speech: A Philosophical Enquiry*, Cambridge University Press, Cambridge 1982, κεφ.Ι.

⁷⁰ Βλ. *Vedjeland κ.α κατά Σουηδίας*, αρ. προσφ. 1813/07, απόφαση της 09^{ης} Φεβρουαρίου 2012, παρ.55 «το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι ο προπαγανδισμός δεν συνεπάγεται κατ' ανάγκην πρόσκληση για μια πράξη βίας, ή άλλες εγκληματικές πράξεις. Επιθέσεις σε άτομα που διαπράττονται μέσω προσβολών, γελοιοποιήσεων ή δυσφημήσεων συγκεκριμένων ομάδων του πληθυσμού μπορεί να είναι επαρκείς για τις αρχές να ευνοήσουν την καταπολέμηση του ρατσιστικού λόγου εν όψει της ελευθερίας της έκφρασης που ασκείται με ανεύθυνο τρόπο (βλ. *Féret κατά Βελγίου*, αρ. προσφ.15615/07, § 73, 16 Ιουλίου 2009). Υπό αυτήν την έννοια, το Δικαστήριο τονίζει ότι οι διακρίσεις που βασίζονται στον σεξουαλικό προσανατολισμό είναι εξίσου σοβαρές με τις διακρίσεις λόγω «φυλής, καταγωγής ή χρώματος» (βλ., *inter alia*, *Smith και Grady κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αρ. προσφ. 33985/96 και 33986 / 96, § 97, CEDH 1999-VI)»

λόγος ("hate speech"), ο οποίος περιλαμβάνει εκφράσεις προσβλητικές, εκφοβιστικές, προκαλούσες μίσος ή διακρίσεις μεταξύ ατόμων ή ειδικών ομάδων μέσα σε μία κοινωνία και έχει ως συνέπεια τη δημιουργία διακρίσεων λόγω φυλής, χρώματος, εθνικότητας, θρησκείας, πεποιθήσεων (κάθε είδους) και σεξουαλικών επιλογών⁷¹ ή «εμπρηστικός» λόγος ("inflammatory speech") δηλαδή λόγος που αποσκοπεί αποκλειστικά και μόνο στην υποκίνηση μίσους εναντίον μίας ομάδας ατόμων. Η περίπτωση του «μισαλλόδοξου» λόγου έχει απασχολήσει πολλάκις τη νομολογία του Δικαστηρίου του Στρασβούργου αναφορικά με διάφορες πτυχές του ατομικού αυτοκαθορισμού όπως π.χ. τη φυλετική ή εθνική καταγωγή⁷², τις θρησκευτικές πεποιθήσεις⁷³, το σεξουαλικό προσανατολισμό⁷⁴ κλπ. Αν και δεν υπάρχει ένας καθολικά αποδεκτός ορισμός για το «μισαλλόδοξο» λόγο, το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι καλύπτει όλες τις μορφές έκφρασης που εξαπλώνουν, προτρέπουν, προάγουν ή δικαιολογούν το μίσος που βασίζεται στη μισαλλοδοξία, συμπεριλαμβανομένης και της θρησκευτικής⁷⁵. Επίσης το Δικαστήριο μέσω της σχηματισθείσας μέχρι σήμερα νομολογίας του, έχει

⁷¹ Βλ. www.wcl.american.edu/hrbrief/v3i2/lerner32.htm.

⁷² Βλ. *Sürek κατά Τουρκίας*, αρ. προσφ. 26682/95, απόφαση της 8^{ης} Ιουλίου 1999, ECHR 1999 IV.

⁷³ Βλ. *W.P. και άλλοι κατά Πολωνίας*, αρ. προσφ. 42264/98, απόφαση της 2^{ης} Σεπτεμβρίου 2004, ECHR 2004-VII.

⁷⁴ Βλ. *Vedjeland κ.α κατά Σουηδίας*, ό.π.

⁷⁵ Βλ. σύνοψη της σχετικής νομολογίας σε Council of Europe Fact sheet 4 "Hate speech", διαθέσιμο ηλεκτρονικά στη διεύθυνση:

www.wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1477721&Site=DC

προσδιορίσει κάποιες μορφές έκφρασης ως προσβλητικές και ως εκ τούτου μη συμβατές με τη Σύμβαση ανάμεσα στις οποίες και αυτές που ενέχουν ή παραπέμπουν σε ρατσισμό, ξενοφοβία, αντισημιτισμό, επιθετικό εθνικισμό και διακρίσεις κατά των μειονοτήτων και των μεταναστών κ.λπ.⁷⁶, δηλ. μορφές έκφρασης που υποκινούν το μίσος στη βάση ενός στοιχείου του ατομικού αυτοκαθορισμού ή των πεποιθήσεων.

Η αντιμετώπιση του μισαλλόδοξου λόγου κινείται γύρω από δύο βασικούς άξονες, αφενός μεν το φιλελεύθερο άξονα ο οποίος υποστηρίζει ότι η ελευθερία του λόγου προέχει και πρέπει ως εκ τούτου να προστατεύεται έναντι και κατά παντός ως άμεσα συνυφασμένη με την ίδια τη φύση της Δημοκρατίας αλλά και ως συστατικό της ανθρώπινης προσωπικότητας⁷⁷. Στο ίδιο πλαίσιο κινείται και η κατηγορία επιχειρημάτων υπέρ της απόλυτης προστασίας έναντι του μισαλλόδοξου λόγου υποστηρίζοντας ότι αυτός εκ προοιμίου αποκρούεται ως διαταράσσων την ομαλή κοινωνική συμβίωση⁷⁸. Για την πιο μετριοπαθή κατηγορία που δίνει έμφαση στην προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, υπάρχουν ειδικά κατά περίπτωση συμφέροντα, που κρίνονται ιδιαιτέρως

⁷⁶ Βλ. και Recommendation No. R 97 (20) of the Committee of Ministers of the Council of Europe on "hate speech", διαθέσιμο ηλεκτρονικά στη διεύθυνση: www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/cm/rec%281997%29020&expm em_EN.asp.

⁷⁷ Βλ. ER. BARENDT, *Freedom of Speech*, ό.π, σελ. 147 επ.

⁷⁸ Βλ. ERIC HEINZE, *Vewpoint absolutism and hate speech*, *Modern Law Review*, Ιουλίου 2006, διαθέσιμο ηλεκτρονικά στη διεύθυνση: www.blackwell-synergy.com/doi/abs/10.1111/j.1468-2230.2006.00599.x

σημαντικά και τα οποία πρέπει να προστατεύονται, όπως π.χ η προστασία της ειδικής κατηγορίας αποδεκτών του μισαλλόδοξου λόγου. Για τον λόγο τούτο είναι θεμιτή η συγκεκριμένη απαγόρευση της ελευθερίας του λόγου η οποία θα συντελέσει στην καλύτερη προστασία των πληττόμενων ομάδων. Για τους υποστηρικτές αυτής της κατηγορίας, η χωρίς όρια ελευθερία του λόγου είναι επικίνδυνη και μπορεί να οδηγήσει σε ασυδοσία⁷⁹.

6. ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΕΔΔΑ

6.1. Ελευθερία του Τύπου

6.1.1. Γενικά

Το ΕΔΔΑ για πρώτη φορά ασχολήθηκε με το άρθρο 10 της ΕΣΔΑ, το 1960, στην υπόθεση *De Becker*⁸⁰ που αφορούσε τη δια βίου απαγόρευση ασκήσεως του επαγγέλματος του δημοσιογράφου και συγγραφέα ενώ στην υπόθεση *Engel και άλλοι κατά Ολλανδίας*, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η πειθαρχική κύρωση που επιβλήθηκε σε Ολλανδούς στρατιώτες για τη δημοσίευση άρθρων που κρίθηκε ότι υπονόμευαν τη στρατιωτική πειθαρχία δεν προοριζόταν να τους στερήσει την ελευθερία της έκφρασης, αλλά να τιμωρήσει την κατάχρηση αυτής της ελευθερίας, και ως εκ τούτου δεν συνιστούσε παραβίαση του άρθρου 10.

Ακολούθως, στην υπόθεση *Barthhold κατά Γερμανίας*, το

⁷⁹ Ομοίως.

⁸⁰ Βλ. *Engel και άλλοι κατά Ολλανδίας*, αρ. προσφ. 5370/72, απόφαση της 8^{ης} Ιουνίου 1976, Σειρά Α, αρ. 22.

ΕΔΔΑ, έκρινε ότι η καταδίκη του αιτούντος για δυσφήμιση δύο λαϊκών δικαστών, λόγω της κρίσης τους σε μια ευαίσθητη υπόθεση με πολιτική χροιά δεν παραβιάζει το άρθρο 10 της ΕΣΔΑ. Το Δικαστήριο έκρινε, ωστόσο, αναγκαίο να τονίσει *«τη μεγάλη σημασία του να μην αποθαρρύνεται το κοινό, εξαιτίας του φόβου των ποινικών ή άλλων κυρώσεων, από το να εκφράζει τις απόψεις του για θέματα που αφορούν το κοινό καλό»*⁸¹.

Εν συνεχεία, το 1986, στην απόφαση *Lingens* κατά Αυστρίας, το Δικαστήριο διευκρίνισε αναφορικά με το πεδίο εφαρμογής των γενικών αρχών σε σχέση με τον Τύπο τα εξής:

*«Ενώ ο τύπος δεν πρέπει να υπερβαίνει τα όρια που, μεταξύ άλλων, τίθενται για την «προστασία της υπόληψης των άλλων», είναι επιβεβλημένο το να μεταδίδει πληροφορίες και ιδέες σχετικά με πολιτικά ζητήματα όπως και για άλλους τομείς του δημοσίου συμφέροντος. Δεν έχει μόνο ο τύπος το καθήκον να μεταδίδει τέτοιες πληροφορίες και ιδέες αλλά έχει και το κοινό δικαίωμα να τις λαμβάνει»*⁸². Επιπροσθέτως, σύμφωνα με το Δικαστήριο, *«η ελευθερία του Τύπου παρέχει στο κοινό ένα από τα καλύτερα μέσα για να ανακαλύπτει και να σχηματίζει άποψη για τις ιδέες και τη στάση των πολιτικών ηγετών»*.

Στην ως άνω απόφαση το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι τα όρια της αποδεκτής κριτικής είναι ευρύτερα όταν αφορούν σε ένα πολιτικό από ό, τι όταν αφορούν σε έναν ιδιώτη. Σε αντίθεση με τον

⁸¹ Βλ. *Barthold* κατά Γερμανίας, αρ. προσφ. 8734/79, απόφαση της 25^{ης} Μαρτίου 1985, σειρά Α αρ. 90.

⁸² Βλ. *Lingens* κατά Αυστρίας, αρ. προσφ. 9815/82, απόφαση της 8ης Ιουλίου 1986, σειρά Α αρ. 103, παρ. 41.

τελευταίο, ο πρώτος θέτει αναπόφευκτα και ενσυνείδητα τον εαυτό του σε έλεγχο της κάθε λέξης και πράξης του από τους δημοσιογράφους αλλά και το ευρύ κοινό, και ως εκ τούτου θα πρέπει να επιδεικνύεται ένας μεγαλύτερος βαθμός ανοχής.

Αντίθετα, στην υπόθεση Weber κατά Ελβετίας, μία Ελβετή δημοσιογράφος καταδικάστηκε για αποκάλυψη πληροφοριών κατά τη διάρκεια μίας συνέντευξης Τύπου κατά παράβαση του κατοχυρωμένου από τον ελβετικό Κώδικα Ποινικής Δικονομίας απορρήτου της ανακρίσεως. Το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η καταδίκη αντιβαίνει στο άρθρο 10 της ΕΣΔΑ, στο μέτρο που οδήγησε σε μια παρέμβαση στην ελευθερία της έκφρασης που δεν ήταν «αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία» για τον επιδιωκόμενο νόμιμο σκοπό, δεδομένου μάλιστα ότι οι πληροφορίες είχαν ήδη αποκαλυφθεί σε μια προηγούμενη συνέντευξη Τύπου και ως εκ τούτου τα γεγονότα ήταν ήδη γνωστά στο κοινό⁸³.

Τον Απρίλιο του 1992 στην απόφαση Castells κατά Ισπανίας, το Δικαστήριο έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ. Στην υπόθεση αυτή ο προσφεύγων, Βάσκος αγωνιστής και μέλος του ισπανικού κοινοβουλίου, είχε καταδικαστεί για προσβολή της κυβέρνησης, δημοσιεύοντας ένα άρθρο με το οποίο κατηγορούσε την κυβέρνηση ότι στηρίζει ή ανέχεται επιθέσεις σε Βάσκους από ένοπλες ομάδες. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο διατύπωσε τις ακόλουθες παρατηρήσεις: «Δεν πρέπει να ξεχνάται ο εξέχων ρόλος του Τύπου σε μια χώρα που διέπεται από τις αρχές του κράτους

⁸³ Βλ. *Weber κατά Ελβετίας*, αρ. προσφ. 11034/84, απόφαση της 22^{ης} Μαΐου 1990, σειρά Α αρ. 177.

δικαίου. Επίσης ότι η Ελευθερία του Τύπου παρέχει στο κοινό ένα από τα καλύτερα μέσα για να ανακαλύπτει και να σχηματίζει γνώμη σχετικά με τις ιδέες και τις συμπεριφορές των πολιτικών ηγετών του. Συγκεκριμένα, δίνει στους πολιτικούς τη δυνατότητα να προβληματιστούν και να σχολιάσουν τις ανησυχίες της κοινής γνώμης. Κατά συνέπεια, επιτρέπει σε όλους να συμμετέχουν στην ελεύθερη πολιτική συζήτηση που βρίσκεται στον πυρήνα της έννοιας της δημοκρατικής κοινωνίας»⁸⁴

Εν συνεχεία, τον Ιούνιο του 1992, στην υπόθεση *Thorgeir Thorgeirson* κατά Ισλανδίας, όπου ο προσφεύγων υποχρεώθηκε δικαστικά να καταβάλει πρόστιμο μετά τη δημοσίευση σε ημερήσια εφημερίδα δύο άρθρων περί αστυνομικής βαρβαρότητας, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 10 ΕΣΔΑ κρίνοντας ότι η παρέμβαση δεν ήταν ανάλογη με το νόμιμο στόχο ήτοι «την προστασία της φήμης των άλλων». Το ΕΔΔΑ έκρινε εν προκειμένω ότι ενώ ο τύπος δεν πρέπει να υπερβαίνει συγκεκριμένα όρια, είναι, ωστόσο καθήκον του, να διαδίδει πληροφορίες και ιδέες σχετικά με θέματα δημοσίου συμφέροντος και το κοινό έχει επίσης το δικαίωμα να λαμβάνει αυτές.⁸⁵

Τον Σεπτέμβριο του 1994, στην υπόθεση *Jersild* κατά Δανίας⁸⁶, στην οποία ένας δημοσιογράφος είχε καταδικαστεί από τα εγχώρια

⁸⁴ Βλ. *Castells κατά Ισπανίας*, αρ. προσφ. 11798/85, απόφαση της 23^{ης} Απριλίου 1992, σειρά Α αρ. 236, παρ. 43.

⁸⁵ Βλ. *Thorgeir Thorgeirson κατά Ισλανδίας*, αρ. προσφ. 13778/88, απόφαση της 25^{ης} Ιουνίου 1992, σειρά Α αρ. 239, παρ. 59-70.

⁸⁶ Βλ. *Jersild κατά Δανίας*, αρ. προσφ. 15890/89, απόφαση της 23^{ης} Σεπτεμβρίου 1994, σειρά Α αρ. 298, παρ. 31.

δικαστήρια για τη δημοσίευση μίας συνέντευξης που είχε δώσει μια ομάδα νέων ανθρώπων κατά τη διάρκεια της οποίας έγιναν ρατσιστικά σχόλια, το Δικαστήριο έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 10 δεδομένου ότι «ο σκοπός της αντικειμενικής και ισορροπημένης δημοσιογραφίας μπορεί να διαφέρει σημαντικά ανάλογα, μεταξύ άλλων, με τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Δεν εναπόκειται στο Δικαστήριο, ούτε στα εθνικά δικαστήρια ως προς το θέμα αυτό, να υποκαταστήσουν τις απόψεις του Τύπου με τις δικές τους ως προς τις τεχνικές της δημοσιογραφίας που θα πρέπει να υιοθετηθούν από τους δημοσιογράφους. Σύμφωνα με το Δικαστήριο, η τιμωρία ενός δημοσιογράφου που συμβάλλει στην διάδοση των δηλώσεων που εκφράζονται από άλλο πρόσωπο σε μια συνέντευξη θα μπορούσε να παρεμποδίσει σοβαρά τη συμβολή του Τύπου στην συζήτηση θεμάτων δημοσίου ενδιαφέροντος και δεν πρέπει να εξεταστεί παρά μόνο αν υπάρχουν ιδιαίτερα σοβαροί λόγοι για να γίνει αυτό» (§ 35).

Ακολούθως, στην απόφαση Prager κατά Αυστρίας⁸⁷ τον Απρίλιο του 1995, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η καταδίκη ενός δημοσιογράφου και ενός εκδότη για τη δυσφήμιση ενός δικαστή, δημοσιεύοντας κριτικά σχόλια, δεν συνιστά παραβίαση του άρ.10 της ΕΣΔΑ. Εδώ το Δικαστήριο έκρινε ότι παρά τον «εξέχοντα» ρόλο του σε ένα κράτος δικαίου, ο τύπος πρέπει να παραμένει εντός ορισμένων ορίων. Από την πολύ σκληρή κριτική των προσφευγόντων για την προσωπική και επαγγελματική ακεραιότητα του δικαστή εξέλειπε η καλή πίστη και ως εκ τούτου μία τέτοια

⁸⁷ Βλ. *Prager and Oberschlick κατά Αυστρίας*, αρ. προσφ. 15974/90, απόφαση της 26^{ης} Απριλίου 1995, σειρά Α αρ. 313.

κριτική δεν συνάδει με τους κανόνες της δημοσιογραφικής δεοντολογίας. Το Δικαστήριο έκρινε ότι η παρέμβαση στην ελευθερία της έκφρασης, λαμβάνοντας υπόψη τις περιστάσεις της υπόθεσης και το περιθώριο εκτιμήσεως που διαθέτουν τα κράτη, δεν ήταν δυσανάλογη προς τον σκοπό της προστασίας της φήμης των άλλων και τη διατήρηση του κύρους της δικαστικής εξουσίας. Εξ' ου και η παρέμβαση θα μπορούσε να θεωρηθεί αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία.

Τον Μάρτιο του 1996, το Δικαστήριο έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 10 στην περίπτωση *Goodwin* κατά Ηνωμένου Βασιλείου⁸⁸, η οποία αφορούσε την καταδίκη του προσφεύγοντος – δημοσιογράφου. Εδώ το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι *«η προστασία των δημοσιογραφικών πηγών είναι μια από τις βασικές προϋποθέσεις για την ελευθερία του Τύπου (...) Δίχως αυτή την προστασία, οι πηγές αποτρέπονται από το να βοηθούν τον Τύπο στην ενημέρωση του κοινού για θέματα δημοσίου ενδιαφέροντος. Ως αποτέλεσμα, ο ζωτικός ρόλος του Τύπου ως δημοσίου φύλακα*

⁸⁸ Βλ. *Goodwin* κατά *Ηνωμένου Βασιλείου*, αρ. προσφ. 28957/95, απόφαση της 27^{ης} Μαρτίου 1996, Reports 1996-II. Παρά το γεγονός ότι το Δικαστήριο δεν έχει λάβει σαφή και ρητή θέση σχετικά με το αν το «αρνητικό δικαίωμα» της ελευθερίας της έκφρασης προστατεύεται από το αρ.10 πεαρ.1 της ΕΣΔΑ ή όχι, η Επιτροπή υποστήριξε ότι η εγγύηση αυτή περιλαμβάνεται στη έκθεσή της. Βλ. υπ' αριθμόν 17488/90 προσφ, *Goodwin* κατά *Ηνωμένου Βασιλείου*, αναφορά της 1^{ης} Μαρτίου 1994, παρ.48. Επίσης στην υπόθεση *De Haes and Gijssels* κατά *Βελγίου*, αρ. προσφ. 19983/92, απόφαση της 24^{ης} Φεβρουαρίου 1997, Reports 1997-I, παρ.46, το Δικαστήριο επαναλαμβάνοντας τις γενικές αρχές της νομολογίας του τόνισε ότι *«δημοσιογραφική ελευθερία καλύπτει επίσης κάθε πιθανή προσφυγή ακόμα και σε ένα βαθμό υπερβολής, ακόμη και πρόκλησης»*.

μπορεί να υπονομευθεί και η ικανότητα του Τύπου να παρέχει ακριβείς και αξιόπιστες πληροφορίες μπορεί να επηρεαστεί αρνητικά. Έχοντας υπόψη την σημασία που έχει η προστασία των δημοσιογραφικών πηγών για την ελευθερία του Τύπου σε μια δημοκρατική κοινωνία και την αρνητική επίδραση που έχει μια εντολή αποκάλυψης (της πηγής) στην άσκηση αυτής της ελευθερίας, τέτοιο μέτρο δεν μπορεί να είναι συμβατό με το Άρθρο 10 της Σύμβασης εκτός αν αιτιολογείται από μια πρωταρχική ανάγκη για το δημόσιο συμφέρον».

Η σημασία της προστασίας των δημοσιογραφικών πηγών ως απαραίτητο μέσο για την διασφάλιση της πρόσβασης του κοινού σε ζητήματα που άπτονται του δημόσιου ενδιαφέροντος υπογραμμίστηκε από πολλούς εθνικούς κώδικες δεοντολογίας καθώς και από ψηφίσματα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με την προστασία του απορρήτου των πηγών των δημοσιογράφων⁸⁹, όπου τονίστηκε ότι μόνο «ένας επιτακτικός λόγος γενικού συμφέροντος», θα μπορούσε να δικαιολογήσει την παρέμβαση στην

⁸⁹ Το δικαίωμα των δημοσιογράφων να προστατεύουν τις πηγές τους συμβάλλει καθοριστικά στη διασφάλιση της ελεύθερης ροής των πληροφοριών σε θέματα δημόσιου συμφέροντος. Για τον λόγο τούτο διεθνείς και περιφερειακοί φορείς προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων διατείνονται ότι οι δημοσιογράφοι δεν πρέπει να υποχρεώνονται να αποκαλύπτουν τις πηγές τους παρά μόνο υπό ορισμένες συνθήκες και κυρίως όταν αυτό είναι απαραίτητο για την πορεία μίας ποινικής έρευνας ή την υπεράσπιση ενός ατόμου που κατηγορείται για συγκεκριμένο ποινικό αδίκημα. Κατά τον τρόπο αυτό αναγνωρίζεται ότι το δημόσιο συμφέρον υπερτερεί σημαντικά έναντι της βλάβης που προκαλείται στην ελευθερία της έκφρασης από την αποκάλυψη (των πηγών).

προστασία των πηγών⁹⁰. Κατά τη διάρκεια της 7^{ης} Ευρωπαϊκής Υπουργικής Διάσκεψης για την πολιτική στα Μ.Μ.Ε υπογραμμίστηκε η ανάγκη προστασίας των Μ.Μ.Ε λόγω της σημαντικής συμβολής του στην δημιουργία μιας πολυφωνικής δημόσιας σφαίρας καθώς και η αναγκαιότητα να διατηρηθεί η ανεξαρτησία των Μ.Μ.Ε. και να διασφαλιστεί η «μη παρέμβαση» των πολιτικών εξουσιών σε αυτά⁹¹.

Εν συνεχεία, στην υπόθεση Oberschlick κατά Αυστρίας⁹², τον Ιούλιο του 1997, στην οποία ένας δημοσιογράφος καταδικάστηκε για προσβολή επειδή σε ένα άρθρο, σχολιάζοντας την ομιλία ενός πολιτικού, τον είχε αποκαλέσει «ηλίθιο» (trottel), το Δικαστήριο έκρινε ότι ο πολιτικός «είχε σαφή πρόθεση να είναι προκλητικός και, κατά συνέπεια, να προκαλέσει έντονες αντιδράσεις». Ακολούθως το ΕΔΔΑ, έκρινε ότι: «τα λόγια του αιτούντος ... μπορούσαν σίγουρα να θεωρηθούν πολεμικά, [αλλά] δεν ήταν, δεδομένου ότι δεν συνιστούσαν μία αναιτιολόγητη επίθεση καθότι ο συγγραφέας παρείχε μία αντικειμενικά κατανοητή εξήγηση γι 'αυτά που προήλθαν από την ομιλία του πολιτικού ... »⁹³. Η λέξη «ηλίθιος» δεν φαίνεται δυσανάλογη σε σχέση με την αγανάκτηση που προκάλεσε «εν γνώσει» του⁹⁴ ο πολιτικός με την ομιλία του. Η καταδίκη του δημοσιογράφου έγινε επομένως κατά παράβαση του άρθρου 10 της

⁹⁰ Βλ. παρ.39.

⁹¹ Βλ. www.minpress.gr/minpress/diak_kievo_11032005.doc.

⁹² Βλ. *Oberschlick κατά Αυστρίας*, αρ. προσφ. 20834/92, απόφαση της 1^{ης} Ιουλίου 1997, Reports 1997-IV, παρ.31.

⁹³ Βλ. παρ.33.

⁹⁴ Βλ. παρ.34.

ΕΣΔΑ»⁹⁵.

Στην περίπτωση Hertel κατά Ελβετίας⁹⁶ το Δικαστήριο έκρινε ότι «Δεν έχει σημασία αν η γνώμη του αποτελεί μειοψηφία και μπορεί η γνώμη του να φαίνεται άνευ αξίας, δεδομένου ότι, σε μια σφαίρα στην οποία είναι απίθανο να υπάρξει καμία βεβαιότητα, θα ήταν ιδιαίτερα παράλογο να περιοριστεί η ελευθερία της έκφρασης μόνο σε γενικά αποδεκτές ιδέες.»

Στην υπόθεση Fressoz and Roire κατά Γαλλίας, τον Ιανουάριο του 1999 το Δικαστήριο επιβεβαίωσε την αρχή ότι το άρθρο 10 «προστατεύει τα δικαιώματα των δημοσιογράφων να αποκαλύπτουν πληροφορίες γενικού ενδιαφέροντος υπό την προϋπόθεση ότι ενεργούν με καλή πίστη και σε πραγματική και ακριβή βάση και παρέχουν αξιόπιστες και ακριβείς πληροφορίες σύμφωνα με την ηθική της δημοσιογραφίας»⁹⁷.

Το ζήτημα της καλής πίστης στη δημοσιογραφία αναφέρθηκε και πάλι στην υπόθεση Bladet Tromsø and Stensaas κατά Νορβηγίας⁹⁸ όπου μια εφημερίδα και ο συντάκτης της υποχρεώθηκαν να καταβάλουν αποζημίωση για δυσφήμιση μετά τη δημοσίευση των δηλώσεων τρίτων σχετικά με εικαζόμενες

⁹⁵ *Worm κατά Αυστρίας*, αρ. προσφ. 83/1996/702/894, απόφαση της 27^{ης} Αυγούστου 1997, Reports 1997-V, παρ.50.

⁹⁶ Βλ. *Hertel κατά Ελβετίας*, αρ. προσφ. 59/1997/843/1049, απόφαση της 25^{ης} Αυγούστου 1998, Reports 1998-VI, παρ.50.

⁹⁷ Βλ. *Fressoz και Roire κατά Γαλλίας*, αρ. προσφ. 29183/95, απόφαση της 21^{ης} Ιανουαρίου 1999, παρ. 54.

⁹⁸ Βλ. *Bladet Tromsø και Stensaas κατά Νορβηγίας*, [GC], αρ. προσφ. 21980/93, απόφαση της 20^{ης} Μαΐου 1999, Reports 1999-III.

παραβιάσεις του κανονισμού για το κυνήγι της φώκιας. Το Δικαστήριο δήλωσε ότι ήταν καθήκον του Τύπου να μεταδίδει πληροφορίες και ιδέες για όλα τα θέματα του δημόσιου ενδιαφέροντος. Το Δικαστήριο έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 10 δεδομένου ότι η εφημερίδα ενήργησε με καλή πίστη και ήταν λογικό να βασίζεται σε μια επίσημη έκθεση, χωρίς να πραγματοποιήσει τη δική της έρευνα σχετικά με την ακρίβεια των πραγματικών περιστατικών που αναφέρει. Επομένως, δεν υπάρχει λογική αναλογία μεταξύ των περιορισμών που τίθενται στους προσφεύγοντες επί του δικαιώματος στην ελευθερία της έκφρασης και του επιδιωκόμενου σκοπού, που ήταν να προστατευθεί η φήμη των άλλων.

Στην υπόθεση *Dalban κατά Ρουμανίας* που αφορούσε στην ποινική καταδίκη ενός δημοσιογράφου για δυσφήμιση μετά τη δημοσίευση πολλών άρθρων στα οποία κατηγορούσε δημόσια πρόσωπα για εμπλοκή σε απάτη, το Δικαστήριο έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 10 της Σύμβασης. Επίσης έκρινε ότι είναι καθήκον του Τύπου, σεβόμενος τη φήμη των άλλων, να διαδίδει πληροφορίες και ιδέες για όλα τα θέματα δημόσιου ενδιαφέροντος, και είναι απαράδεκτο το ότι *«ένας δημοσιογράφος πρέπει να εμποδίζεται από το να εκφράζει κρίσιμες κρίσεις, εκτός αν αυτός [μπορεί] να αποδείξει την αλήθεια τους»*. Τα επίμαχα άρθρα δεν έχουν να κάνουν με την ιδιωτική ζωή των δημοσίων προσώπων αλλά με τη συμπεριφορά τους και τη στάση τους κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους⁹⁹.

⁹⁹ Βλ. *Dalban κατά Ρουμανίας*, [GC], αρ. προσφ. 28114/95, απόφαση της 28^{ης} Σεπτεμβρίου 1999, Reports 1999-VI, παρ.49.

Τον Μάρτιο του 2000, το Δικαστήριο στην απόφαση *Özgür Gündem* κατά Τουρκίας, σχετικά με μια εφημερίδα και το προσωπικό της, έκρινε ότι, ενόψει της κρίσιμης σημασίας της ελευθερίας της έκφρασης ως προϋπόθεσης για μια λειτουργική δημοκρατία *«η άσκηση αυτής της ελευθερίας δεν εξαρτάται μόνο από το καθήκον του Κράτους να μην παρεμβαίνει, αλλά μπορεί να απαιτείται η λήψη θετικών μέτρων προστασίας, ακόμα και στον τομέα των σχέσεων μεταξύ ιδιωτών. Προκειμένου να καθοριστεί εάν ή όχι μια θετική υποχρέωση υφίσταται, πρέπει να ληφθεί υπόψη η δίκαιη ισορροπία που πρέπει να υφίσταται μεταξύ του γενικού συμφέροντος της κοινότητας και των συμφερόντων του ατόμου»*.¹⁰⁰

Τον Μάιο του 2000, στην υπόθεση *Bergens Tidende* και άλλοι κατά Νορβηγίας, όπου μια εφημερίδα, ο πρώην συντάκτης της και ένας δημοσιογράφος υποχρεώθηκαν να καταβάλουν αποζημίωση σε έναν πλαστικό χειρουργό για μια σειρά από άρθρα που ανέφεραν τις εμπειρίες δυσαρεστημένων ασθενών του, το Δικαστήριο έκρινε αρχικά ότι τα άρθρα αφορούν σε *«μια σημαντική πτυχή της ανθρώπινης υγείας και ως εκ τούτου θέτουν σοβαρά ζητήματα που αφορούν το δημόσιο συμφέρον»*. Τα γεγονότα που σχετίζονταν με τους ασθενείς ήταν αλήθεια στην ουσία και με καλή πίστη αναφέρθηκαν από την εφημερίδα. Το γεγονός ότι η εφημερίδα δεν καθιστά ρητά σαφές το ότι τα περιστατικά δεν έπρεπε να ληφθούν ως υποδηλώνοντα έλλειψη χειρουργικών ικανοτήτων δεν συνιστά έλλειψη ισορροπίας εκ μέρους της. Το Δικαστήριο έκρινε ότι οι ειδήσεις που βασίζονται σε συνεντεύξεις αποτελούν ένα από τα

¹⁰⁰ Βλ. *Ozgür Gündem* κατά Τουρκίας, αρ. προσφ. 23144/93, απόφαση της 16ης Μαρτίου 2000, Reports 2000-III, παρ.43.

σημαντικότερα μέσα με τα οποία ο τύπος δύναται να παίξει το ζωτικό ρόλο του «δημόσιου φύλακα»¹⁰¹ ενώ δέχεται ότι η δημοσίευση των άρθρων επηρέασε αρνητικά την επαγγελματική πρακτική του γιατρού. Όμως το Δικαστήριο έκρινε ότι με δεδομένες τις δικαιολογημένες επικρίσεις σχετικά με τη μετεγχειρητική φροντίδα του και την επακόλουθη θεραπεία, ήταν αναπόφευκτο το ότι σημαντική ζημία εν πάση περιπτώσει θα επερχόταν στην επαγγελματική φήμη του¹⁰². Το ενδιαφέρον του γιατρού για την προστασία της φήμης του δεν είναι ωστόσο επαρκές για να αντισταθμίσει την προστασία της ελευθερίας μετάδοσης πληροφοριών για θέματα δημοσίου συμφέροντος¹⁰³. Ως εκ τούτου το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 10.

Ακολουθως στην υπόθεση Lopes Gomes Da Silva κατά Πορτογαλίας, τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους, όπου ο εκδότης μίας εφημερίδας κρίθηκε ένοχος για δυσφήμιση καθότι δημοσίευσε ένα άρθρο με δυσφημιστική γλώσσα κατά ενός δημοσιογράφου υποψηφίου στις δημοτικές εκλογές το Δικαστήριο ανέφερε «η πολιτική ύβρη συχνά επεκτείνεται στην προσωπική σφαίρα, και ότι αυτό ήταν ένας από τους κινδύνους για την πολιτική και την ελεύθερη συζήτηση των ιδεών που είναι οι εγγυήσεις μιας

¹⁰¹ *Bergens Tidende* και άλλοι κατά Νορβηγίας, αρ. προσφ. 26132/95, απόφαση της 2^{ης} Μαΐου 2000, Reports 2000-IV, παρ.57.

¹⁰² Βλ. παρ.59.

¹⁰³ Βλ. παρ. 51.

δημοκρατικής κοινωνίας»¹⁰⁴.

Στην υπόθεση Roy and Malaurie κατά Γαλλίας το Δικαστήριο επανέλαβε την αρχή ότι οι δημοσιογράφοι δεν πρέπει να υπερβαίνουν τα όρια που απαιτούνται από την ορθή διαχείριση της δικαιοσύνης, ενώ τον Μάρτιο του 2001, στην υπόθεση Thoma κατά Λουξεμβούργου,¹⁰⁵ το Δικαστήριο έκρινε ότι «μια γενική υποχρέωση για τους δημοσιογράφους να αποστασιοποιούνται συστηματικά και επίσημα από το περιεχόμενο της κρίσης που θα μπορούσε να προσβάλει ή να προκαλέσει άλλους ή να βλάψει τη φήμη τους δεν συνάδει με τον ρόλο του Τύπου να παρέχει πληροφορίες σχετικά με τρέχοντα γεγονότα, απόψεις και ιδέες.».

Στις περιπτώσεις Unabhängige Initiative Informationsvielfalt και Krone Verlag GmbH und Co. KG κατά Αυστρίας¹⁰⁶ το Δικαστήριο έκρινε ότι οι επιβαλλόμενοι περιορισμοί είναι δυσανάλογοι προς τον επιδιωκόμενο σκοπό και ως εκ τούτοι μη ανεκτοί με βάση το άρθρο 10 της ΕΣΔΑ. Το ίδιο έκρινε και στην υπόθεση Ernst και άλλοι κατά Βελγίου¹⁰⁷ όπου οι περιορισμοί κρίθηκαν «δυσανάλογοι και μη

¹⁰⁴ Βλ. *Lopes Gomes da Silva κατά Πορτογαλίας*, αρ. προσφ. 37698/97, απόφαση της 28^{ης} Σεπτεμβρίου 2000, Reports 2000-X, παρ.34.

¹⁰⁵ Βλ. *Thoma κατά Λουξεμβούργου*, αρ. προσφ. 38432/97, απόφαση της 29 Μαρτίου 2001, Reports 2001-III, παρ.64.

¹⁰⁶ Βλ. *Unabhängige Initiative Informationsvielfalt κατά Αυστρίας*, αρ. προσφ. 28525/95, απόφαση της 26^{ης} Φεβρουαρίου 2002, Reports 2002-I και *Krone Verlag GmbH και Co. KG κατά Αυστρίας*, αρ. προσφ. 34315/96, απόφαση της 26^{ης} Φεβρουαρίου 2002.

¹⁰⁷ *Ernst και άλλοι κατά Βελγίου*, αρ. προσφ. 33400/96, απόφαση της 15^{ης} Ιουλίου 2003.

αναγκαίοι για μία δημοκρατική κοινωνία»

Αντίθετα στην υπόθεση *Scharsach* και *News Verlagsgesellschaft* κατά Αυστρίας οι προσφεύγοντες, ένας δημοσιογράφος και μια εταιρεία που ήταν ιδιοκτήτρια και εκδότρια ενός εβδομαδιαίου περιοδικού, προσέφυγαν τον Φεβρουάριο του 2002 στο ΕΔΔΑ παραπονούμενοι για την καταδίκη τους για δυσφήμιση εξαιτίας της δημοσίευσης ενός άρθρου με το οποίο κατηγορούσαν ένα πολιτικό για στήριξη νεο-ναζιστικών ιδεών. Λαμβάνοντας υπόψη ότι η κριτική είχε ως στόχο έναν πολιτικό, και δεδομένου του ρόλου των δημοσιογράφων και του τύπου στη μετάδοση πληροφοριών και ιδεών που άπτονται του δημοσίου ενδιαφέροντος, ακόμη και εκείνων που προσβάλλουν, σοκάρουν ή ενοχλούν, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η χρήση του όρου «closet Nazi» δεν υπερβαίνει αυτό που θα μπορούσε να θεωρηθεί δίκαιη κρίση¹⁰⁸.

Στην υπόθεση *Ρίζος* και *Ντάσκας* κατά Ελλάδας¹⁰⁹, τον Μάιο του 2004, το Δικαστήριο ασχολήθηκε με την προσφυγή των δυο αιτούντων οι οποίοι είχαν καταδικαστεί για δυσφήμιση και είχαν υποχρεωθεί ως εκ τούτου να καταβάλουν αποζημίωση σε έναν εισαγγελέα εξαιτίας της δημοσίευσης ενός άρθρου που επέκρινε την παράνομη συμπεριφορά του κατά τη διάρκεια μίας εισαγγελικής έρευνας που αυτός είχε διενεργήσει. Κατά την άποψη του Δικαστηρίου οι ποινές που είχαν επιβληθεί στους προσφεύγοντες

¹⁰⁸ Βλ. *Scharsach* και *News Verlagsgesellschaft* κατά Αυστρίας, αρ. προσφ. 39394/98, απόφαση της 13^{ης} Νοεμβρίου 2003, Reports 2003-XI.

¹⁰⁹ Βλ. *Rizos and Daskas* κατά Ελλάδας, αρ. προσφ. 65545/01, απόφαση της 25^{ης} Μαΐου 2004.

ήταν υπερβολικές δεδομένου ότι η συμπεριφορά των προσφευγόντων δεν υπερβαίνει τα όρια των επιτρεπόμενων σχολίων για κάποιο επίκαιρο θέμα. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 10, δεδομένου ότι το ενδιαφέρον του εισαγγελέα για την προστασία του ή τη φήμη του δεν αντισταθμίζει το ζωτικής σημασίας γενικό ενδιαφέρον για την ενημέρωση του κοινού σχετικά με ένα θέμα που αφορά τη λειτουργία του δικαστικού συστήματος.

Στην περίπτωση *Selistö κατά Φιλανδίας*, τον Νοέμβριο του ίδιου έτους, στην οποία ένας δημοσιογράφος είχε καταδικαστεί για δυσφήμιση ενός χειρουργού σε δύο άρθρα του, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 10, δεδομένου ότι ο προσφεύγων δεν ενήργησε κακόπιστα ως προς τη δημοσίευση των άρθρων και ακολούθως ότι το ενδιαφέρον του χειρουργού στην προστασία της φήμης του, δεν υπερτερεί ως προς τα σημαντικά θέματα που εξετάζονται στα επίδικα άρθρα¹¹⁰.

Ακολούθως, στην υπόθεση *Ukrainian Media Group κατά Ουκρανίας*, όπου η προσφεύγουσα εταιρεία η οποία διαθέτει καθημερινή εφημερίδα, καταδικάστηκε για δυσφήμιση υποψηφίων στις προεδρικές εκλογές, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η ελευθερία της έκφρασης είχε παραβιαστεί. Αφού διαπίστωσε ότι η καταδίκη της προσφεύγουσας συνιστά παρέμβαση που προβλέπεται από το νόμο, με σκοπό να προστατευθεί η φήμη και τα νόμιμα δικαιώματα των άλλων, εξέτασε την ανάγκη για μια τέτοια

¹¹⁰ Βλ. *Selistö κατά Φιλανδίας*, αρ. προσφ. 56767/00, απόφαση της 16^{ης} Νοεμβρίου 2004.

παρέμβαση σε μια δημοκρατική κοινωνία. Στο πλαίσιο αυτό, η Επιτροπή θεώρησε ότι όφειλε να εκτιμήσει, πρώτον, το κατά πόσον η εγχώρια νομοθεσία και πρακτική ήταν συμβατή με τη Σύμβαση. Η Επιτροπή διαπίστωσε ότι, δεδομένου ότι ο ουκρανικός νόμος δεν κάνει καμία διάκριση μεταξύ των κρίσιμων κρίσεων, δίκαιων σχολίων και των δηλώσεων που επιδέχονται αποδείξεως, «το εθνικό δίκαιο και η πρακτική περιέχουν ανελαστικά στοιχεία που κατά την εφαρμογή τους θα μπορούσαν να προκαλέσουν αποφάσεις που δεν συμβιβάζονται με το άρθρο 10 της Σύμβασης» (§ 62)¹¹¹.

Ακολούθως τον Ιούλιο του 2005, το Δικαστήριο έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 10 στην περίπτωση Grinberg κατά Ρωσίας. Αυτή αφορούσε σε ένα δημοσιογράφο, ο οποίος είχε καταδικαστεί για δυσφήμιση και υποχρεώθηκε να καταβάλει αποζημίωση μετά τη δημοσίευση ενός άρθρου στο οποίο επέκρινε έναν περιφερειακό κυβερνήτη. Το Δικαστήριο εδώ αφού διαπίστωσε ότι η καταδίκη του προσφεύγοντος συνιστά παρέμβαση που προβλέπεται από το νόμο και τα νομίμως προβλεπόμενα για την προστασία της υπολήψεως και των δικαιωμάτων των άλλων, προχώρησε προκειμένου να διαπιστώσει την ανάγκη για μια τέτοια παρέμβαση σε μια δημοκρατική κοινωνία. Πρώτον, σημείωσε ότι η ρωσική νομοθεσία δεν κάνει καμία διάκριση μεταξύ αξιολογικών κρίσεων και πραγματικών δηλώσεων αλλά αντιθέτως αναφέρεται ομοιόμορφα σε «δηλώσεις». Το Δικαστήριο έκρινε ότι το σχετικό σχόλιο του προσφεύγοντος - ότι ο κυβερνήτης δεν έχει «καμία ντροπή και κανένα ενδιασμό» - ήταν συγγενές με αξιολογική κρίση

¹¹¹ Βλ. *Ukrainian Media Group κατά Ουκρανίας*, αρ. προσφ. 72713/01, απόφαση της 29^{ης} Μαρτίου 2005.

και ως εκ τούτου δεν απαιτείται απόδειξη. Επιπλέον, η προσβαλλόμενη δήλωση είχε γίνει στο πλαίσιο ενός άρθρου που ασχολείτο με ένα θέμα δημοσίου ενδιαφέροντος και αφορούσε έναν πολιτικό, λόγους για τους οποίους τα όρια της αποδεκτής κριτικής είναι ευρύτερα από ό,τι για έναν ιδιώτη¹¹².

Στην περίπτωση Urbino Rodrigues κατά Πορτογαλίας, τον Νοέμβριο του 2005, το Δικαστήριο εξέτασε την αίτηση ενός εκδότη εφημερίδας στον οποίο είχε επιβληθεί πρόστιμο επειδή δυσφήμιζε άλλον δημοσιογράφο, δημοσιεύοντας ένα άρθρο που ανέφερε ότι αυτός χρησιμοποιεί μεθόδους «μαφίας» και τον κατηγορούσε για σκόπιμη παράλειψη γεγονότων. Το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι οι δύο δημοσιογράφοι είχαν ένα δημόσιο ρόλο και ότι τα όρια της αποδεκτής κριτικής ήταν συνεπώς ευρύτερα στην περίπτωσή τους από ό,τι στην περίπτωση ιδιωτών. Περαιτέρω, έκρινε ότι οι φράσεις που χρησιμοποιήθηκαν από τον προσφεύγοντα δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως δυσφημιστικές. Όσον αφορά στην πρώτη το Δικαστήριο έκρινε ότι επρόκειτο για μια αξιολογική κρίση και πρέπει να ληφθεί υπ' όψιν στο πλαίσιο των αμοιβαίων επιθέσεων δύο δημοσιογράφων. Ως προς τη δεύτερη, έκρινε ότι παρά το γεγονός ότι συνιστά επαγγελματική προσβολή, είναι απάντηση στις δικές του

¹¹² Βλ. *Grinberg κατά Ρωσίας*, αρ. προσφ. 23472/03, απόφαση της 21^{ης} Ιουλίου 2005. Ανάλογη ήταν η κρίση του Δικαστηρίου στην υπόθεση *Savitchi κατά Μολδαβίας*, αρ. προσφ. 11039/02, απόφαση της 11^{ης} Οκτωβρίου 2005, αλλά και στην υπόθεση *Wirtschafts-Trend Zeitschriften-Verlags GmbH κατά Αυστρίας*, αρ. προσφ. 58547/00, απόφαση της 27^{ης} Οκτωβρίου 2005, όπου το Δικαστήριο έκρινε ότι το μείζον για αυτές τις περιπτώσεις ζήτημα είναι ο διαχωρισμός μεταξύ αξιολογικών κρίσεων και πραγματικών δηλώσεων.

κατηγορίες. Το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, αν και οι λόγοι που δικαιολογούν την καταδίκη του προσφεύγοντος θα μπορούσαν να θεωρηθούν κρίσιμοι, δεν ανταποκρίνονται σε καμία επιτακτική κοινωνική ανάγκη, οπότε η καταδίκη του προσφεύγοντος συνιστά παραβίαση του άρθρου 10¹¹³.

6.1.2. Αποτίμηση: ελευθερία του Τύπου και όψεις σύγκρουσης με άλλα δικαιώματα

Έχοντας ασχοληθεί ανωτέρω με την νομολογιακή πορεία του ΕΔΔΑ αναφορικά με το μείζον ζήτημα της ελευθερίας της έκφρασης, και έχοντας αναφέρει τα βασικότερα σημεία σημαντικών αποφάσεων κατά χρονολογική σειρά θα επιχειρήσουμε στο παρόν κεφάλαιο να αναφέρουμε συνοπτικά κάποια σημαντικά πορίσματα του Δικαστηρίου του Στρασβούργου σχετικά με το άρθρο 10 της ΕΣΔΑ, όταν η άσκησή του κατοχυρωμένου στο άρθρο αυτό δικαιώματος προσκρούει στην άσκηση άλλων προστατευόμενων δικαιωμάτων και ελευθεριών.

Όπως προαναφέρθηκε το ΕΔΔΑ ασχολήθηκε με σχετική υπόθεση μόλις το 1960 και έκτοτε ακολούθησε πλήθος άλλων υποθέσεων. Και ενώ αρχικά το Δικαστήριο του Στρασβούργου παρουσιάζεται - κατά τα αναμενόμενα - επιφυλακτικό στις κρίσεις του αποφαινόμενο περί μη υπάρξεως κρατικών παραβιάσεων τουλάχιστον στις πολύ αρχικές υποθέσεις με τις οποίες ασχολήθηκε, παρατηρείται μία σταδιακά ολοένα και αυξανόμενη αυστηρότητα και μία βαθμιαία μείωση του βαθμού ανοχής στις παρεμβάσεις των

¹¹³ Βλ. *Urbino Rodrigues κατά Πορτογαλίας*, αρ. προσφ. 75088/01, απόφαση της 29^{ης} Νοεμβρίου 2005.

εκάστοτε κρατών μελών στην ελευθερία της έκφρασης. Παρατηρείται δε ότι όλο και πιο δύσκολα το Δικαστήριο εμφανίζεται διατεθειμένο να ανεχθεί και να δικαιολογήσει μια κρατική συμπεριφορά ως ανεκτή υπό το φως της ΕΣΔΑ. Ακόμα δε και στις περιπτώσεις που το Δικαστήριο αναπόφευκτα οδηγείται στην περίφημη στάθμιση συμφερόντων δύσκολα παρατηρείται να αναγνωρίζει προβάδισμα στο συγκρουόμενο με την ελευθερία της έκφρασης δικαίωμα, που συνήθως είναι το δικαίωμα στην προστασία της φήμης¹¹⁴, της προσωπικότητας και της επαγγελματικής και κοινωνικής υπόληψης, τα οποία συνήθως, κατόπιν στάθμισης κρίνονται αδύναμα να αντισταθμίσουν τις

¹¹⁴ Βλ. ARTEMH, ό.π, σελ 7 επ. « Η αμερικανική νομολογία και η νομολογία του Στρασβούργου έχουν, σε αρκετές περιπτώσεις, επιδείξει μεγάλη ευαισθησία και έχουν αποδώσει υπερβολική προστασία στο δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης, σε αντίθεση με τη λιγότερη ευαισθησία που δείχνουν για το δικαίωμα της φήμης και της υπόληψης. Σχετικά μάλιστα με το δικαίωμα στην προστασία της φήμης έχει διατυπωθεί η άποψη ότι «θα ήταν ανεξήγητο να μην υπάρχει άμεση προστασία της φήμης και της υπόληψης του ατόμου σε μία Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, που συντάχθηκε αμέσως μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και σκοπό είχε να αναβαθμίσει την προστασία του ατόμου, μετά τις απεχθείς εμπειρίες του Ναζισμού. Η Σύμβαση ρητά διασφαλίζει δικαιώματα μικρότερης σπουδαιότητας, όπως το δικαίωμα σεβασμού της αλληλογραφίας. Είναι, κατά συνέπεια, δύσκολο να δεχτούμε ότι η βασική ανθρώπινη αξία της υπόληψης του ανθρώπου στερείται άμεσης προστασίας από τη Σύμβαση και απλώς αναγνωρίζεται κάτω από προϋποθέσεις ως περιορισμός στο δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης, με αποτέλεσμα η φήμη κάποιου προσώπου να «επιτρέπεται» από τη Σύμβαση να καταστρέφεται, αν ένα Υψηλό Συμβαλλόμενο μέρος αποφασίσει να μη δώσει επαρκή νομική προστασία εναντίον λιβέλου.».

μείζονος σημασίας ελευθερίες που απορρέουν από το αναφαίρετο δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης, όπως το δικαίωμα του κοινού να έχει πρόσβαση στις πληροφορίες, να πληροφορείται για σημαντικά ζητήματα δημοσίου ενδιαφέροντος και να υπάρχει ελεύθερος πολιτικός λόγος.

Ανάλογη είναι και η στάση του ΕΔΔΑ απέναντι σε ζητήματα σύγκρουσης της ελευθερίας της έκφρασης με το δικαίωμα στην προστασία της επαγγελματικής φήμης¹¹⁵ αλλά και της προσωπικότητας. Γνώμονας πάντα κατά την εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας δεν είναι άλλος από το περιεχόμενο της έκφρασης και συγκεκριμένα το είδος της πληροφορίας αλλά και ο τρόπος που αυτή δημοσιοποιείται. Όταν πρόκειται για ζητήματα δημοσίου ενδιαφέροντος αλλά και αφορούντα τη δημόσια υγεία και ασφάλεια

¹¹⁵ Στην υπόθεση Reynolds κατά Times Newspapers Ltd και άλλων [1999] UKHL 45; [1999] 4 All ER 609; [1999] 3 WLR 1010 (28th October, 1999) που απασχόλησε τη Βουλή των Λόρδων σχετικά με το δικαίωμα να δημοσιεύονται δυσφημιστικές δηλώσεις προς όφελος του δημοσίου συμφέροντος η σημασία της φήμης είχε περιγραφεί ως εξής « η φήμη είναι εγγενές και σημαντικό μέρος της υπόληψης του ατόμου. Επίσης, συνιστά τη βάση πολλών αποφάσεων σε μία δημοκρατική κοινωνία, που είναι θεμελιώδεις στην ευημερία της. (...) Αν η φήμη αμαυρωθεί από έναν ανυπόστατο ισχυρισμό σε μία εθνική εφημερίδα μπορεί να ζημιωθεί για πάντα, ειδικά εάν δεν υπάρχει ευκαιρία να αποκατασταθεί η φήμη του προσώπου αυτού. Όταν αυτό συμβεί, τόσο η κοινωνία όσο και το άτομο είναι χαμένοι. Γιατί δεν πρέπει να υποτεθεί ότι η προστασία της φήμης είναι ζήτημα σημαντικό μόνο για τον επηρεαζόμενο ιδιώτη και την οικογένειά του. Η προστασία της φήμης συντελεί στη διασφάλιση του δημόσιου καλού. Είναι προς το δημόσιο συμφέρον η φήμη δημοσίων προσώπων να μην αμαυρώνεται. ».

το ΕΔΔΑ¹¹⁶ τείνει να αναγνωρίζει προτεραιότητα σε αυτά τονίζοντας τη βασικότερη αποστολή του Τύπου, η οποία επί της ουσίας αφορά σε μία από τις βασικότερες μορφές έκφρασης ήτοι την πρόσβαση στην πληροφορία και είναι το «να διαδίδει πληροφορίες και ιδέες σχετικά με θέματα δημοσίου ενδιαφέροντος και το κοινό έχει επίσης το δικαίωμα να λαμβάνει αυτές». Σε σχετική απόφαση άλλωστε το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι «η τιμωρία ενός δημοσιογράφου, επειδή βοήθησε στη διάδοση των δηλώσεων κάποιου άλλου ατόμου σε μια συνέντευξη, θα εμπόδιζε σημαντικά τη συνεισφορά του Τύπου στην συζήτηση θεμάτων δημοσίου ενδιαφέροντος και δεν θα πρέπει να χρησιμοποιείται παρά μόνο εάν συντρέχουν ιδιαίτερα σημαντικοί λόγοι¹¹⁷».

6.1.3. Συμπερασματικά

Σε μία αποτίμηση κάποιων από τις πιο σημαντικές αποφάσεις

¹¹⁶ Βλ. *Sunday Times κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αρ. προσφ. 6538/74, απόφαση της 26^{ης} Απριλίου 1979. Εδώ το ΕΔΔΑ αναφορικά με το αδιαμφισβήτητο δικαίωμα του κοινού να γνωρίζει οτιδήποτε αφορά σε ζητήματα δημοσίου ενδιαφέροντος είχε αναφέρει «*Η συμφορά της Θαλιδομίδης ήταν ένα θέμα αδιαμφισβήτητης δημόσιας ανησυχίας... το Άρθρο 10 εγγυάται όχι μόνο την ελευθερία του Τύπου να ενημερώνει το κοινό, αλλά και το δικαίωμα του κοινού να ενημερώνεται σωστά... Το θέμα του που πραγματικά βρίσκεται η ευθύνη για μια τραγωδία τέτοιου είδους είναι επίσης θέμα δημοσίου ενδιαφέροντος... Τα γεγονότα της υπόθεσης... δεν παύουν να είναι θέμα δημοσίου ενδιαφέροντος απλά επειδή αποτελούν στοιχεία σε δίκη που εκκρεμεί. Φέρνοντας στο φως συγκεκριμένα γεγονότα, το άρθρο χρησίμεψε ως φρένο στις υποθετικές συζητήσεις*».

¹¹⁷ *Jersild κατά Denmark*, Αρ. προσφ. 15890/1989, απόφαση της 23 Σεπτεμβρίου 1994, σειρά Α αρ. 298.

αναφορικά με την ελευθερία της έκφρασης που εκδόθηκαν από το Δικαστήριο του Στρασβούργου διαπιστώθηκε ότι στην πλειοψηφία των κρινόμενων υποθέσεων το Δικαστήριο αρνήθηκε να δικαιολογήσει την κρατική παρέμβαση αποφαινόμενο περί μη αναλογικότητας του μέτρου ή χαρακτηρίζοντάς το ως μη αναγκαίο σε μία δημοκρατική κοινωνία.

Ακόμα όμως και στις περιπτώσεις που εν τέλει κρίθηκε η έλλειψη παραβίασης της ΕΣΔΑ, όπως στην απόφαση Lingens κατά Αυστρίας, όπου κρίθηκε ότι «ο τύπος δεν πρέπει να υπερβαίνει τα όρια που, μεταξύ άλλων, τίθενται για την «προστασία της υπόληψης των άλλων», το Δικαστήριο του Στρασβούργου δεν παρέλειψε να τονίσει τον εξέχοντα ρόλο του Τύπου που είναι «να μεταδίδει πληροφορίες και ιδέες σχετικά με πολιτικά ζητήματα όπως και για άλλους τομείς του δημοσίου ενδιαφέροντος. Δεν έχει μόνο ο τύπος το καθήκον να μεταδίδει τέτοιες πληροφορίες και ιδέες αλλά έχει και το κοινό δικαίωμα να τις λαμβάνει». Στην απόφαση αυτή, το Δικαστήριο του Στρασβούργου αποφάνθηκε ότι η ελευθερία της έκφρασης δεν καταλαμβάνει μόνο εξακριβώσιμα, τεκμηριωμένα γεγονότα. Για τον λόγο τούτο δεν εξυπηρετεί κάποια ανάγκη στα πλαίσια μίας δημοκρατικής κοινωνίας το να αποδεικνύουν οι δημοσιογράφοι το αληθές των απόψεών τους όταν πρόκειται για πολιτικούς, εγχείρημα που ούτως ή άλλως δύσκολο επιτυγχάνεται¹¹⁸. Άλλωστε εμπίπτει στα όρια της ελευθερίας της έκφρασης το

¹¹⁸ Έχει υποστηριχθεί ότι «ανακριβείς δηλώσεις είναι αναπόφευκτες στον ελεύθερο διάλογο και πρέπει να προστατεύονται, αν η ελευθερία της έκφρασης θα έχει τις αναγκαίες προϋποθέσεις που χρειάζεται για να επιβιώσει», βλ. Π. Αρτέμης, ό.π.

δικαίωμα των δημοσιογράφων να αναφέρονται σε ζητήματα γενικού ενδιαφέροντος υπό την προϋπόθεση ότι δρουν με καλή πίστη¹¹⁹. Όταν ένας δημοσιογράφος δεν επαληθεύει τις πηγές του πριν τη δημοσίευση, τότε μια καταδίκη για συκοφαντία δεν αποτελεί, σύμφωνα με το Δικαστήριο, παραβίαση της ελευθερίας έκφρασης του.

Επιπροσθέτως, αυτό που καθαρά διαφαίνεται από τη μέχρι σήμερα στάση του ΕΔΔΑ είναι η μεγάλη σπουδαιότητα που εκ προοιμίου αυτό αναγνωρίζει στο δικαίωμα της έκφρασης αναγνωρίζοντας ως άξια λόγου και τη γνώμη της μειοψηφίας¹²⁰ ενώ εμφανίζεται να τονίζει τη σπουδαιότητα του να εκφράζει κάποιος ελεύθερα τη γνώμη του ακόμα και σε περιπτώσεις που καταδικάζεται γι' αυτή¹²¹.

Αξίζει να αναφερθεί μια απόφαση που εκδόθηκε τον Νοέμβριο του 1993, όπου το Δικαστήριο για πρώτη φορά επεσήμανε τον θεμελιώδη ρόλο αφενός μεν της ελευθερίας της έκφρασης σε μια δημοκρατική κοινωνία, ιδίως όταν, μέσω του Τύπου, μεταδίδονται πληροφορίες και ιδέες γενικού ενδιαφέροντος, τις οποίες το κοινό,

¹¹⁹ Βλ. *Mcnicar κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αρ. προσφ. 46311/99, απόφαση της 7^{ης} Μαΐου 2002 «ειδικοί λόγοι πρέπει να συντρέχουν για να μην υποχρεούται η εφημερίδα να υπηρετήσει το συνηθισμένο καθήκον της επαλήθευσης δηλώσεων που αποτελούν δυσφήμιση για ιδιώτες. Το ερώτημα εάν τέτοιοι λόγοι υπάρχουν εξαρτάται συγκεκριμένα από τη φύση και τον βαθμό της εν λόγω δυσφήμισης και από το σημείο ως το οποίο η εφημερίδα θα μπορούσε μέσα σε λογικά πλαίσια να θεωρεί αξιόπιστες τις πηγές της σχετικά με ισχυρισμούς».

¹²⁰ Βλ. *Hertel κατά Ελβετίας*, ό.π, παρ. 50.

¹²¹ Βλ. παρ. *Barthhold κατά Γερμανίας*, ό.π, παρ. 58

άλλωστε, έχει το δικαίωμα να λαμβάνει και αφετέρου, του πλουραλισμού, του οποίου το κράτος πρέπει πάντα να είναι ο υπέρτατος εγγυητής¹²². Άλλωστε η σπουδαιότητα του Τύπου αλλά και των ΜΜΕ στον τομέα της ελευθερίας της έκφρασης αναφέρθηκε για μία ακόμη φορά στην υπόθεση *Purcell* και άλλοι κατά Ιρλανδίας όπου ορθώς διαπιστώθηκε ότι αποτελούν «μέσα με μεγάλη δύναμη και επιρροή».¹²³

6.2. Μισαλλόδοξος λόγος

6.2.1. Γενικά

Σε μία σύντομη επισκόπηση της παλαιότερης μέχρι και της πολύ πρόσφατης, σχετικής με περιπτώσεις «μισαλλόδοξου» λόγου, νομολογίας του ΕΔΔΑ αξίζει να αναφερθούν κάποιες χαρακτηριστικές υποθέσεις που απασχόλησαν το Δικαστήριο του Στρασβούργου.

Τον Σεπτέμβριο του 1994, στην υπόθεση *Jersild* κατά Δανίας¹²⁴ όπου ο προσφεύγων, δημοσιογράφος, καταδικάστηκε για συνενοχή και συνέργεια στη διάδοση των ρατσιστικών δηλώσεων από τα εθνικά δικαστήρια διότι επιμελήθηκε ένα ντοκιμαντέρ που περιείχε αποσπάσματα από μια τηλεοπτική συνέντευξη τριών μελών μιας

¹²² Βλ. *Informationsverein Lentia και άλλοι κατά Αυστρίας*, αρ. προσφ. 37093/97, απόφαση της 24 Νοεμβρίου 1993, σειρά Α, αρ. 276, παρ.32-33 και 38-42.

¹²³ Βλ. *Purcell and others κατά Ιρλανδίας*, αρ. προσφ. 15404/89, απόφαση της 16^{ης} Απριλίου 1991, DR70, σελ. 262.

¹²⁴ Βλ. *Jersild κατά Δανίας*, αρ. προσφ. 15890/1989, απόφαση της 23^{ης} Σεπτεμβρίου 1994, σειρά Α αρ. 298.

ομάδας νέων ανθρώπων που αυτοαποκαλούνται οι «Greenjackets», και στο οποίο έκανε προσβλητικές και υποτιμητικές παρατηρήσεις σχετικά με τους μετανάστες και τις εθνοτικές ομάδες στη Δανία. Το Δικαστήριο του Στρασβούργου, με την αιτιολογία ότι το ντοκιμαντέρ δεν είχε στόχο την εξάπλωση ρατσιστικών απόψεων και ιδεών, αλλά την ενημέρωση του κοινού σχετικά με ένα κοινωνικό ζήτημα έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 10.

Ακολούθησε η περίπτωση *Sürek κατά Τουρκίας*¹²⁵ στην οποία ο προσφεύγων, ιδιοκτήτης μίας εβδομαδιαίας εφημερίδας, καταδικάστηκε για «διάδοση προπαγάνδας κατά του αδιαιρέτου του κράτους και υποκίνηση εχθρότητας και μίσους μεταξύ των ανθρώπων» επειδή δημοσίευσε δύο επιστολές αναγνωστών οι οποίες κατηγορηματικά καταδίκάζαν τις στρατιωτικές ενέργειες των αρχών στη νοτιοανατολική Τουρκία και τις κατηγορούσαν για βίαιη καταστολή του κουρδικού λαού κατά τον αγώνα του για ανεξαρτησία και ελευθερία. Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι οι επίδικες επιστολές, οι οποίες ισοδυναμούσαν με έκκληση σε αιματηρή εκδίκηση και το γεγονός ότι ένας από αυτούς είχε κατονομάσει άτομα μέσα στην επιστολή του, υποκινούσαν το μίσος εναντίον αυτών των προσώπων και τα εξέθεταν στον κίνδυνο σωματικής βίας. Επιπροσθέτως, το Δικαστήριο έκρινε ότι ο προσφεύγων, ως ιδιοκτήτης της εφημερίδας, υπόκειται σε «ευθύνες» τις οποίες οφείλουν να αναλαμβάνουν όλοι οι διευθυντές εφημερίδων και οι δημοσιογράφοι κατά τη συλλογή και τη διάδοση των πληροφοριών στο κοινό, και οι οποίες αποκτούν ακόμα μεγαλύτερη σημασία σε καταστάσεις συγκρούσεων και

¹²⁵ Βλ. *Sürek κατά Τουρκίας*, αρ. προσφ. 26682/95, απόφαση της 8^{ης} Ιουλίου 1999, ECHR 1999 IV.

εντάσεων. Το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 10.

Αντίθετα στην περίπτωση *Gündüz κατά Τουρκίας*¹²⁶ ο προσφεύγων, ένα αυτοαποκαλούμενο μέλος μιας ισλαμικής αίρεσης, κατά τη διάρκεια μιας συζήτησης σε τηλεοπτική εκπομπή αργά το βράδυ, μίλησε με πολύ κριτικό πνεύμα κατά της δημοκρατίας, περιγράφοντας τα σύγχρονα κοσμικά ιδρύματα ως «ανίερα», επικρίνοντας έντονα τις δημοκρατικές αρχές και καλώντας ανοιχτά για την εισαγωγή του νόμου της Σαρίας. Καταδικάστηκε για υποκίνηση μίσους και εχθρότητας στη βάση μίας διάκρισης που βασίζεται στην ιδιότητα του μέλους μιας θρησκείας ή δόγματος. Ο *Gündüz* προέβαλε παραβίαση του δικαιώματός του στην ελευθερία της έκφρασης. Το Δικαστήριο παρατήρησε ότι ο προσφεύγων, ο οποίος είχε διατυπώσει τις εξτρεμιστικές ιδέες της αίρεσης του, την οποία το κοινό ήδη γνώριζε, είχε λάβει ενεργό μέρος σε μια έντονη δημόσια συζήτηση. Αυτή η συζήτηση είχε σκοπό να παρουσιάσει την αίρεση και τις απόψεις της, συμπεριλαμβανομένης και της ιδέας ότι οι δημοκρατικές αξίες δεν συμβιβάζονται με την αντίληψή του για το Ισλάμ. Το θέμα αποτέλεσε το αντικείμενο ευρείας συζήτησης στα τουρκικά μέσα ενημέρωσης καθώς αφορούσε ένα πρόβλημα γενικού ενδιαφέροντος. Το Δικαστήριο έκρινε ότι οι παρατηρήσεις του προσφεύγοντος δεν θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως υποκίνηση σε βία ή ως «μισαλλόδοξος» λόγος στη βάση των θρησκευτικών πεποιθήσεων. Το Δικαστήριο εντέλει έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση

¹²⁶ Βλ. *Gündüz κατά Τουρκίας*, αρ.προσφ. 35071/97, απόφαση της 4^{ης} Δεκεμβρίου 2003, ECHR 2003-XI.

του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ.

Ακολούθως στην περίπτωση *Norwood* κατά Ηνωμένου Βασιλείου¹²⁷ όπου ο προσφεύγων καταδικάστηκε για υποκίνηση μίσους εναντίον θρησκευτικής ομάδας επειδή κρέμασε στο παράθυρό του μια αφίσα που προμηθεύτηκε από το Βρετανικό Εθνικό Κόμμα, του οποίου ήταν μέλος, που αναπαριστούσε τους δίδυμους πύργους να φλέγονται και η οποία συνοδευόταν από τη φράση «*Το Ισλάμ έξω από τη Βρετανία - Προστατέψτε τον βρετανικό λαό*», το Δικαστήριο έκρινε ότι μια τέτοια γενική, σφοδρή επίθεση εναντίον μιας θρησκευτικής ομάδας, που συνδέει την ομάδα ως σύνολο με μία σοβαρή πράξη τρομοκρατίας, ήταν ασυμβίβαστη με τις αξίες που διακηρύσσει και εγγυάται η Σύμβαση, και ιδίως την ανοχή, την κοινωνική ειρήνη και τη μη διάκριση, και ως εκ τούτου ότι ο προσφεύγων δεν θα μπορούσε να διεκδικήσει την προστασία του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ.

Τον Οκτώβριο του 2008, στην υπόθεση *Leroy* κατά Γαλλίας¹²⁸, όπου ο προσφεύγων σκιτσογράφος, καταδικάστηκε για «επιδοκιμασία της τρομοκρατίας» από τα εθνικά δικαστήρια επειδή δημοσίευσε σε εβδομαδιαία εφημερίδα ένα σχέδιό του που αναπαριστούσε την επίθεση στο Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου με μια λεζάντα που έγραφε: «*Το έχουμε όλοι ονειρευτεί ... Η Χαμάς το έκανε πράξη*» το ΕΔΔΑ έκρινε ότι δεν συντρέχει περίπτωση παραβίασης του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ με την αιτιολογία ότι η

¹²⁷ Βλ. *Norwood* κατά Ηνωμένου Βασιλείου, αρ. προσφ. 23131/03, απόφαση της 16^{ης} Ιουλίου 2003.

¹²⁸ Βλ. *Leroy* κατά Γαλλίας, αρ. προσφ 36109/03, απόφαση της 2^{ης} Οκτωβρίου 2008.

δημοσίευση του σχεδίου συνιστά ηθική υποστήριξη της τρομοκρατίας και οδηγεί σε υποδαύλιση μίσους με εμφανείς επιπτώσεις στη δημόσια τάξη.

Στην ίδια κατεύθυνση κινείται το ΕΔΔΑ, στην υπόθεση Pavel Ivanov κατά Ρωσίας¹²⁹ όπου ο προσφεύγων έγραψε και δημοσίευσε μια σειρά άρθρων στα οποία απεικόνιζε τους Εβραίους ως την πηγή του κακού στη Ρωσία. Τους κατηγορήσε ότι συνωμοτούσαν εναντίον του ρωσικού λαού, και το περιεχόμενο των παρατηρήσεων του ήταν εμφανώς αντισημιτικό. Καταδικάστηκε για υποκίνηση σε εθνικό, φυλετικό και θρησκευτικό μίσος και προσέφυγε στο ΕΔΔΑ. Το Δικαστήριο έκρινε πως, λαμβανομένου υπ' όψιν του γεγονότος ότι ο προσφεύγων επεδίωξε με τις δημοσιεύσεις του να «υποδαυλίσει το μίσος προς τους Εβραίους» και υποστήριξε τη βία ενάντια σε μια συγκεκριμένη εθνική ομάδα, δεν θα μπορούσε να διεκδικήσει την προστασία του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ.

Ακολούθησε η σχετικά πρόσφατη απόφαση του ΕΔΔΑ, τον Ιούλιο του 2009 που αφορούσε στην υπόθεση Féret κατά Βελγίου¹³⁰, όπου ο προσφεύγων, βουλευτής και πρόεδρος του πολιτικού κόμματος Front National-Nationaal Front στο Βέλγιο καταδικάστηκε για προτροπή σε φυλετικές διακρίσεις από τα εθνικά δικαστήρια εξαιτίας φυλλαδίων που διανεμήθηκαν κατά τη διάρκεια της προεκλογικής του εκστρατείας με συνθήματα κατά του Ισλάμ. Το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν συντρέχει παραβίαση του άρθρου 10 της

¹²⁹Βλ. *Pavel Ivanov κατά Ρωσίας*, αρ. προσφ. 35222/04, απόφαση της 20^{ης} Φεβρουαρίου 2007.

¹³⁰Βλ. *Féret κατά Βελγίου*, αρ. προσφ. 15615/07, απόφαση της 16^{ης} Ιουλίου 2009.

ΕΣΔΑ με την αιτιολογία ότι η παρέμβαση ήταν δικαιολογημένη από το συμφέρον της πρόληψης των ταραχών και της προστασίας των δικαιωμάτων των άλλων.

Τον Φεβρουάριο του 2012, στην υπόθεση *Vejdeland* και άλλοι κατά Σουηδίας,¹³¹ στην οποία οι προσφεύγοντες καταδικάστηκαν από τα εθνικά δικαστήρια για υποκίνηση μίσους εναντίον εθνικής ή εθνοτικής ομάδας επειδή μοίρασαν φυλλάδια, τα οποία τοποθέτησαν μέσα και επάνω στα ερμάρια των μαθητών ενός γυμνασίου, στα οποία, πλην άλλων, αποκαλούσαν την ομοφυλοφιλία ως «παρεκκλίνουσα σεξουαλική τάση» ενώ κατηγορούσαν τους ομοφυλόφιλους ως υπεύθυνους για την διάδοση των ιών HIV και AIDS και την υποτίμηση της σοβαρότητας του ζητήματος της παιδεραστίας και ως εκ τούτου ως επικίνδυνους για τη σύσταση της κοινωνίας, το Δικαστήριο ανέφερε για άλλη μία φορά ότι «η ελευθερία της έκφρασης εφαρμόζεται όχι μόνο για «πληροφορίες» ή «ιδέες» που εκλαμβάνονται ως ευνοϊκές, ή θεωρούνται αβλαβείς ή αδιάφορες, αλλά και για εκείνες που προσβάλλουν, σοκάρουν, ή ενοχλούν, όπως μάλιστα ορίζεται στο άρθρο 10, η ελευθερία αυτή υπόκειται σε εξαιρέσεις, οι οποίες πρέπει, ωστόσο, να ερμηνεύονται στενά, και η ανάγκη για περιορισμούς πρέπει να θεμελιώνεται πειστικά»¹³² ενώ τόνισε ότι «οι διακρίσεις που βασίζονται στον σεξουαλικό προσανατολισμό είναι εξίσου σοβαρές με τις διακρίσεις λόγω «φυλής, καταγωγής ή

¹³¹Βλ. *Vejdeland κατά Σουηδίας*, αρ.προσφ. 1813/07, απόφαση της 9^{ης} Φεβρουαρίου 2012.

¹³² Βλ. παρ.53.

χρώματος»»¹³³ κατέληξε πως η καταδίκη τους δεν ήταν δυσανάλογη με τον επιδιωκόμενο με αυτή σκοπό στο μέτρο που η εν προκειμένω παρέμβαση στην ελευθερία του λόγου είναι αναγκαία σε μία δημοκρατική κοινωνία.

6.2.2. Συμπερασματικά

Από όλα τα ανωτέρω διαπιστώνεται ότι το ΕΔΔΑ, αν και όπως προαναφέρθηκε, γενικά αναγνωρίζει μία υπέρτερη προστασία στο δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης, ως ακρογωνιαίο λίθο της δημοκρατίας, όταν αυτό συγκρούεται με άλλα εξίσου σημαντικά και κατοχυρωμένα από την ΕΣΔΑ δικαιώματα, ωστόσο, σε περιπτώσεις «μισαλλόδοξου» λόγου στη βάση κάποιου χαρακτηριστικού του ατομικού αυτοκαθορισμού μοιάζει να χαράσσει αυστηρότερα τα όρια της ελευθερίας της έκφρασης.

Στο στάδιο αυτό, επιχειρώντας μέσω μίας γενίκευσης των κρινόμενων από την νομολογία του ΕΔΔΑ περιπτώσεων που εμπίπτουν στην έννοια του «μισαλλόδοξου» λόγου να προσεγγίσουμε την έννοια αυτού, ως τέτοιος, θα μπορούσε να ορισθεί κάθε μορφή έκφρασης που διαδίδει, προτρέπει, προάγει ή δικαιολογεί το φυλετικό μίσος, την ξενοφοβία, τον αντισημιτισμό και άλλες μορφές μίσους στη βάση κάποιου χαρακτηριστικού π.χ σεξουαλικός προσανατολισμός, αλλά και κάθε έκφραση που περιέχει

¹³³ Βλ. πάρ.55.

προσβολή, εκφοβισμό ή απειλή στη βάση μίας ιδιαιτερότητας.¹³⁴

Σε σχετική υπόθεση¹³⁵ το Δικαστήριο έχει διαπιστώσει ότι «η ανοχή και ο σεβασμός για την ίση αξιοπρέπεια όλων των ανθρώπων αποτελούν τα θεμέλια μιας δημοκρατικής, πλουραλιστικής κοινωνίας. Ούτως εχόντων των πραγμάτων, ως θέμα αρχής, μπορεί να θεωρηθεί αναγκαία σε ορισμένες δημοκρατικές κοινωνίες η επιβολή κυρώσεων ή ακόμα και η αποτροπή κάθε μορφής έκφρασης που διαδίδει, προτρέπει, προάγει ή δικαιολογεί το μίσος στη βάση της αδιαλλαξίας ...».

Σχετικώς έχει υποστηριχθεί η άποψη¹³⁶ ότι η ελευθερία της έκφρασης πρέπει να επιδέχεται περιορισμό όχι μόνο όταν ο λόγος στοχεύει στο να προκαλέσει φυσική βλάβη αλλά και όταν είναι «σχεδιασμένος», κατά τρόπο, ώστε να επιφέρει ψυχολογική βλάβη, η οποία ηθικά κρίνεται ισότιμη με τη σωματική εφόσον οι συνθήκες είναι τέτοιες, ώστε η στοχοποιούμενη ομάδα να μην μπορεί να αποφύγει την έκθεσή της σε αυτόν. Σε μία τέτοια περίπτωση, για την επιβολή του περιορισμού, πρέπει να ληφθούν υπ'όψιν οι εξής παράμετροι: το περιεχόμενο του λόγου, ο τρόπος εκφοράς του, οι

¹³⁴ Recommendation No. R 97 (20) of the Committee of Ministers of the Council of Europe on "hate speech", καθώς και N. LERNER, "Is there a right to hate speech?", διαθέσιμο ηλεκτρονικά στη διεύθυνση:

www.wcl.american.edu/hrbrief/v3i2/lerner32.htm

¹³⁵ Βλ. *Erbakan κατά Τουρκίας*, αρ. προσφ. 59405/00, απόφαση της 6^{ης} Ιουλίου 2006, παρ. 56.

¹³⁶ Βλ. Raphael Cohen Almagor, *Speech, media and ethics, the limits of free expression : critical studies on freedom of expression, freedom of the press*, Palgrave, 2001, part.1, ch.1, σελ. 4.

προθέσεις και τα κίνητρα του ομιλητή και, τέλος, οι συνθήκες εκφοράς του λόγου. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το από 31 Ιουλίου 2009 ενημερωτικό δελτίο σχετικά με τον μισαλλόδοξο λόγο του Συμβουλίου της Ευρώπης, στο οποίο διασαφηνίζονται οι παράμετροι που λαμβάνει υπ'όψιν το ΕΔΔΑ όταν πρόκειται να κρίνει σχετικά με το εάν ένας περιορισμός της ελευθερίας της έκφρασης είναι συμβατός με την ΕΣΔΑ. Πιο συγκεκριμένα, ο σκοπός του προσώπου του οποίου η ελευθερία του λόγου έχει περιοριστεί, το περιεχόμενο του λόγου, το πλαίσιο στο οποίο έλαβε χώρα ο υπό κρίση λόγος, π.χ. εάν το άτομο που έκανε την δήλωση είναι δημοσιογράφος ή πολιτικός, το προφίλ των ανθρώπων που αποτελούν στόχο του λόγου, η δημοσιότητα και οι πιθανές επιπτώσεις του λόγου, π.χ. αν η δήλωση αυτή έγινε σε μία ευρέως διαδεδομένη εφημερίδα ή σε ένα ποίημα, και τέλος η φύση και η σοβαρότητα του τιθέμενου περιορισμού αποτελούν τους βασικότερους παράγοντες που επηρεάζουν την εκάστοτε κρίση του Δικαστηρίου του Στρασβούργου¹³⁷.

Σε ένα μεγάλο ποσοστό της μέχρι σήμερα σχηματισθείσας νομολογίας, χαρακτηριστικές περιπτώσεις της οποίας παρατέθηκαν ανωτέρω, το περιεχόμενο του λόγου κρίνεται σε συνάρτηση με τις υφιστάμενες ειδικότερες συνθήκες είτε αναφορικά με την εκφορά του λόγου, είτε αναφορικά με την εκάστοτε επικρατούσα κοινωνική κατάσταση. Στο πλαίσιο αυτό, πολλές φορές, το ΕΔΔΑ δε δίστασε να κρίνει υπέρ του περιορισμού της ελευθερίας της έκφρασης όταν ο εκφερόμενος λόγος αφορούσε είτε ένα μείζον κοινωνικό ζήτημα που

¹³⁷ Βλ. Council of Europe Fact sheet 4 "Hate speech", διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: www.wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1477721&Site=DC

είχε απασχολήσει στο παρελθόν, ή απασχολούσε τη στιγμή της κρίσης, π.χ μορφές ρατσισμού¹³⁸, ή σχόλια συνδεδεμένα με ναζιστικές αναφορές, είτε ήταν δυνατόν να προκαλέσει μία σοβαρή κοινωνική αντίδραση¹³⁹.

7. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΗΣ ΕΚΦΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑ ΠΡΟΣΩΠΑ

7.1. Η έννοια της ιδιωτικότητας

¹³⁸ Βλ. General Policy Recommendation No. 1 of the European Commission on combating racism, xenophobia, antisemitism and intolerance διαθέσιμο ηλεκτρονικά στη διεύθυνση:

www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/gpr/en/recommendation_n1/Rec01en.pdf, General Policy Recommendation No. 7 of the European Commission

against Racism and Intolerance (ECRI) on national legislation to combat racism and racial discrimination, διαθέσιμο ηλεκτρονικά στη διεύθυνση:

www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/gpr/en/recommendation_n7/ecri03-8%20recommendation%20nr%207.pdf και General Policy Recommendation

No. 8 of the European Commission on combating racism while fighting terrorism διαθέσιμο ηλεκτρονικά στη διεύθυνση:

www.coe.int/t/dlapil/codexter/Source/ECRI_Recommendation_8_2004_EN.pdf,

ενώ πολλές άλλες συστάσεις ειδικότερα για την καταπολέμηση συγκεκριμένων μορφών ρατσισμού π.χ κατά των Ρομά (υπ'αριθμ.3,13), των Μουσουλμάνων (υπ'αριθμ.5), των Εβραίων (υπ'αριθμ.9) κ.λ.π ή σε συγκεκριμένα πεδία π.χ στον αθλητικό χώρο (υπ'αριθμ.12), στις ειδικές δυνάμεις (υπ'αριθμ.2), στο διαδίκτυο (υπ'αριθμ.6) και στην εκπαίδευση (υπ'αριθμ.10), διαθέσιμα σε ηλεκτρονική μορφή, έχει εκδώσει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, σε μία δυναμική προσπάθεια να εξαλειφθεί από όλα τα κοινωνικά πεδία κάθε μορφή ρατσισμού και μισαλλοδοξίας στη βάση της διαφορετικότητας.

¹³⁹ Βλ. *Féret κατά Βελγίου*, αρ. προσφ. 15615/07 και *Leroy κατά Γαλλίας*, αρ.προσφ. 36109/03.

Το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή στη σύγχρονη θεωρία ταυτίζεται με τον όρο ιδιωτικότητα (privacy). Ο όρος αυτός δηλ. η ιδιωτικότητα στην έννομη τάξη εμφανίζεται ως γενικός, ουδέτερος¹⁴⁰, άμεσα συνυφασμένος με την αυτονομία του ατόμου. Αντίθετα στην ευρωπαϊκή έννομη τάξη ταυτίζεται απόλυτα με το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή¹⁴¹. Η ιδιωτικότητα παραπέμπει στην ύπαρξη δυο σφαιρών κοινωνικής δραστηριότητας, την ιδιωτική και την δημόσια, οι οποίες αναγνωρίζονται από το δίκαιο ως αυθύπαρκτες και έχουσες διαφορετικές έννομες συνέπειες¹⁴² ενώ παράλληλα τυποποιούνται συστηματικά από αυτό¹⁴³. Ο όρος ιδιωτική σφαίρα εμφανίζεται σε πολλά νομικά συστήματα ως η εξέλιξη της διευρυμένης προσωπικής σφαίρας του ατόμου με

¹⁴⁰ Βλ. E. ALDERMAN/G. KENNEDY, *The Right to Privacy*, Vintage Books, New York, σ. Xiii.

¹⁴¹ Βλ. Χ.Μ. ΑΚΡΙΒΟΠΟΥΛΟΥ, *Το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή: Θεωρητικά και μεθοδολογικά θεμέλια*, σελ. 7 (241), διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση www.constitutionalism.gr/site/wp-content/uploads/2013/06/Sydogma1.pdf

¹⁴² Βλ. Α. ΜΑΝΙΤΑΚΗ, *Τα κοινωνικά δικαιώματα μεταξύ πολιτικής και ιδιωτικής κοινωνίας*, Ίδρυμα Σ.Καράγιωργα, Όρια και σχέσεις Δημοσίου και Ιδιωτικού, σελ. 64 επ.

¹⁴³ Βλ. ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΚΑΜΤΣΙΔΟΥ, *Η συνταγματική προστασία της ιδιωτικότητας στον δημόσιο χώρο*, διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: www.lawconstitution.web.auth.gr/kamtsidou/2013/06/28/%CE%B7%CF%83%CF%85%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%B3%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%AF%CE%B1%CF%84%CE%B7%CF%82%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CF%89%CF%84%CE%B9%CE%BA/

επίκεντρο την προσωπικότητά του¹⁴⁴. Κατά τον τρόπο αυτό ιδιωτική ζωή νοείται το πεδίο εκείνο στο οποίο το άτομο καταφεύγει μακριά από την κοινωνία και διαχωρίζεται από τη δημόσια σφαίρα. Ακόμα όμως και εντός των ορίων της ιδιωτικότητας ουδέποτε το άτομο αποκόπτεται ολοκληρωτικά από τη δημόσια σφαίρα δεδομένου ότι η ιδιωτική του δράση και οι φυσικές και ηθικές του επιλογές έχουν κοινωνικό αντίκτυπο. Αυτός όμως ο διαχωρισμός ιδιωτικής και δημόσιας σφαίρας θέτει τον προβληματισμό της σχέσης και των ορίων ιδιωτικού-δημοσίου¹⁴⁵ τα οποία στη ουσία καθορίζουν την έννοια της ιδιωτικότητας. Στο μέτρο μάλιστα που τα όρια αυτά συνεχώς μεταβάλλονται σε συνάρτηση με τις κοινωνικές αλλαγές, είναι σαφές ότι αναλόγως μεταβάλλεται και το περιεχόμενο της έννοιας ιδιωτικότητας.

Αν και η έννοια του ιδιωτικού αντιπαρατιθέμενη στην έννοια του δημοσίου υπάρχει εξ' αρχής και θεμελιώνει τον τρόπο με τον οποίο οργανώνονται κοινωνικά και πολιτικά οι κοινωνίες από την αρχαιότητα και τη ρωμαϊκή εποχή, μόνο από τα τέλη του 19^{ου} αι. σταδιακά η ιδιωτικότητα αναγνωρίζεται ως δικαίωμα και κυρίως στα μέσα του 20αι. Αυτή δε η εξέλιξη αναφορικά με την έννοια της ιδιωτικότητας ευνοήθηκε κυρίως από τις κοινωνικές μεταβολές με σημαντικότερη τη δυνατότητα διάδοσης πληροφοριών μέσω του τύπου και την ανάπτυξη της τεχνολογίας που ευνόησε ενδυνάμωση του δικαιώματος στην ιδιωτικότητα ως απόρροια των αλλαγών

¹⁴⁴ Βλ. O. DE SCHUTTER, *La vie privée entre droit de la personnalité et liberté*, Rev. trim. Dr. h, 5/1999, σελ. 827επ.

¹⁴⁵ Βλ. Κ. ΨΥΧΟΠΑΙΔΗ, *Δημόσιος χώρος και Κοινωνικοπολιτικές αξίες*, σε Ίδρυμα Σ.Καράγιωργα, *Όρια και σχέσεις Δημοσίου και Ιδιωτικού*, Αθήνα, 1996, σ. 25 επ.

αυτών. Συνεπώς, από τα προαναφερθέντα, θα μπορούσε να λεχθεί ότι το δικαίωμα στη ιδιωτική ζωή διαπλάθεται σε συνάρτηση με τις τρέχουσες κοινωνικές εξελίξεις¹⁴⁶ και αυτός ο μη στατικός χαρακτήρας του δικαιώματος θέτει τον προβληματισμό στην αναζήτηση των ορίων της δικαιοκτικής προστασίας του εν λόγω δικαιώματος. Η σημασία δε του προσδιορισμού της έννοιας της ιδιωτικότητας έγκειται στο ότι αν απουσίαζε η προστασία που παρέχει ή που θα έπρεπε να παρέχει τότε το άτομο θα ήταν αδύνατο να απολαύσει ή θα απολάμβανε σε μικρό βαθμό όλες εκείνες τις δραστηριότητες που συμβάλλουν στην εξέλιξη της προσωπικότητάς του¹⁴⁷. Επιπροσθέτως η έννοια της ιδιωτικότητας συνδέεται ειδικώς με την αυτονομία, η οποία αποτελεί προϋπόθεση της απόλαυσής της και καταφύγιο των σκοπών της¹⁴⁸.

Επανερχόμενοι στο ζήτημα του καθορισμού του περιεχομένου του δικαιώματος στην ιδιωτική ζωή υποστηρίζεται ότι ως τέτοιο προστατεύεται αυτό που σε κάθε δεδομένη στιγμή κρίνεται ως ιδιωτικό και ταυτόχρονα αξιολογείται ως άξιο δικαιοκτικής προστασίας¹⁴⁹ ενώ έχει περιγραφεί και ως «*το έννομο συμφέρον της ανθρώπινης προσωπικότητας: τα δικαιώματα της ιδιωτικής ζωής προστατεύουν το απαραβίαστο της προσωπικότητας, την ατομική*

¹⁴⁶ Ομοίως σελ. 24.(258).

¹⁴⁷ Βλ. Β. C. RODRIGUEZ – RUIZ, *The Right to Privacy: A Discourse-Theoretical Approach, Ratio Juris, 2/1998*, σελ. 156.

¹⁴⁸ Βλ. Χ.Μ. ΑΚΡΙΒΟΠΟΥΛΟΥ, ό.π., σελ. 31 (265).

¹⁴⁹ Ομοίως, σελ. 22 (256).

ανεξαρτησία, την αξιοπρέπεια και την ακεραιότητα»¹⁵⁰. Σύμφωνα με την Βρετανική Επιτροπή Προσωπικών Δεδομένων και Συναφών ζητημάτων ως δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή ορίσθηκε «το δικαίωμα του ατόμου να προστατεύεται κατά των εισβολών στην προσωπική του ζωή ή τις υποθέσεις του ή της οικογένειάς του, είτε απευθείας με φυσικά μέσα είτε με τη δημοσίευση πληροφοριών»¹⁵¹. Κατά μία άποψη, ιδιωτική ζωή είναι η σφαίρα εκείνη εντός της οποίας κάθε άτομο δικαιούται να δρα ελεύθερα, απαλλαγμένο από την κοινωνική πίεση και τον κοινωνικό έλεγχο προκειμένου να αναπτύσσει την προσωπικότητά του, να διαμορφώνει την επαγγελματική του πορεία και να ενασκει τις προσωπικές, οικογενειακές και κοινωνικές του δραστηριότητες. Υποστηρίζεται ότι η σφαίρα αυτή συνιστά το χώρο που εκτείνεται ανάμεσα στο ευρύτερο πλαίσιο της κοινωνικής και επαγγελματικής του ζωής και του απόρρητου χώρου της αυστηρά προσωπικής του ζωής¹⁵². Κατά άλλη άποψη, είναι όλος ο κύκλος θεμάτων του ευρύτερου πλαισίου της κοινωνικής και επαγγελματικής ζωής ενός προσώπου και του απόρρητου χώρου της

¹⁵⁰ Βλ. MARSHALL JILL, *Personal Freedom through Human Rights Law, Autonomy, Identity and Integrity under the European Convention on Human Rights*, Boston: Martinus Nijhoff, Publishers, 2009, σελ. 51 «an interest of the human personality: privacy rights protect the inviolate personality, the individual's independence, dignity and integrity.».

¹⁵¹ Report of the Committee on Privacy and Related Matters, Chairman David Calcutt QC, 1990, « *the right of the individual to be protected against intrusion into his personal life or affairs, or those of his family, by direct physical means or by publication of information*».

¹⁵² Βλ. ΙΩΑΝΝΗ ΚΑΡΑΚΩΣΤΑ, *Προστασία της ιδιωτικότητας και Κοινωνία της Πληροφορίας*, ΔΙΜΜΕ Ι/2004, σελ 55 επ.

αυστηρά προσωπικής του ζωής και γενικά όλος εκείνος ο κύκλος των θεμάτων που έχουν προσωπικό χαρακτήρα, των οποίων δηλαδή η ρύθμιση κατά τις κοινωνικές αντιλήψεις και κατά την βούληση του ενδιαφερόμενου ατόμου, ανήκει αποκλειστικά στην αρμοδιότητά του και η οποία απαγορεύει την ανάμειξη τρίτων προσώπων χωρίς τη ρητή ή σιωπηρή συναίνεση του ενδιαφερομένου¹⁵³.

Στο ίδιο πλαίσιο, έχει υποστηριχθεί ότι στην ιδιωτική ζωή υπάγονται όλα τα γεγονότα που αφορούν το άτομο. Η προστασία της ιδιωτικής ζωής γίνεται ουσιαστική μόνο εφόσον εξασφαλίζει στο άτομο τη δυνατότητα αυτόβουλης διάπλασης του εσωτερικού του χώρου. Ο ιδιωτικός βίος ως χώρος απομόνωσης του ατόμου στον οποίο πρόσβαση έχουν το ίδιο, η οικογένειά του αλλά και τα άτομα που εκείνο επιθυμεί να εισέρχονται - σε αντίθεση με τον δημόσιο που είναι προσιτός σε απεριόριστο κύκλο προσώπων - θα ήταν κενός περιεχομένου αν δεν παρείχε συνθήκες κατάλληλες για τη διαφύλαξη της ατομικότητας, της ανωνυμίας, της εμπιστευτικότητας¹⁵⁴.

Στην ελληνική έννομη τάξη, η προστασία της ιδιωτικότητας των προσώπων διασφαλίζεται από το Σύνταγμα με την κατοχύρωση δικαιωμάτων όπως το άσυλο της κατοικίας και το δικαίωμα στον ιδιωτικό και οικογενειακό βίο (άρθρο 9 παρ. 1 εδ. α' και β' Συντ.), το δικαίωμα προστασίας από την συλλογή, επεξεργασία και χρήση των

¹⁵³ Βλ. ΣΤ. ΠΑΤΕΡΑΚΗ, *Η χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης*, Εκδόσεις Δίκαιο και Οικονομία, Π.Ν Σάκκουλα, 1995, σελ. 119.

¹⁵⁴ Βλ. ΓΕΩΡΓΙΟ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗ ΝΟΥΑΡΟ, *Το απαραβίαστο του ιδιωτικού βίου και η ελευθερία του τύπου*, ΤοΣ 9/1983, σελ. 3επ, διαθέσιμο ηλεκτρονικά στη διεύθυνση: www.greeklaws.com/pubs/uploads/412.pdf

προσωπικών δεδομένων (άρθρο 9^A Συντ.) και το απόρρητο των επιστολών και της ελεύθερης ανταπόκρισης ή επικοινωνίας με οποιοδήποτε τρόπο (άρθρο 19 παρ. 1 Συντ). αλλά και θεσμικών εγγυήσεων όπως η υποχρέωση της πολιτείας να εξασφαλίζει επαρκείς εγγυήσεις για την απρόσκοπτη απόλαυση των δικαιωμάτων από όλα τα μέλη του κοινωνικού συνόλου (άρθρο 25 παρ. 1 Συντ), η πρόβλεψη που απαιτεί παρουσία εκπροσώπων της δικαστικής εξουσίας για τις κατ'οίκον έρευνες (άρθρο 9 παρ. 1 εδ. γ' Συντ) και η απαγόρευση του άρθρου 19 παρ. 3 σχετικά με χρήση αποδεικτικών μέσων που αποκτήθηκαν κατά παράβαση των άρθρων 9, 9^A και 19 Συντ¹⁵⁵.

Από το συνδυασμό των ανωτέρω διατάξεων προκύπτει ότι η ιδιωτικότητα προστατεύεται στην ελληνική έννομη τάξη αφενός ως ευχέρεια καθενός μέλους του κοινωνικού συνόλου να αναπτύσσει χωρίς εξωτερικές παρεμβάσεις τις σχέσεις οικειότητας¹⁵⁶ (φιλικές,

¹⁵⁵ Βλ. ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΚΑΜΤΣΙΔΟΥ, ό.π.

¹⁵⁶ Βλ. Χ.Μ. ΑΚΡΙΒΟΠΟΥΛΟΥ, ό.π., σελ. 9 (243): «...ο όρος οικειότητα (*intimacy* ή *intimité* ή *intimidad*) ο οποίος παραπέμπει σε μία διυποκειμενική θεώρηση της ιδιωτικότητας του προσώπου. Το υποκείμενο στο πλαίσιο της ιδιωτικότητας δεν απομονώνεται με απόλυτο τρόπο από το δημόσιο χώρο αλλά έρχεται σε επαφή μαζί του. Αναπτύσσει σχέσεις επικοινωνίας με τους οικείους του και διαμορφώνει με τις ηθικές επιλογές του, τον τρόπο αλλά και τη μορφή της ιδιωτικής και δημόσιας ζωής του...Ο όρος αυτός κυριαρχεί στη σύγχρονη φιλελεύθερη θεωρία, εκφράζοντας τη μετατόπιση της προστασίας της ιδιωτικότητας από το χώρο στο ίδιο το υποκείμενο του δικαιώματος, στο πρόσωπο και την εσωτερικότητά του.».

οικογενειακές, ερωτικές, κ.λ.π)¹⁵⁷, αφετέρου ως αρχή που επιβάλλει να τηρούνται πάντα οι εγγυήσεις εκείνες που επιτρέπουν σε κάποιον να διαμορφώνει χωρίς καταναγκασμό τις βασικές βιοτικές του επιλογές¹⁵⁸. Στο πλαίσιο αυτό, η ιδιωτικότητα αναγνωρίζεται τόσο ως η εξουσία του ατόμου να διαχειρίζεται τον χώρο του και να ελέγχει την ιδιωτική του ζωή¹⁵⁹ ως συστατικό στοιχείο της ατομικότητάς του¹⁶⁰ όσο και ως σύστημα αρχών και εγγυήσεων που κατοχυρώνουν την αυτονομία κάθε ατόμου να διάγει τον βίο που επιλέγει.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή κατοχυρώνεται στο κείμενο της ΕΣΔΑ και συγκεκριμένα στο αρ.8 παρ.1 το οποίο ορίζει ότι «Παν πρόσωπον δικαιούται εις σεβασμόν της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και της αλληλογραφίας του». Από τη διάταξη του εν λόγω άρθρου σε συνδυασμό με τα ως άνω εκτεθέντα προκύπτει ότι η έννοια της ιδιωτικότητας είναι πολυσύνθετη και περιλαμβάνει πλήθος εννοιών όπως τον οικογενειακό και προσωπικό βίο, την κατοικία¹⁶¹, το

¹⁵⁷ Κ. ΜΑΥΡΙΑ, *Το συνταγματικό δικαίωμα του ιδιωτικού βίου*, Α. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1982, σ. 53 επ.

¹⁵⁸ Ρ. WACHSMANN, *Libertés publiques*, Paris, Dalloz, 1996, σελ. 346-350

¹⁵⁹ Βλ. C. FRIED, *Privacy - a moral analysis*, σε *Philosophical Dimensions of Privacy, an Anthology*, επιμ. F. D. SCHOEMAN, Cambridge University Press, Cambridge 1984, σελ. 203 (209).

¹⁶⁰ Βλ. E.J. BLOUSTEIN, *Privacy as an aspect of Human Dignity: an answer to Dean Prosser*, N. Y. U. L, Rev., 7/1964, σελ. 962 επ.

¹⁶¹ Η προστασία της κατοικίας κατοχυρώνεται ειδικώς στο άρθρο 8 παρ.1 της ΕΣΔΑ «Παν πρόσωπον δικαιούται εις σεβασμόν της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής

ιατρικό απόρρητο¹⁶² και άλλα πολλά μέχρι το δικαίωμα στην εικόνα,¹⁶³ το δικαίωμα δημιουργίας σχέσεων με άλλους ανθρώπους ακόμα και σε δημόσιους χώρους¹⁶⁴ και την προσωπική επικοινωνία,

του, της κατοικίας του και της αλληλογραφίας του». Πριν την ΕΣΔΑ το δικαίωμα στην προστασία της κατοικίας, ως δικαίωμα άμεσα συνυφασμένο με την έννοια του ιδιωτικού βίου ο οποίος είναι απαραβίαστος κατοχυρώθηκε ρητώς στο αρ.12 της Οικουμενικής Διακήρυξης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων το οποίο όριζε ότι «Κανείς δεν επιτρέπεται να υποστεί αυθαίρετες επεμβάσεις στην ιδιωτική του ζωή, την οικογένεια, την κατοικία ή την αλληλογραφία του, ούτε προσβολές της τιμής και της υπόληψης του. Καθένας έχει το δικαίωμα να τον προστατεύουν οι νόμοι από επεμβάσεις και προσβολές αυτού του είδους.». Ενδεικτικά αναφέρεται η απόφαση *Martin κατά City of Struthers*, 319 U.S. 141, 153 (1943), όπου το Ανώτατο Αμερικανικό Δικαστήριο αναγνώρισε ότι «η οικία είναι άσυλο απέναντι σε κάθε εισβολή εις βάρος της ιδιωτικότητας και του δικαιώματος να διάγει κάποιος τη ζωή του υγιώς και με ασφάλεια».

¹⁶² Βλ. *Pion κατά Γαλλίας*, ό.π.

¹⁶³ Βλ. *Schussel κατά Αυστρίας*, αρ. προσφ. 42409/98, απόφαση της 21^{ης} Φεβρουαρίου 2002.

¹⁶⁴ Βλ. *Niemietz κατά Γερμανίας*, αρ. προσφ. 13710/88, απόφαση της 16^{ης} Δεκεμβρίου 1992. Στην απόφαση αυτή το ΕΔΔΑ τόνισε ότι η Σύμβαση θέτει τα όρια για μία σαφή διάκριση μεταξύ αφενός μεν της ιδιωτικής ζωής και της οικίας και αφετέρου δε της επαγγελματικής ζωής (παρ.27). Ωστόσο, όπως διευκρίνισε το Δικαστήριο του Στρασβούργου, είναι πολύ αυστηρό και περιοριστικό το να περιορίσουμε την ιδιωτική ζωή εντός των ορίων του «εσωτερικού κύκλου» εντός του οποίου μόνο να μπορούμε να θεωρούμε ότι το άτομο έχει δικαίωμα να ζήσει την ιδιωτική του ζωή και να αποκλείεται από αυτόν κάθε άλλη δραστηριότητα και ο εξωτερικός κόσμος που δεν περιλαμβάνεται στον κύκλο αυτό. Ο σεβασμός στην ιδιωτικότητα περιλαμβάνει ως ένα βαθμό το δικαίωμα του ατόμου να δημιουργεί και να αναπτύσσει σχέσεις με άλλους ανθρώπους (παρ.29).

περιλαμβανομένης και της αλληλογραφίας, έννοιες που είτε περισσότερο είτε λιγότερο έχουν απασχολήσει το ΕΔΔΑ.

Σύμφωνα με το ως άνω άρθρο της ΕΣΔΑ, κάθε άτομο έχει δικαίωμα στο σεβασμό της ιδιωτικότητάς του χωρίς παρεμβάσεις και το δικαίωμα αυτό έχει περιγραφεί ως «το δικαίωμα να ζει κάποιος τη ζωή του με την ελάχιστη δυνατή παρέμβαση. Αφορά στην ιδιωτική, οικογενειακή και εντός οικογενειακού ασύλου ζωή, τη σωματική και ηθική ακεραιότητα, την τιμή και την υπόληψη, την αποφυγή του να συκοφαντηθεί, τη μη αποκάλυψη ακατάλληλων και ντροπιαστικών γεγονότων, τη δημοσίευση χωρίς συγκατάθεση ιδιωτικών φωτογραφιών, την προστασία από την αποκάλυψη εμπιστευτικών πληροφοριών»¹⁶⁵. Το εν λόγω άρθρο δεν πρέπει να παρέχει μόνο προστασία έναντι των κρατικών παρεμβάσεων αλλά και έναντι ιδιωτικών παρεμβάσεων και παρεμβάσεων τρίτων περιλαμβανομένων και των Μ.Μ.Ε¹⁶⁶.

¹⁶⁵ Βλ. Parliamentary Assembly, RESOLUTION 428 *containing a declaration on mass communication media and human rights, 1970* «[t]he right to live one's life with a minimum of interference. It concerns private, family and home life, physical and moral integrity, honour and reputation, avoidance of being placed in a false light, non –revelation of irrelevant and embarrassing facts, unauthorized publication of private photographs, protection from disclosure of information given or received by the individual confidential», διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση www.assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/ta70/ERES428.htm

¹⁶⁶ Βλ. Parliamentary Assembly, Resolution 1165 „Right to privacy, παρ.12 «However, the Assembly points out that the right to privacy afforded by Article 8 of the European Convention on Human Rights should not only protect an individual against interference by public authorities, but also against interference

7.2. Δημόσια πρόσωπα

Είναι αλήθεια πως από πολύ νωρίς το ΕΔΔΑ ήρθε αντιμέτωπο με το ζήτημα της οριοθέτησης της έννοιας του «δημοσίου προσώπου» και το κατά πόσον ο δημόσιος ρόλος ή το προφίλ ενός ατόμου μπορούν να επηρεάσουν την εύλογη προσδοκία του για σεβασμό της ιδιωτικής του ζωής σύμφωνα με το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ.

Δημόσια πρόσωπα είναι τα πρόσωπα που κατέχουν δημόσια αξιώματα ή κάνουν χρήση δημόσιων πόρων και, σε γενικές γραμμές, όλοι όσοι διαδραματίζουν ρόλο στη δημόσια ζωή, είτε στην πολιτική, την οικονομία, τις τέχνες, την κοινωνική σφαίρα, άθλημα ή σε οποιοδήποτε άλλο τομέα¹⁶⁷. Στην έννοια των δημοσίων προσώπων σταδιακά υπήχθησαν οι δημόσιοι αξιωματούχοι αλλά και οι δικαστικοί λειτουργοί οι οποίοι αναγνωρίζονται ως φορείς άσκησης πολιτειακής εξουσίας και ως εκ τούτου υποχρεωμένοι να υφίστανται την εύλογη δημοσιογραφική και κοινωνική κριτική για το έργο τους¹⁶⁸, όταν αυτή γίνεται με καλή πίστη και στο μέτρο που αφορά ζητήματα δημοσίου ενδιαφέροντος¹⁶⁹. Πλέον, στην έννοια των δημοσίων προσώπων περιλαμβάνεται κάθε πρόσωπο που όχι απλά

by private persons or institutions, including the mass media» διαθέσιμο ηλεκτρονικά στη διεύθυνση:

www.assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta98/eres1165.htm

¹⁶⁷ Βλ. Βλ. Parliamentary Assembly, Resolution 1165 ,Right to privacy, ό.π, παρ.7.

¹⁶⁸ Βλ. ΚΩΣΤΑ Χ. ΧΡΥΣΟΓΟΝΟ, *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, Β' έκδοση, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2002, σελ.298.

¹⁶⁹ Βλ. *Prager και Oberschlick* κατά Αυστρίας, ό.π.

κατέχει δημόσια θέση, ασκεί δημόσια λειτουργία ή διαχειρίζεται δημόσια εξουσία αλλά και καθέννας που εμπλέκεται στην εν γένει δημόσια ζωή (οικονομική, καλλιτεχνική, κοινωνική, πολιτική, επιχειρηματική κ.λ.π)¹⁷⁰ και λόγω αυτού του ρόλου αποκομίζει αναγνωρισιμότητα, κοινωνική καταξίωση και προβολή.

Επιπροσθέτως είναι γεγονός ότι η νομική θεωρία και η νομολογία διακρίνουν τα δημόσια πρόσωπα σε αυτά της απόλυτης επικαιρότητας, όπως για παράδειγμα οι πολιτικοί και όσοι ασκούν κάποια σημαντική δημόσια λειτουργία, και σε πρόσωπα της σχετικής

¹⁷⁰ Βλ. ΝΙΚΟ ΑΛΙΒΙΖΑΤΟ, *Η σύγκρουση της Ιδιωτικότητας και διαφάνειας*, ό.π. « Η σχετική συζήτηση διεξάγεται εδώ και χρόνια στις Ηνωμένες Πολιτείες, όπου η νομολογία του Ανώτατου Δικαστηρίου διακρίνει τους ασκούντες δημόσιο λειτούργημα (public officials) από τα πρόσωπα που, είτε λόγω της θέσης που κατέχουν είτε λόγω τυχαίων συμβάντων, βρίσκονται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος της κοινής γνώμης (public figures). Αντίστοιχη με τη γερμανική διάκριση μεταξύ προσώπων απόλυτης αφενός και σχετικής επικαιρότητας αφετέρου, η κατηγοριοποίηση αυτή δεν λύνει όλα τα προβλήματα. Γιατί, αν δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία ότι ένας σημαίνων πολιτικός ή, σε τοπικό τουλάχιστον επίπεδο, ένας δημόσιος λειτουργός ανήκει εξ ορισμού στην κατηγορία των public officials ιδίως αν είναι αιρετός, δεν συμβαίνει το ίδιο με τον καλλιτέχνη που δεν επιδιώκει τη μεγάλη δημοσιότητα, ούτε με τον επιχειρηματία που δε διοικεί ποδοσφαιρικό σωματείο, ούτε με το μοναδικό αυτόπτη μάρτυρα ή το θύμα ενός συγγερού εγκλήματος, ούτε με τον υπερτυχερό του ΛΟΤΤΟ. Στις περιπτώσεις αυτές, όταν δεν είναι νοσηρή η περιέργεια του κοινού να πληροφορηθεί πτυχές της ιδιωτικής ζωής των περί ων πρόκειται προσώπων δεν δικαιολογείται συνήθως από κανένα ενδιαφέρον για τα κοινά. Θα ήταν, συνεπώς, οξύμωρο, εν ονόματι μιας κακώς νοουμένης ενημέρωσης, η ιδιωτική ζωή τους να γίνει βορά της όποιας εφημερίδας ή του όποιου ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού σταθμού.»

επικαιρότητας, τα οποία ήρθαν στη δημοσιότητα λόγω κάποιου έκτακτου και συνήθως χρονικά περιορισμένου γεγονότος¹⁷¹. Σχετικά με τη διάκριση αυτή αξίζει να αναφερθεί ότι το ΕΔΔΑ έχει νομολογιακά αποφανθεί, όπως θα αναλυθεί ειδικότερα στο κεφάλαιο που ακολουθεί, ότι τα δημόσια πρόσωπα οφείλουν γενικώς να ανέχονται τις επεμβάσεις στην ιδιωτική τους ζωή, οι οποίες δικαιολογούνται από τον τρόπο ζωής που οι ίδιοι έχουν επιλέξει και αυτό ισχύει κατ'εξοχήν για τα πρόσωπα που ασκούν δημόσιο λειτούργημα ή δημόσια εξουσία ή που συμμετέχουν γενικά στην πολιτική ζωή. δηλ. τα δημόσια πρόσωπα με τη στενή έννοια του όρου. Στο πλαίσιο αυτό διέκρινε τα δημόσια πρόσωπα σε πρόσωπα «απόλυτης επικαιρότητας», τα οποία λόγω της προβεβλημένης δράσης τους στην κοινωνική ζωή προκαλούν το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης, όπως π.χ καλλιτέχνες ή επιχειρηματίες, και πρόσωπα «σχετικής επικαιρότητας», τα οποία απασχολούν το κοινό εν όψει ενός έκτακτου και εξαιρετικού γεγονότος¹⁷². Επιπροσθέτως, ο βαθμός ανοχής της ανάμειξης στην ιδιωτικότητα των δημοσίων προσώπων θα πρέπει κατά κάποιον τρόπο να είναι ανάλογος με τη δημόσια λειτουργία, τον κοινωνικό ή πολιτικό ρόλο που επιτελεί το δημόσιο πρόσωπο¹⁷³. Σχετικά έχει υποστηριχθεί από κάποιους ότι όσο μεγαλύτερη η δημοσιότητα και η σπουδαιότητα της δημόσιας

¹⁷¹ Βλ. ΓΕΡΑΣΙΜΟ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟ-ΤΖΑΚΗ, *Δημόσια πρόσωπα, ιδιωτικότητα και μέσα ενημέρωσης*, 1/7/2007, διαθέσιμο ηλεκτρονικά στη διεύθυνση:

http://kapodistriako.uoa.gr/stories/110_op_01/index.php?m=2

¹⁷² Βλ. *Von Hannover κατά Γερμανίας*, αρ. προσφ. 59320/00, απόφαση της 24^{ης} Σεπτεμβρίου 2004

¹⁷³ Βλ. Η.Η WELLINGTON, *On freedom of expression*, 1979, 88 Yale, σελ.1105επ.

θέσης ενός ατόμου τόσο ευρύτερος είναι ο βαθμός ανοχής¹⁷⁴.

Στην ίδια προβληματική, αναζητώντας τα όρια της προστασίας της ιδιωτικότητας των δημοσίων προσώπων όταν έρχεται σε σύγκρουση με την ελευθερία της έκφρασης, μία ξεχωριστή κατηγορία προσώπων, οι πολιτικοί, απασχόλησαν το ΕΔΔΑ σχετικά με το κατά πόσον υπάγονται στην έννοια των δημοσίων προσώπων και ως εκ τούτου διαφοροποιείται το δικαίωμά τους στο σεβασμό της ιδιωτικής τους ζωής. Είναι γεγονός, όπως θα αναλυθεί και κατωτέρω, ότι η πλειοψηφία των υποθέσεων που απασχόλησαν το Στρασβούργο σχετικά με την δικαίωμα πολιτικών στο σεβασμό της ιδιωτικής τους ζωής, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 8 της ΕΣΔΑ όταν αυτό συγκρούεται με το άρθρο 10 της ΕΣΔΑ αφορά κυρίως σε περιπτώσεις που η δημοσίευση αφορούσε την ιδιωτική ζωή ενός συγκεκριμένου πολιτικού προσώπου αλλά υπάρχει πάντοτε η βάσιμη επιχειρηματολογία ότι μία τέτοια δημοσιότητα εξυπηρετεί θεμιτό σκοπό στο μέτρο που συνήθως καταδεικνύει ένα ζήτημα ή μία πτυχή της ζωής του συγκεκριμένου προσώπου σχετική με το

¹⁷⁴ Βλ. DAVID KRETZMER, *Demonstrations and the Law*, Israel L. Rev, Vol. 19, No. 1, 1984, σελ. 47-153,. Σύμφωνα με τον ανωτέρω οι δημόσιοι ηγέτες δεν δύνανται να θέτουν ισχυρισμούς περί «ενόχλησής» τους από άλλα άτομα εν σχέσει με άτομα που απέχουν από δημόσιες θέσεις. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι τα δημόσια πρόσωπα πρέπει να δέχονται διαρκείς και πλήρεις παρεμβάσεις και αναμείξεις ούτε ότι οι απλοί ιδιώτες θα πρέπει να περιμένουν πλήρη «αθιξία» από ενοχλήσεις και παρεμβάσεις τρίτων. Αυτό όμως που σημαίνει είναι ίσως αυτό που για κάποιον συνιστά απλή ενόχληση για κάποιον άλλο μπορεί να είναι σπουδαία παρενόχληση. Μία διαμαρτυρία έξω από την ιδιωτική κατοικία ενός πρωθυπουργού δεν πρέπει να θεωρηθεί ως παρενόχληση ενώ η ίδια ενέργεια έξω από την οικία ενός ιδιώτη μπορεί να χαρακτηριστεί ως τέτοια.

δημόσιο λειτούργημα που ασκεί. Η σχετική νομολογία, αν και δεν αντιμετωπίζει τους πολιτικούς ως μία εξ ολοκλήρου ξεχωριστή κατηγορία δημοσίων προσώπων, μοιάζει ωστόσο να τους θεωρεί ως «αρχέτυπα δημόσια πρόσωπα» που μπορεί λόγω του κοινωνικο-πολιτικού ρόλου τον οποίο υπηρετούν να υπόκεινται σε μία διαφορετική μεταχείριση ως προς την προστασία της ιδιωτικότητάς τους¹⁷⁵. Έχει ακόμα υποστηριχθεί ότι οι πολιτικοί αποτελούν ένα είδος παραδειγματικής υπόθεσης ή ακόμα και ως μία κατηγορία *sui generis*¹⁷⁶.

Το Δικαστήριο του Στρασβούργου αντιμετωπίζει τους πολιτικούς ως δημόσια πρόσωπα «απόλυτης επικαιρότητας»¹⁷⁷, αναγνωρίζοντας τους περιορισμένη προστασία επί της τιμής¹⁷⁸, της

¹⁷⁵ Βλ. M. G. DOHERTY, *Politicians as a species of "Public Figure" and the right to privacy*, University of Central Lancashire, United Kingdom, σελ. 10 (44) διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση www.sbc.org.pl/Content/11963/doherty.pdf

¹⁷⁶ Βλ. M. G. DOHERTY, ό.π, σελ. 10 (44) διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση www.sbc.org.pl/Content/11963/doherty.pdf

¹⁷⁷ Βλ. *Von Hannover κατά Γερμανίας*, αρ. προσφ. 59320/00, απόφαση της 24^{ης} Σεπτεμβρίου 2004

¹⁷⁸ Βλ. σχετικώς την απόφαση ΔΠρωτΑΘ 16280/1995. Η απόφαση αυτή αφορούσε την ακύρωση προστίμου 50.000.000 δρχ. που επιβλήθηκε σε βάρος ιδιοκτήτη τηλεοπτικού σταθμού, διότι σε εκπομπή του δημοσιογράφος παρουσίασε αποσπάσματα μόνον από την αναφορά τέως Υπουργού, νυν βουλευτή που είχε υποβάλλει στο Πανεπιστήμιο, ως βοηθός Πανεπιστημίου, κατά την εποχή της δικτατορίας διαμαρτυρόμενος κατά της απολύσεως αυτού και της συζύγου του. Η κατά τον τρόπο αυτό, αποσπασματική και αντιδεοντολογική παρουσίαση του κειμένου είχε ως αποτέλεσμα να εμφανίσει το δημόσιο αυτό πρόσωπο ως έχοντα πρόθεση συνεργασίας με τη δικτατορία.

υπόληψης¹⁷⁹ και της εν γένει φήμης τους¹⁸⁰ λόγω του ρόλου που

Σε μεταγενέστερη εκπομπή ο ίδιος δημοσιογράφος ανέφερε προς επανόρθωση επί λέξει: "Εμείς δεν είπαμε ότι ο κ. είναι χουντικός, αντίθετα έχει να παρουσιάσει και αντιστασιακό έργο, όμως υπέκυψε για τη διατήρηση της θεσούλας του ...". Το Δικαστήριο έκρινε ότι μια τέτοια αποστροφή συνιστά κριτική σύννομη, καθ' όλα επιτρεπτή και ανεκτή, χωρίς να αντιβαίνει σε κανόνες της δημοσιογραφικής δεοντολογίας «λόγω του δικαιολογημένου επαγγελματικού ενδιαφέροντος των δημοσιογράφων, που ασκούν δημόσια αποστολή, για τη δημοσίευση ή μετάδοση ειδήσεων (γεγονότων) και σχολίων σχετικά με τις πράξεις και τη συμπεριφορά προσώπων που παρουσιάζουν ενδιαφέρον για την κοινή γνώμη. Γι' αυτό» συνέχισε το ίδιο δικαστήριο συνοψίζοντας την κρατούσα νομολογία «μπορούν να δημοσιεύουν ή να μεταδίδουν ειδήσεις, εικόνες από την ιδιωτική ζωή και σχόλια, για τη σχετική πληροφόρηση και ενημέρωση του κοινού, με δριμεία κριτική ή δυσμενείς, ακόμη και σκωπτικούς ή ειρωνικούς χαρακτηρισμούς για τα πρόσωπα αυτά, χωρίς αυτό να συνιστά προσβολή της προσωπικότητάς τους ή παραβίαση των [...] κανόνων δεοντολογίας».

¹⁷⁹ Βλ. ΕΦΑΘ 9975/1986, ΠΗΓΗ, «σε μία δημοκρατική κοινωνία το άτομο το οποίο αποφασίσει να αναλάβει οποιαδήποτε θέση θεωρείται ή μπορεί να θεωρηθεί ότι αφορά το δημόσιο βίο και προδήλως τέτοια είναι η θέση του κυβερνητικού επιτρόπου, έστω και προσωρινού, μιας Τράπεζας υπόκειται στον αμείλικτο έλεγχο του Τύπου, τον οποίο, εφ' όσον δεν θίγει ανεπίτρεπτα την τιμή ή την υπόληψη του είναι υποχρεωμένος να ανεχτεί».

¹⁸⁰ Βλ. Π. ΑΡΤΕΜΗ, *Η ελευθερία του λόγου και της έκφρασης: Η ελευθερία του Τύπου, το δίκαιο της δυσφήμισης και το προνόμιο υπό επιφύλαξη*, ό.π, σελ. 4 «Το δικαίωμα κριτικής είναι αναγκαίο στη δημοκρατική πολιτική και τα αποδεκτά όρια τέτοιας κριτικής έχουν ευρύτερες διαστάσεις για ένα πολιτικό πρόσωπο παρά για έναν οποιονδήποτε ιδιώτη. Ο ρόλος του φύλακα που διαδραματίζει ο τύπος έχει στηριχτεί τόσο από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή όσο και από το Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων σε πολλές περιπτώσεις.»

καλούνται να παίξουν στα πλαίσια κάθε κοινωνίας¹⁸¹. Οι πολιτικοί, κατά το ΕΔΔΑ, απολαμβάνουν μειωμένη προσδοκία προστασίας του δικαιώματός τους στην ιδιωτική ζωή στο μέτρο που «η ανοχή των διαφορετικών απόψεων είναι σημαντικό κομμάτι του δημοκρατικού πολιτικού συστήματος»¹⁸². Είναι γεγονός ότι νομολογιακά έχει κριθεί ότι ο πολιτικός «σαφώς προτίθεται να είναι προκλητικός και, κατά συνέπεια, να προκαλεί έντονες αντιδράσεις¹⁸³» και ότι «θέτει αναπόφευκτα και ενσυνείδητα τον εαυτό του σε έλεγχο της κάθε λέξης και πράξης του από τους δημοσιογράφους αλλά και το ευρύ κοινό¹⁸⁴» και γι' αυτό το λόγο θα πρέπει να επιδεικνύεται ένας

¹⁸¹ Βλ. Declaration of the committee of ministers on freedom of political debate in the media from the 12th February of 2004, Principle 3, « *Political figures have decided to appeal to the confidence of the public and accepted to subject themselves to public political debate and are therefore subject to close public scrutiny and potentially robust and strong public criticism through the media over the way in which they have carried out or carry out their functions/οι πολιτικοί έχουν επιλέξει να προσφύγουν στην εμπιστοσύνη του κοινού και έχουν αποδεχθεί να υποβάλλονται σε δημόσιο πολιτικό διάλογο και ως εκ τούτου υπόκεινται σε αυστηρό δημόσιο έλεγχο και σε σθεναρή και έντονη δημόσια κριτική από τα Μ.Μ.Ε ως προς τον τρόπο με τον οποίο επιτέλεσαν ή επιτελούν τα καθήκοντά τους* ».

¹⁸² Βλ. HARRIS, M. O'BOYLE, C. Warbrick Law of the European Convention of Human Rights, Reed Elsevier (UK) Ltd, 1995, σελ. 377.

¹⁸³ Βλ. Oberschlick κατά Αυστρίας, απόφαση της 1^{ης} Ιουλίου 1997, παρ.31 : « *clearly intended to be provocative and consequently to arouse strong reactions* ».

¹⁸⁴ Βλ. απόφαση Lingens κατά Αυστρίας, ό.π, παρ.42 « *The limits of acceptable criticism are accordingly wider as regards a politician as such than as regards a private individual. Unlike the latter, the former inevitably and knowingly lays*

μεγαλύτερος βαθμός ανοχής σχετικά με πιθανές παρεμβάσεις στα όρια της ιδιωτικής του ζωής¹⁸⁵, στο μέτρο μάλιστα που οποιοσδήποτε εν γνώσει του και συνειδητά επιλέγει να δρα εντός των ορίων της κοινωνικής ζωής επιλέγοντας την φύση και την ταυτότητα του δημοσίου προσώπου, συναποδέχεται την πιθανότητα να δεχτεί την όποια παρέμβαση.¹⁸⁶

Όπως όμως έχει αναφέρει σε σχετικές του αποφάσεις το ΕΔΔΑ¹⁸⁷ μπορεί τα όρια της αποδεκτής κριτικής και ως εκ τούτου τα

himself open to close scrutiny of his every word and deed by both journalists and the public at large, and he must consequently display a greater degree of tolerance»

¹⁸⁵ *Kulis κατά Poland*, ό.π, στην οποία το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι ο «πολιτικός και δημόσιο πρόσωπο αναπόφευκτα και συνειδητά εκθέτει τον εαυτό του σε δημόσιο έλεγχο και ως εκ τούτου έπρεπε να διαθέτει υψηλότερο βαθμό ανοχής στην κριτική». Επίσης υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες, το Δικαστήριο έκρινε ότι τα θέματα που σχετίζονται με την οικογενειακή ζωή του αιτούντος «είχαν συνδεθεί στενά με τη ικανότητά του ως πολιτικός και συνέβαλαν στη δημόσια συζήτηση» και ως εκ τούτου η δημοσίευσή τους εξυπηρετεί το «δικαιολογημένο δημόσιο ενδιαφέρον». Επιπροσθέτως το ΕΔΔΑ τόνισε ότι «ο ρόλος του Τύπου ως δημοσίου φύλακα επιτρέπει στους δημοσιογράφους, στο πλαίσιο της δημόσιας συζήτησης να περιπέσουν σε μία ως ένα βαθμό υπερβολή, πρόκληση ή σκληρότητα». Τέλος , το Δικαστήριο τόνισε ότι «η πολιτική ύβρη συχνά υπεισέρχεται στην προσωπική σφαίρα: αυτοί είναι οι κίνδυνοι της πολιτικής και η φύση της ελεύθερης συζήτησης που αποτελούν τις εγγυήσεις μιας δημοκρατικής κοινωνίας.» .

¹⁸⁶ Βλ. ΙΩΑΝΝΗ Κ. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑ, ΧΡΙΣΤΙΝΑ Α. ΒΡΕΤΤΟΥ, *Ελευθερία του Τύπου*, Νομικό Βήμα (NoB) 2011, σελ.8.

¹⁸⁷ Βλ. *Karhuvaara and Iltalehti κατά Φινλανδίας*, αρ. προσφ. 53678/00, απόφαση της 16^{ης} Νοεμβρίου 2004, παρ.11 «as a public political figure, must

όρια ανοχής να είναι ευρύτερα για τον πολιτικό που ενεργεί με τη δημόσια ιδιότητά σε σχέση με έναν πολίτη¹⁸⁸, όμως ο πολιτικός «έχει δικαίωμα στην προστασία της φήμης του ακόμα και όταν δεν ενεργεί με την ιδιότητα του πολίτη» με την επιφύλαξη πάντα της στάθμισης συμφερόντων με γνώμονα το δημόσιο συμφέρον¹⁸⁹. Νομιμοποιητικό έρεισμα για αυτή την διαφορετική μεταχείριση συνιστά και το δικαιολογημένο ενδιαφέρον του κοινού στο μέτρο μάλιστα που,

tolerate more from the media than an “average citizen”/ως δημόσιο πρόσωπο πρέπει να ανέχεται περισσότερα από τα Μ.Μ.Ε απ’ό,τι ο μέσος πολίτης».

¹⁸⁸ Βλ. ΝΙΚΟ ΑΛΙΒΙΖΑΤΟ, *Η ιδιωτική ζωή των δημοσίων*, Εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ», Κυριακή 7/9/1997, διαθέσιμο ηλεκτρονικά στη διεύθυνση: www.tovima.gr/default.asp?pid=2&ct=2&artid=90839&dt=07/09/1997 «σε αντίθεση προς τον ανώνυμο πολίτη, η ιδιωτική ζωή του οποίου είναι απαραβίαστη και γίνεται δεκτό ότι προστατεύεται από το μάτι όχι μόνον του περιεργου απλώς συμπολίτη του, αλλά και από τη γραφίδα ή την κάμερα του πολυμήχανου δημοσιογράφου, υποστηρίζεται ότι κάθε πρόσωπο που διεκδικεί ή αναδέχεται δημόσια αξιώματα οφείλει να εκτίθεται στην κριτική. Όχι μόνον για τις δημόσιες πράξεις ή παραλείψεις του, αλλά και για κάθε πτυχή της ζωής του, πρόσφατης ή απώτερης, προσωπικής, επαγγελματικής ή άλλης».

¹⁸⁹ Βλ. Krone Verlag GMBH & CO. KG κατά Αυστρίας, αρ. προσφ. 34315/96, απόφαση της 26^{ης} Φεβρουαρίου 2002, παρ. 35 «The limits of acceptable criticism are wider with regard to a politician acting in his public capacity than in relation to a private individual, as the former inevitably and knowingly lays himself open to close scrutiny of his every word and deed by both journalists and the public at large, and he must display a greater degree of tolerance. A politician is certainly entitled to have his reputation protected, even when he is not acting in his private capacity, but the requirements of that protection have to be weighed against the interests of the open discussion of political issues (e.g. Oberschlick v. Austria judgment of 23 May 1991, Series A no. 204, p. 26, § 59).».

όπως έχει κρίνει πολλάκις το ΕΔΔΑ, ακόμα και αν το ζήτημα αφορά στον σκληρό πυρήνα της ιδιωτικής ζωής του θιγόμενου προσώπου η συμβολή του σε έναν ανοιχτό διάλογο δημοσίου ενδιαφέροντος¹⁹⁰ δύναται να δικαιολογήσει την όποια παρέμβαση στο κατοχυρωμένο δικαίωμα του συγκεκριμένου προσώπου¹⁹¹. Άλλωστε ο βαθμός διαφάνειας σε σχέση με την πολιτική δράση, στο μέτρο που η διαφάνεια αποτελεί πηγή νομιμοποίησης για κάθε εξουσία, εξασφαλίζει μεγαλύτερα σταθερότητα στη δημοκρατία¹⁹².

¹⁹⁰ Βλ. *Von Hannover κατά Γερμανίας*, αρ. προσφ. 59320/00, ό.π, σύμφωνη γνώμη δικαστή Cabral Barreto, παρ.2. όπου αναφερόμενος στην Πριγκίπισσα Καρολίνα ως δημόσιο πρόσωπο κρίνει ότι «*information about her life contributes to a debate of general interest. The general interest does not have to be limited to political debate./πληροφορίες σχετικά με τη ζωή της συμβάλλουν σε μία συζήτηση γενικού ενδιαφέροντος. Το γενικό ενδιαφέρον δεν χρειάζεται να περιορίζεται μόνο σε πολιτικές συζητήσεις*» ενώ αποδέχτηκε ότι «*certain facts relating to the private lives of public figures, particularly politicians, may indeed be of interest to citizens/μερικά γεγονότα αναφορικά με τη ζωή δημοσίων προσώπων και ιδιαιτέρως πολιτικών μπορούν στην πραγματικότητα να ενδιαφέρουν τους πολίτες*».

¹⁹¹ Βλ. *Lingens κατά Αυστρίας* παρ.41 «*τα όρια της αποδεκτής κριτικής είναι αναλόγως μεγαλύτερα όσον αφορά έναν πολιτικό από ότι έναν ιδιώτη, καθώς ο πρώτος αναπόφευκτα και συνειδητά εκτίθεται σε αυστηρή επίβλεψη (...) τόσο από δημοσιογράφους όσο και από το ευρύ κοινό (...) ένας πολιτικός οπωσδήποτε έχει το δικαίωμα να προστατέψει την φήμη του, ακόμα και όταν δεν δρα με την ιδιότητά του, αλλά οι προϋποθέσεις αυτής της προστασίας πρέπει να ζυγιστούν με το ενδιαφέρον της ανοιχτής συζήτησης πολιτικών ζητημάτων.*».

¹⁹² Βλ. ΝΙΚΟ ΑΛΙΒΙΖΑΤΟ, *Η σύγκρουση της Ιδιωτικότητας και διαφάνειας*, εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ», 6-12-1998, διαθέσιμο ηλεκτρονικά στην διεύθυνση:

www.tovima.gr/opinions/article/?aid=105698

7.3. Η ιδιωτικότητα κατά την νομολογία του ΕΔΔΑ.

7.3.1. Γενικά

Όπως διαπιστώθηκε από τα ανωτέρω, τα δημόσια πρόσωπα, μεταξύ των οποίων και οι πολιτικοί, δεν δύνανται να αναμένουν την πλήρη προστασία της ιδιωτικής τους ζωής, όπως ένας απλός πολίτης, διαφοροποίηση που απορρέει από τη φύση και την ουσία του δημοσίου ρόλου που επιδιώκουν και διαδραματίζουν. Η διαφορετική αυτή μεταχείριση όμως που γίνεται ανεκτή είναι ασαφές μέχρι ποιο σημείο σ' αλήθεια επιτρέπει παρεμβάσεις την ιδιωτική ζωή των δημοσίων προσώπων. Σε μία προσπάθεια οριοθέτησης είχε υποστηριχθεί ότι πρέπει να γίνεται διάκριση μεταξύ των γεγονότων που συνδέονται με την άσκηση της δημόσιας εξουσίας και ως εκ τούτου πρέπει να δημοσιεύονται στο μέτρο που συμβάλλουν στην προστασία της δημοκρατίας μέσω της εξυπηρέτησης του πλουραλισμού και σε αυτά που συνδέονται με την καθαρά ιδιωτική ζωή των δημοσίων προσώπων που στην περίπτωση αυτή ενεργούν με την ιδιότητα του ανώνυμου πολίτη, για τη δημοσίευση των οποίων δεν τίθεται δικαιολογημένο ενδιαφέρον¹⁹³.

¹⁹³ Βλ. *Von Hannover κατά Γερμανίας*, αρ. προσφ. 59320/00, ό.π, παρ. 63 «...a fundamental distinction needs to be made between reporting facts – even controversial ones – capable of contributing to a debate in a democratic society relating to politicians in the exercise of their functions, for example, and reporting details of the private life of an individual who, moreover, as in this case, does not exercise official functions. While in the former case the press exercises its vital role of “watchdog” in a democracy by contributing to “impart[ing] information and ideas on matters of public interest it does not do so in the latter case./ μία

Όσο όμως και αν θεωρητικά αυτή η διάκριση μοιάζει σωστή ή ηθική στην πράξη φαίνεται να δυσχεραίνει την κατηγοριοποίηση στο μέτρο που δεν θέτει σαφή όρια σχετικά με το ποια στοιχεία τελικώς κρίνονται δημοσιευτέα ενώ παράλληλα αδυνατεί να χαρακτηρίσει περιπτώσεις προσώπων που αν και δεν ενασχολούνται με την πολιτική ζωή έχουν οικονομική ή κοινωνική επιρροή ή αυτών που χρησιμοποιούν ιδιωτικές τους στιγμές προκειμένου να επιτύχουν πολιτικούς σκοπούς. Συνεπώς εκ προοιμίου η διάκριση που προσπαθεί να θέσει το ΕΔΔΑ μοιάζει να αποτυγχάνει.

Μέχρι ποιού βαθμού τελικά δικαιολογείται η παρέμβαση; Μπορεί να δικαιολογηθεί μία παρέμβαση στον πυρήνα του ιδιωτικού βίου των προσώπων αυτών, ήτοι την προσωπική, οικογενειακή και ερωτική ζωή τους που – θεωρητικά τουλάχιστον - πρέπει να παραμένει απαραβίαστη ως άμεσα συνδεδεμένη με την αξία του ανθρώπου;

Σε απάντηση του συγκεκριμένου ερωτήματος αξίζει να παρατεθούν κάποιες σημαντικές αποφάσεις του Δικαστηρίου του Στρασβούργου που θα συμβάλλουν μέχρι ενός σημείου στην

θεμελιώδης διάκριση πρέπει να γίνει μεταξύ των αναφερόμενων γεγονότων - ακόμη και αμφιλεγόμενων - ικανών να συμβάλλουν σε μια συζήτηση μιας δημοκρατικής κοινωνίας αναφορικά με τους πολιτικούς κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, για παράδειγμα, και τις αναφερόμενες λεπτομέρειες της ιδιωτικής ζωής ενός ατόμου που, άλλωστε, όπως εν προκειμένω, δεν ασκεί δημόσια καθήκοντα. Ενώ στην πρώτη περίπτωση ο τύπος ασκεί το ζωτικό ρόλο του «φύλακα» σε μια δημοκρατία, συμβάλλοντας στη μετάδοση πληροφοριών και ιδεών που άπτονται του δημοσίου συμφέροντος ενώ στη δεύτερη περίπτωση κάτι τέτοιο δε συμβαίνει».

αποσαφήνιση των ορίων την ιδιωτικότητα των δημοσίων προσώπων στα σημεία σύγκρουσης της με το αναμφίβολα θεμελιώδες δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης όπως την εγγυάται το άρ. 10 της ΕΣΔΑ.

Στην υπόθεση *Campmany and Lopez Galiacho Perona* κατά Ισπανίας που αφορούσε μια προσφυγή που ήλθε ενώπιον του Δικαστηρίου του Στρασβούργου, το Δεκέμβριο του 2000, στην οποία ο διευθυντής ενός περιοδικού και ένας δημοσιογράφος είχαν καταδικαστεί για τη δημοσίευση ενός άρθρου, που δημοσίευε φωτογραφίες, σχετικά με την ιδιωτική ζωή δύο δημοσίων προσώπων, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι οι φωτογραφίες αυτές αφορούσαν «σε καθαρά ιδιωτικές πτυχές της ζωής των ενδιαφερομένων και δεν μπορεί να θεωρηθούν ότι συνέβαλαν σε μία συζήτηση γενικού ενδιαφέροντος για την κοινωνία, παρά τη δημοσιότητα των προσώπων», συνεπώς ο εν προκειμένω περιορισμός στην ελευθερία της έκφρασης κρίνεται αναγκαίος σε μια δημοκρατική κοινωνία για την προστασία των δικαιωμάτων των άλλων¹⁹⁴.

Ακολούθως, τον Μάιο του 2003, στην υπόθεση *Bou Gibert και El Hogar y La Moda SA* κατά Ισπανίας το Δικαστήριο κήρυξε απαράδεκτη την προσφυγή ενός διευθυντή περιοδικού και μίας

¹⁹⁴ Βλ. *Campmany και Lopez Galiacho Perona* κατά Ισπανίας, αρ. προσφ. 54224/00, απόφαση της 12^{ης} Δεκεμβρίου 2000, Reports 2000-XII, «*the Court considers that as they concentrated on the purely private aspects of the life of those concerned and even though those persons were known to the public, the reports in issue cannot be regarded as having contributed to a debate on a matter of general interest to society*».

εκδοτικής εταιρείας, που είχαν καταδικαστεί για τη δημοσίευση μιας σειράς άρθρων στα οποία η πρώην νταντά μίας διασημότητας περιέγραφε τη ζωή αυτής (της διασημότητας) και τις σχέσεις της με τη διασημότητα και την κόρη αυτής κατά τη διάρκεια που την φρόντιζε. Το Συμβούλιο διαπίστωσε ότι το άρθρο επικεντρώθηκε αποκλειστικά σε ιδιωτικές πτυχές της ζωής του δημοσίου προσώπου και της οικογένειάς του και ως εκ τούτου, δεν συνεισφέρει σε οποιαδήποτε συζήτηση δημοσίου ενδιαφέροντος, παρά το γεγονός ότι η διασημότητα βρίσκεται υπό το δημόσιο βλέμμα¹⁹⁵.

Τον Ιούλιο του 2003, στην υπόθεση *Bou Gibert και El Hogar y La Moda SA κατά Ισπανίας* που αφορούσε την προσφυγή που απεύθυνε στο Δικαστήριο του Στρασβούργου μια εταιρεία που εξέδιδε εβδομαδιαίο περιοδικό και καταδικάστηκε για προσβολή της ιδιωτικής ζωής δημοσίων προσώπων, το Δικαστήριο έκρινε ότι «μοναδικός σκοπός του εν λόγω άρθρου ήταν να ικανοποιήσει την περιέργεια ενός συγκεκριμένου αναγνωστικού κοινού σχετικά με τις λεπτομέρειες της ιδιωτικής ζωής του ζευγαριού και ως εκ τούτου δεν συμβάλλει σε οποιαδήποτε συζήτηση γενικού ενδιαφέροντος για την κοινωνία, ακόμη και αν το ζευγάρι είναι γνωστό στο κοινό. Όποτε σχόλιο ή προσβολή του δικαιώματος ενός ατόμου στην εικόνα του δεν υπερβαίνει την προσωπική σφαίρα, ο περιορισμός της ελευθερίας της έκφρασης πρέπει να ερμηνεύεται ευρέως.¹⁹⁶».

Στροφή στη μέχρι τότε νομολογία του ΕΔΔΑ αποτελεί η

¹⁹⁵ Βλ. *Bou Gibert και El Hogar y La Moda SA κατά Ισπανίας*, αρ. προσφ. 14929/02, απόφαση της 13^{ης} Μαΐου 2003.

¹⁹⁶ Βλ. *Sodete Prisma Presse κατά Γαλλίας*, αρ. προσφ. 7161/2001, απόφαση της 1^{ης} Ιουλίου 2003.

περίπτωση *Plon κατά Γαλλίας*¹⁹⁷, στην οποία η προσφεύγουσα εταιρεία καταδικάστηκε από τα εγχώρια δικαστήρια για την δημοσιοποίηση μετά το θάνατο του Προέδρου Μιτεράν ενός βιβλίου γραμμένου από τον θεράποντα ιατρό του στο οποίο πλην άλλων αναφερόταν ότι ο Πρόεδρος έπασχε από καρκίνο, παρά το γεγονός ότι είχε υποχρέωση κάθε έξι μήνες να δημοσιεύει δελτίο για την κατάσταση της υγείας του. Στην περίπτωση αυτή το Δικαστήριο έκρινε ότι αν και οι ιατρικής φύσεως πληροφορίες συνδέονται άρρηκτα με τον πυρήνα της ιδιωτικής ζωής, η δημοσίευσή τους «έλαβε χώρα στο πλαίσιο μίας γενικού ενδιαφέροντος συζήτησης που βρισκόταν ήδη σε εξέλιξη για κάποιο χρονικό διάστημα στη Γαλλία» ενώ παράλληλα έκανε μνεία για «το δικαίωμα του κοινού να ενημερώνεται για σοβαρές ασθένειες του επικεφαλής του κράτους και την ικανότητα ενός ατόμου που ήξερε ότι ήταν σοβαρά άρρωστος να κατέχει το αξίωμα αυτό». Επιπροσθέτως έκρινε ότι «η μυστικότητα που επιδείχθηκε από τον Πρόεδρο σχετικά με την ασθένειά του και την πρόοδό της, όπως περιγράφεται στο βιβλίο, αύξησε το δημόσιο ενδιαφέρον για το θέμα της διαφάνειας της πολιτικής ζωής¹⁹⁸». Συνεπώς το ΕΔΔΑ προέβη σε μία στάθμιση

¹⁹⁷ Βλ. *Plon κατά Γαλλίας*, αρ. προσφ. 58148/00, απόφαση της 18^{ης} Μαΐου 2004.

¹⁹⁸ Ομοίως, παρ. 44 «*The Court considers that the book was published in the context of a wide-ranging debate in France on a matter of public interest, in particular the public's right to be informed about any serious illnesses suffered by the head of State, and the question whether a person who knew that he was seriously ill was fit to hold the highest national office. Furthermore, the secrecy which President Mitterrand imposed, according to the book, with regard to his condition and its development, from the moment he became ill and at least until*

συμφερόντων και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η επιβολή της μυστικότητας για την προστασία του ιατρικού απορρήτου δύναται να καμφθεί στην περίπτωση που κάτι τέτοιο θα εξυπηρετούσε το δημόσιο συμφέρον για διαφάνεια στην πολιτική και δημόσια ζωή.

Σταθμός στη νομολογία του ΕΔΔΑ αναφορικά με το πεδίο σύγκρουσης της ελευθερίας της έκφρασης με το σεβασμό της ιδιωτικότητας ήταν η υπόθεση *Von Hannover κατά Γερμανίας*¹⁹⁹. Στην εν λόγω περίπτωση η πριγκίπισσα Καρολίνα του Μονακό προσέφυγε στο ΕΔΔΑ παραπονούμενη για το πλήθος των φωτογραφιών που την απεικόνιζαν σε διάφορες στιγμές της ιδιωτικής της ζωής π.χ ενώ γευμάτιζε ή ενώ βρισκόταν σε διακοπές και τις οποίες δημοσίευαν διάφορα γερμανικά περιοδικά συνοδευόμενες από σχετικά άρθρα.

Τα γερμανικά δικαστήρια έκριναν εν προκειμένω ότι κατ' εξαίρεσιν από τη γενική προστασία της ιδιωτικής ζωής και ενόψει της άσκησης της ελευθερίας του Τύπου από τους δημοσιογράφους και φωτογράφους επειδή η προσφεύγουσα είναι πρόσωπο «απόλυτης επικαιρότητας» προστατεύεται μόνο εντός της κατοικίας της και σε απομονωμένους χώρους όπου δεν μπορεί να έχει πρόσβαση το κοινό.

Σχετικώς, το ΕΔΔΑ έθεσε ως κριτήριο για τη στάθμιση μεταξύ των δύο δικαιωμάτων το εάν η δημοσίευση φωτογραφιών ενός προσώπου της «επικαιρότητας», όπως η προσφεύγουσα, ανταποκρίνεται σε ένα δικαιολογημένο ενδιαφέρον του κοινού να

the point when the public was informed (more than ten years afterwards), raised the public-interest issue of the transparency of political life».

¹⁹⁹ Βλ. *Von Hannover κατά Γερμανίας*, αρ. προσφ. 59320/00, απόφαση της 24^{ης} Σεπτεμβρίου 2004.

γνωρίζει πτυχές της ιδιωτικής της ζωής. Η εφαρμογή του κριτηρίου αυτού καταλήγει να επιτρέπει την «είσοδο» στην ιδιωτική ζωή ενός δημοσίου προσώπου μέσω δημοσιευμάτων και φωτογραφιών στον τύπο, εφ' όσον οι πληροφορίες που μεταδίδονται αφορούν το δημόσιο διάλογο για ένα ζήτημα γενικού ενδιαφέροντος. Εν προκειμένω ωστόσο κρίθηκε αφενός μεν ότι η προσφεύγουσα δεν ασκούσε δημόσια καθήκοντα και συνεπώς δεν ήταν δημόσιο πρόσωπο με τη στενή έννοια, αφετέρου δε ότι οι φωτογραφίες που δημοσιεύθηκαν αφορούσαν λεπτομέρειες της ιδιωτικής της ζωής και για το λόγο τούτου για τη γνώση αυτών των ιδιωτικών λεπτομερειών, δεν υφίσταται δικαιολογημένο ενδιαφέρον του κοινού, παρά το γεγονός ότι οι φωτογραφίες ελήφθησαν σε δημόσιους χώρους και παρά το γεγονός ότι η προσφεύγουσα είναι ένα διάσημο πρόσωπο («malgré sa notoriété»²⁰⁰).

Το βαρύνον στοιχείο για την συγκεκριμένη κρίση υπήρξε η σύνδεση του θιγόμενου προσώπου με το δημόσιο αξίωμα. Έχοντας συνδέσει άμεσα την έννοια του δημοσίου προσώπου με το δημόσιο λειτούργημα, το ΕΔΔΑ εν προκειμένω απέκλεισε την θιγόμενη από τα δημόσια πρόσωπα τοποθετώντας την στην θέση των ανώνυμων πολιτών αφενός μεν κρίνοντας ότι δεν υπάρχει κανένα δικαιολογημένο ενδιαφέρον για την υπό κρίση παραβίαση της ιδιωτικής της ζωής και αφετέρου δε αποφαινόμενο ότι η πριγκίπισσα Καρολίνα συνιστά μεν πρόσωπο γνωστό στο ευρύ κοινό αλλά όχι δημόσιο πρόσωπο υπό την έννοια του πολιτικού ή παρόμοιου

²⁰⁰ Βλ. www.greeklaws.com/pubs/uploads/1567.pdf

προσώπου²⁰¹

Στην υπόθεση αυτή, κρίθηκε ότι το κράτος δεν έχει μόνο την υποχρέωση να μην παρεμβαίνει στην ιδιωτική ζωή των ατόμων αλλά έχει παράλληλα τη θετική υποχρέωση να εξασφαλίσει «έναν αποτελεσματικό σεβασμό στην ιδιωτικότητα ή την οικογενειακή ζωή» ενώ τονίστηκε η σπουδαιότητα του να προστατεύεται η ιδιωτική ζωή των ατόμων και αυτή η προστασία θα πρέπει να εκτείνεται και στην κοινωνική διάσταση της ιδιωτικής ζωή²⁰². Επιπροσθέτως, σε περιπτώσεις όπως οι συγκεκριμένες που αφορά σε σύγκρουση των θεμελιωδών δικαιωμάτων των άρθρων 8 και 10 της ΕΣΔΑ, το Δικαστήριο του Στρασβούργου φαίνεται να χαράζει μία διαχωριστική γραμμή μεταξύ των γεγονότων εκείνων που μπορούν να δημοσιευτούν ως ικανά να συμβάλλουν σε έναν ανοιχτό διάλογο στα πλαίσια μίας δημοκρατικής κοινωνίας στο μέτρο που αφορούν στους πολιτικούς κατά την εκτέλεση των δημοσίων καθηκόντων τους και αυτά που αφορούν την ιδιωτική ζωή των ατόμων όταν αυτά δεν εκτελούν τα δημόσια καθήκοντά τους²⁰³. Η διαφορά αυτή δικαιολογείται από το ότι στην περίπτωση των πρώτων γεγονότων ο Τύπος λειτουργεί ως φύλακας της δημοκρατίας ενώ στη δεύτερη

²⁰¹ Βλ. SANDERSON. M, *is von Hannover v Germany a Step Backward for the Substantive Analysis of Speech and Privacy Interests*, *European Human Rights Law Review*, 2004, σελ. 637.

²⁰² Βλ. *Van Hannover*, ό.π, παρ.69 «*The Court reiterates the fundamental importance of protecting private life from the point of view of the development of every human being's personality. That protection – as stated above – extends beyond the private family circle and also includes a social dimension.*».

²⁰³ Ομοίως, παρ.63.

περίπτωση ικανοποιεί απλά το ενδιαφέρον των πολιτών για τα δημόσια πρόσωπα. Καθοριστικός δε παράγοντας για το επιτρεπτό της δημοσιοποίησης είναι η συμβολή των γεγονότων σε ένα ανοικτό δημόσιο διάλογο γενικού ενδιαφέροντος²⁰⁴.

Σε μία πρώτη αποτίμηση, η περίπτωση αυτή που κλήθηκε να αντιμετωπίσει το ΕΔΔΑ είναι ιδιαίτερα σημαντική αναφορικά με το πεδίο σύγκρουσης της ελευθερίας του Τύπου με το σεβασμό της ιδιωτικότητας των δημοσίων προσώπων στο μέτρο που το Δικαστήριο απεφάνθη χαρακτηριστικά ότι «καθένας, ακόμα και αν είναι γνωστός στο ευρύ κοινό, έχει δικαίωμα και πρέπει να είναι σε θέση να απολαμβάνει μία νόμιμη (νομίμως κατοχυρωμένη) προσδοκία προστασίας και σεβασμού της ιδιωτικής του ζωής²⁰⁵.

Τον Οκτώβριο του 2010, στην υπόθεση Saaristo και άλλοι κατά Φιλανδίας²⁰⁶, που αφορούσε την προσφυγή ενός δημοσιογράφου και του αρχισυντάκτη μίας εκδοτικής εταιρείας εφημερίδας σχετικά με τη δημοσίευση, κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας για τις προεδρικές εκλογές, ενός άρθρου

²⁰⁴ Ομοίως, παρ.51« *the decisive factor in balancing the protection of private life against freedom of expression should lie in the contribution that the published photos and articles make to a debate of general interest* »

²⁰⁵ Ομοίως, παρ. 69 «*anyone, even if they are known to the general public, must be able to enjoy a “legitimate expectation” of protection of and respect for their private life*» ενώ εν τέλει έκρινε ότι « *the public does not have a legitimate interest in knowing where the applicant is and how she behaves generally in her private life even if she appears in places that cannot always be described as secluded and despite the fact that she is well known to the public*»

²⁰⁶ Βλ. Saaristo και άλλοι κατά Φιλανδίας, αρ. προσφ. 184/06, απόφαση της 12^{ης} Οκτωβρίου 2010.

με τίτλο «Η πρώην σύζυγος του [RU] και ο υπεύθυνος επικοινωνίας για την εκστρατεία του Α έχουν βρει ο ένας τον άλλον», στο περιεχόμενο του οποίου αναφερόταν ότι ο Ρ. Ν, έχοντας χωρίσει από τη σύζυγό του, είχε βρει ένα νέα σχέση. Η Ο.Τ, σύζυγος του Ρ.Ν ήταν γνωστή πολιτικός ρεπόρτερ ασχολούμενη με τηλεοπτικές πολιτικές συζητήσεις. Το άρθρο επίσης ανέφερε ότι, πριν από την έναρξη της εκστρατείας, η ΟΤ είχε δραστηριοποιηθεί στον ίδιο πολιτικό κόμμα με τον Ρ.Ν και ότι είχε εμπλακεί σε κάποιες «επιτροπές εμπιστευτικών πληροφοριών» ενώ εξέθετε πολλές λεπτομέρειες σχετικά με την επαγγελματική αλλά και ιδιωτική ζωή της Ο.Τ.

Το Δικαστήριο του Στρασβούργου όπου κατέφυγαν οι προσφεύγοντες κατόπιν της καταδίκης του από τα εγχώρια δικαστήρια, αφού επανέλαβε για μία ακόμη φορά ότι τα όρια της επιτρεπτής κριτικής είναι ευρύτερα για ένα πολιτικό απ' ό,τι για έναν ιδιώτη²⁰⁷ αποφάνηκε ότι οι δημόσιου υπάλληλοι όπως και οι πολιτικοί υπόκεινται σε έλεγχο και οφείλουν να επιδεικνύουν μεγαλύτερη ανοχή στην κριτική. Παρόλα αυτά το ΕΔΔΑ τόνισε ότι δεν πρέπει να θεωρηθεί πως οι δημόσιοι υπάλληλοι συνειδητά υποβάλλουν τον εαυτό τους σε αυστηρό έλεγχο της κάθε λέξης τους και σίγουρα όχι ως το βαθμό που αυτό ισχύει για τους πολιτικούς και για τον λόγο τούτο δεν πρέπει να υφίστανται την ίδια μεταχείριση με τους τελευταίους όταν πρόκειται για την κριτική των πράξεών τους²⁰⁸. Καλούμενο δε να ζυγίσει τα αντιτιθέμενα, προστατευόμενα

²⁰⁷ Ομοίως, παρ.59.

²⁰⁸ Ομοίως, παρ.60 «*The Court reiterates that civil servants acting in an official capacity are, like politicians, subject to wider limits of acceptable criticism than is the case of private individuals. However, it cannot be said that civil servants*

αμφότερα από τη Σύμβαση, δικαιώματα, προτεραιότητα φαίνεται και εν προκειμένω να δίνει στο κατά πόσον το δημοσιευμένο άρθρο συμβάλλει σε ένα διάλογο γενικού ενδιαφέροντος²⁰⁹ κρίνοντας ότι το επίδικο άρθρο δεν ικανοποίησε απλά την περιέργεια του κοινού αλλά παράλληλα συνέβαλε και σε ένα δημόσιο διάλογο αποκαλύπτοντας λεπτομέρειες του πολιτικού παρασκήνιου²¹⁰ αλλά και στο τρόπο εκφοράς του περιεχομένου υπό την έννοια ότι, όπως απεφάνθη το Δικαστήριο, τα συγκεκριμένα αναφερόμενα γεγονότα, παρουσιάστηκαν με αντικειμενικό τρόπο χωρίς εμφανή κακή πρόθεση²¹¹. Αξίζει δε να αναφερθεί σχετικά με το ποια πρόσωπα εμπίπτουν στην έννοια του δημοσίου προσώπου, ότι στην εν λόγω απόφαση το ΕΔΔΑ απεφάνθη ότι η θιγείσα από το άρθρο ως αναμεμειγμένη ενεργά στις τοπικές εκλογές αλλά και στην προεκλογικές εκστρατεία για τις προεδρικές εκλογές προέλκυσε το πολιτικό ενδιαφέρον και ως εκ τούτου αν και δε μπορεί να θεωρηθεί πολιτικός ή δημόσιος υπάλληλος με την παραδοσιακή έννοια του όρου, δεν συνιστά εξ ολοκλήρου πρόσωπο καλυπτόμενο από την ανωνυμία του απλού πολίτη. Για τον λόγο τούτο άλλωστε, είναι κατανοητό, πως ένα πρόσωπο που ενασχολείται με τέτοιες

knowingly lay themselves open to close scrutiny of their every word and deed to the same extent as politicians and should therefore be treated on an equal footing with the latter when it comes to the criticism of their actions».

²⁰⁹ Ομοίως, παρ.62.

²¹⁰ Ομοίως, παρ.67, «*did not only satisfy the curiosity of certain readers but it also contributed to an important matter of public interest in the form of political background information».*

²¹¹ Ομοίως, παρ.65.

δραστηριότητες δημοσίου ενδιαφέροντος εύλογα πρέπει να αναμένει τον τυχόν επακόλουθο περιορισμό του δικαιώματός του στην ιδιωτική ζωή²¹².

Η περίπτωση της σύγκρουσης της ελευθερίας της έκφρασης με το δικαίωμα στην ιδιωτικότητα απασχόλησε εκ νέου το Δικαστήριο του Στρασβούργου κατόπιν νέας προσφυγής της Πριγκίπισσας Καρολίνας. Πρόκειται για την πολύ πρόσφατη απόφαση της 19-09-2013²¹³ η οποία αφορούσε σε προσφυγή για παραβίαση της ιδιωτικότητας εξαιτίας της δημοσίευσης σε γερμανικό περιοδικό φωτογραφιών που παρουσίαζαν την προσφεύγουσα και τον σύζυγό της σε διακοπές και συνοδεύονταν από το σχόλιο «Ατμόσφαιρα διακοπών: η Καρολίνα με το σύζυγό της». Στην ίδια αλλά και την επόμενη σελίδα δημοσιεύονταν πολλές φωτογραφίες της βίλας της οικογένειας Von Hannover που βρίσκεται σε ένα νησί στην Κένυα. Οι

²¹² Ομοίως, παρ. 66. «*The Court notes that O.T. had been politically active in local politics and that her recruitment to the presidential election campaign had attracted political interest. Even though she could not be considered as a civil servant or a politician in the traditional sense of the word, she was not a completely private person either. Due to her function in the presidential election campaign, she had been publicly promoting the goals and objectives of one of the presidential candidates by belonging to his inner circle and by being therefore visible in the media during the campaign. The Court considers that, when taking up her duties as a communications officer for one of the two presidential candidates, she must have understood that her own person would also attract public interest and that the scope of her protected private life would become somewhat more limited.*».

²¹³ Βλ. *Von Hannover κατά Γερμανίας*, αρ. προσφ. 8772/10, απόφαση της 19^{ης} Σεπτεμβρίου 2013

εικόνες συνοδεύονταν από ένα άρθρο με τίτλο «Υπνος στο κρεβάτι της πριγκίπισσας Caroline; Δεν είναι ένα άπιαστο όνειρο! Οι Caroline και Ernst August νοικιάζουν τη βίλα των ονείρων τους.». Το άρθρο ανέφερε επιπροσθέτως πλήθος λεπτομερειών, όπως τα έπιπλα, την τιμή ενοικίασης κ.α.

Το Δικαστήριο του Στρασβούργου εν προκειμένω αφού υπενθύμισε ότι η έννοια της «ιδιωτικής ζωής» είναι ένας ευρύς όρος που καλύπτει τη σωματική και ηθική ακεραιότητα του ατόμου και μπορεί να περιλαμβάνει πολλαπλές πτυχές της ταυτότητας ενός ατόμου όπως το όνομα ή τα στοιχεία που αφορούν τα δικαιώματα της εικόνας²¹⁴ και περιλαμβάνει τις προσωπικές πληροφορίες που ένα άτομο ευλόγως αναμένει ότι δεν θα δημοσιεύονται χωρίς τη συγκατάθεσή του²¹⁵ και έχοντας τονίσει τον ουσιαστικό ρόλο που διαδραματίζει ο Τύπος σε μια δημοκρατική κοινωνία, που όμως δεν πρέπει να υπερβαίνει συγκεκριμένα όρια, ιδίως όσον αφορά στην προστασία της υπόληψης ή των δικαιωμάτων των άλλων υπενθύμισε έχει την υποχρέωση να μεταδίδονται πληροφορίες και ιδέες για όλα τα θέματα δημοσίου ενδιαφέροντος.

Αυτό που ελκύει την προσοχή στη συγκεκριμένη απόφαση είναι η διαδικασία σταθμίσεως των αντικρουόμενων συμφερόντων. Το Δικαστήριο, εν προκειμένω, αφού συνόψισε τα κριτήρια για την εξισορρόπηση του δικαιώματος σεβασμού της ιδιωτικής ζωής και του δικαιώματος στην ελευθερία της έκφρασης στη συμβολή σε μια

²¹⁴ Βλ. ό.π, παρ. 95-96.

²¹⁵ Βλ. *Flinkkilä κ.λπ. κατά Φινλανδίας*, αρ. προσφ. 25576/04 , παρ. 75, της 6ης Απριλίου 2010, *Saaristo και λοιποί κατά Φινλανδίας*, αρ. προσφ. 184/06, παρ. 61, 12 Οκτωβρίου 2010

συζήτηση γενικού ενδιαφέροντος, τη φήμη του ατόμου, το θέμα της έκθεσης, την προηγούμενη συμπεριφορά του ενδιαφερομένου, το περιεχόμενο, τη μορφή και την επίδραση της δημοσίευσης και, όσον αφορά στις φωτογραφίες τις συνθήκες λήψης τους²¹⁶ έκρινε ότι, αν και η επίμαχη φωτογραφία δεν περιέχει πληροφορίες σχετικά με ένα γεγονός της σύγχρονης ιστορίας, δεν συμβάλλει σε μια γενική συζήτηση δημοσίου ενδιαφέροντος παρέχει, τουλάχιστον σε κάποιο βαθμό, συμβολή σε μια συζήτηση γενικού συμφέροντος.

Στο πλαίσιο της απόφασης αυτής αξίζει να σημειωθεί η διατυπωθείσα άποψη ότι «ενόψει της φήμης τους, η ζωή ενός δημοσίου προσώπου εκτός της οικίας του και συγκεκριμένα σε δημόσια μέρη, είναι αναπόφευκτο να είναι εκτεθειμένη σε συγκεκριμένους περιορισμούς. Η φήμη και το δημόσιο ενδιαφέρον ευνοούν μία διαφορετική μεταχείριση της ιδιωτικής ζωής ενός δημοσίου προσώπου σε σχέση με την ιδιωτική ζωή ενός συνηθισμένου ατόμου»²¹⁷ και ότι «αυτός που εκουσίως ανεβαίνει στη δημόσια σκηνή δεν μπορεί να ισχυρισθεί ότι είναι απλό ιδιώτης που δικαιούται ανωνυμία. Βασιλείς, ηθοποιοί, ακαδημαϊκοί, πολιτικοί, κ.λ.π επιτελούν ό,τι επιτελούν δημοσίως. Μπορεί βεβαίως

²¹⁶ Βλ. *Von Hannover κατά Γερμανίας*, ό.π, παρ. 108-113.

²¹⁷ Βλ. Σύμφωνη γνώμη του δικαστή Cabral Barreto, παρ.2 «*In view of their fame, a public figure's life outside the home and particularly in public places, is inevitably subject to certain constraints. Fame and public interest inevitably give rise to a difference in treatment of the private life of an ordinary person and that of a public figure*».

να μην επιζητούν τη δημοσιότητα, ωστόσο, εξ ορισμού, η εικόνα τους είναι ως ένα βαθμό δημόσια ιδιοκτησία»²¹⁸.

7.3.2 Συμπερασματικά

Σε μία γενική αποτίμηση της μέχρι σήμερα στάσης του ΕΔΔΑ απέναντι στα ζητήματα επεμβάσεων στην ιδιωτική ζωή των δημοσίων προσώπων, φαίνεται να έχει καθιερωθεί ένα επίπεδο αυξημένης ανοχής στον έλεγχο των δημοσίων προσώπων από τον Τύπο στο πλαίσιο του δημόσιου διαλόγου²¹⁹. Από τις πρώτες αποφάσεις επί υποθέσεων που απασχόλησαν το Δικαστήριο του Στρασβούργου, όπως παρατέθηκαν ανωτέρω, κατέστη σαφές πως τα δημόσια πρόσωπα, λόγω της δημόσιας λειτουργίας που επιτελούν και του ρόλου που καλούνται ως εκ τούτου να παίξουν εντός των συνόρων μίας κοινωνίας, οφείλουν να αναμένουν μεγαλύτερη παρέμβαση στην ιδιωτική τους ζωή σε αντίθεση με τους απλούς ιδιώτες, που καλύπτονται από την ανωνυμία. Στις περιπτώσεις αυτές, τα όρια ανοχής πρέπει να είναι ευρύτερα στο μέτρο που τα πρόσωπα αυτά βρίσκονται το επίκεντρο του δημόσιου ενδιαφέροντος.

Νομολογιακά επίσης φαίνεται ότι το ΕΔΔΑ έχει εντάξει στην

²¹⁸ Βλ. Σύμφωνη γνώμη του δικαστή Zupančič, παρ.1 «*He who willingly steps onto the public stage cannot claim to be a private person entitled to anonymity. Royalty, actors, academics, politicians etc. perform whatever they perform publicly. They may not seek publicity, yet, by definition, their image is to some extent public property*».

²¹⁹ Βλ. *Incal κατά Τουρκίας*, αρ. προσφ. 22678/1993, απόφαση της 9^{ης} Ιουνίου 1998 και *Surek κατά Τουρκίας*, αρ. προσφ. 22735/1994, απόφαση της 8^{ης} Ιουλίου 1999.

κατηγορία των δημοσίων προσώπων, όπως εντοπίστηκε και αναλύθηκε ανωτέρω, αφενός μεν τους πολιτικούς, τους οποίους αν και δεν αναγνωρίζει ως εξ ολοκλήρου ξεχωριστή κατηγορία περιλαμβάνει στην έννοια των δημοσίων προσώπων και τους αναγνωρίζει μειωμένη προσδοκία στον σεβασμό τα ιδιωτικής ζωής λόγω του κοινωνικοπολιτικού ρόλου που επιτελούν αλλά και της συνείδησης των κινδύνων που ελλοχεύουν στην ανάμειξη με τον πολιτικό στίβο και αφετέρου δε τους δημόσιους υπαλλήλους, οι οποίοι αν και δεν αποτελούν κατά το Δικαστήριο δημόσια πρόσωπα με την παραδοσιακή έννοια, λόγω της σύνδεσής τους με τη δημόσια θέση την οποία κατέχουν, δεν καλύπτονται από την ανωνυμία των απλών πολιτών.

Ακολουθώντας από το σύνολο της ως άνω παρατεθείσας νοολογίας, διαπιστώθηκε πως σε όλες τις περιπτώσεις το κριτήριο για την κρίση του Δικαστηρίου ήταν το κατά πόσον η παρέμβαση στην ιδιωτικότητα δικαιολογείται από λόγο δημοσίου ενδιαφέροντος και βεβαίως το κατά πόσον η εκάστοτε υπό κρίση παρέμβαση, οποιαδήποτε μορφή και αν λαμβάνει, είναι ικανή να συμβάλλει σε ένα ανοιχτό, δημόσιο διάλογο γενικότερου ενδιαφέροντος²²⁰. Στις περιπτώσεις μάλιστα που το ΕΔΔΑ έκρινε την ύπαρξη δημοσίου ενδιαφέροντος, αναδεικνύεται η σημασία του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος της κοινής γνώμης και της ανάγκης υπηρετήσης υπέρτερου δημοσίου συμφέροντος, ως κριτηρίων και λόγων άρσης του αδίκου χαρακτήρα της πράξης που προσέβαλε τον ιδιωτικό βίο του δημοσίου προσώπου. Τέτοιο ενδιαφέρον πρέπει να

²²⁰ Βλ. *Lopes Gomes da Silva κατά Portugal*, ό.π.

καταγιγνώσκεται όταν πρόκειται για γεγονότα του ιδιωτικού βίου που αποδεικνύουν αναξιοπιστία, ασύμβατη με τις διακηρύξεις τρόπου ζωής, ανηθικότητα στην κοινωνική ή επαγγελματική δράση κ.λπ. ενώ φαίνεται ότι το Δικαστήριο του Στρασβούργου δε δίστασε να δικαιολογήσει την προβολή ιατρικών πληροφοριών στο μέτρο που δικαιολογούνται για λόγους δημοσίου συμφέροντος²²¹. Άλλος λόγος άρσης του αδίκου χαρακτήρα της προσβολής είναι η συναίνεση του ίδιου του υποκειμένου, που θεωρείται ότι υπάρχει στις περιπτώσεις που το δημόσιο πρόσωπο αφήνει να διαρρεύσουν πληροφορίες για την προσωπική του ζωή ή δημιουργεί παραδεκτά τις προϋποθέσεις για την παρέμβαση στην ιδιωτική του ζωή, την οποία (παρέμβαση) τεκμαίρεται ότι ανέχεται αν όχι επιθυμεί²²².

Επιπροσθέτως το ΕΔΔΑ αν και φαίνεται να διαχωρίζει κατά απόλυτο βαθμό την ιδιωτική από την δημόσια ζωή των δημοσίων προσώπων κρίνοντας πως η ιδιωτική ζωή πρέπει να είναι απαραβίαστη όσο δεν επηρεάζει τη δημόσια πλευρά της ζωής τους ωστόσο αποφαινεται ότι έχουν την υποχρέωση να λογοδοτούν για κάθε πράξη τους με την οποία ασκείται δημόσια εξουσία. Η δε υποχρέωσή τους αυτή είναι άμεσα συνυφασμένη με την ίδια τη φύση της δημοκρατίας στο πλαίσιο της οποίας η κοινή γνώμη δικαιούται και διεκδικεί να έχει πλήρη γνώση, δεδομένου ότι αυτή η διαφάνεια της δημόσιας ζωής που θεωρητικά λειτουργεί ως ασφαλιστική δικλείδα της δημοκρατίας είναι και η νομιμοποιητική

²²¹ Βλ. *Plon κατά Γαλλίας*, ό.π.

²²² Βλ. ΓΕΡΑΣΙΜΟ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟ-ΤΖΑΚΗ, *Δημόσια πρόσωπα, ιδιωτικότητα και μέσα ενημέρωσης*, ό.π.

βάση αυτής²²³.

Τέλος αξίζει να σημειωθεί, πως εξελισσόμενη η νομολογία του ΕΔΔΑ, με αποκορύφωμα την τελευταία και πιο πρόσφατη απόφαση του ΕΔΔΑ²²⁴, θέτει αυστηρότερα όρια στον χαρακτηρισμό της παρέμβασης στην ιδιωτική ζωή ως καλυπτόμενη από το δημόσιο συμφέρον αρνούμενο να αποδεχτεί και να δικαιολογήσει την προσβολή του σκληρού πυρήνα της ιδιωτικής ζωής π.χ με την δημοσίευση φωτογραφιών από προσωπικές ή οικογενειακές στιγμές²²⁵ στο μέτρο που δεν συνεισφέρει στο minimum σε ένα διάλογο δημόσιου ενδιαφέροντος αλλά αντιθέτως στοχεύει αποκλειστικά και μόνο στην ικανοποίηση της διάθεσης κριτικής περιορισμένης κατηγορίας ατόμων ή της περιέργειά τους.

²²³ Βλ. FREDERICK SCHAUER, *Can public figures have private lives?*, Cambridge University Press, vol 17, No 2, 2000, σελ. 295 επ.

²²⁴ Βλ. *Von Hannover κατά Γερμανίας*, αρ. προσφ. 8772/10, ό.π.

²²⁵ Βλ. *Bou Gibert και El Hogar y La Moda SA κατά Ισπανίας*, ό.π.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Θέτοντας εξ αρχής μοναδικό στόχο να περιχαράξουμε τα συνεχώς μεταβαλλόμενα όρια της ελευθερίας της έκφρασης μέσα σε μία κοινωνία που η αστάθεια, οι ραγδαίες κοινωνικές εξελίξεις, η πολιτική αδιαφάνεια και οι ταχύτατες τεχνολογικές εξελίξεις είναι μόνο μερικοί από τους πολλούς παράγοντες χάλκευσης της έκφρασης αλλά και πεδία σύγκρουσης, όπου η ελευθερία της έκφρασης δεν συγκρούεται μόνο με άλλες ελευθερίες και δικαιώματα αλλά και με την ίδια, την ελευθερία της έκφρασης, σε άλλες της μορφές ή σε άλλη διάσταση, ψηλαφίσαμε κάποιες από τις βασικές μορφές έκφρασης μέσα από την πολυποίκιλη και ιδιαίτερα πλούσια νομολογία του ΕΔΔΑ.

Είναι γεγονός πως το εγχείρημα εξ αρχής έμοιαζε δυσχερές δεδομένου ότι έκφραση είναι το άπειρο στο μέτρο που χρησιμοποιούμε μία λέξη όχι απλά για να περιγράψουμε κάτι γνωστό και οικείο σε εμάς αλλά και να χωρέσουμε σε αυτήν κάθε τρόπο και κάθε μέσο εξωτερίκευσης απόψεων, ιδεών και συναισθημάτων, παρόντα και μελλοντικό, αποδεκτό ή μη κατά τα χρηστά ήθη και την κοινή λογική. Πως λοιπόν να χαραχθούν τα όρια; Τι μπορούμε με ασφάλεια να θεωρήσουμε ότι προστατεύεται από την κατοχυρωμένη ελευθερία της έκφρασης;

Στο ερώτημα αυτό το Δικαστήριο του Στρασβούργου αποφάνθηκε πως κάθε μορφή έκφρασης προστατεύεται κατ' αρχήν. Είναι δε γεγονός πως άτυπα τουλάχιστον το ΕΔΔΑ μοιάζει να προκρίνει την ανάγκη προστασίας αυτής της ελευθερίας όταν συγκρούεται με άλλες εξίσου θεμελιώδεις ελευθερίες. Και αυτή η προτεραιότητα απορρέει από την ίδια την ουσία και τη φύση της

ελευθερίας της έκφρασης, μίας ελευθερίας απαραίτητης για την ανάπτυξη ελεύθερων ανθρώπων. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι η ελευθερία της έκφρασης είναι άμετρη ή υπέρμετρη. Ελευθερία σε καμία περίπτωση, όπως τονίζει το ΕΔΔΑ, δε σημαίνει ασυδοσία.

Όπως διαπιστώσαμε παραπάνω, στα κεφάλαια της παρούσας, το Δικαστήριο του Στρασβούργου σε πλείστες αποφάσεις του δεν δίστασε να κρίνει ότι υπήρξε παραβίαση της ελευθερίας της έκφρασης τονίζοντας ότι αυτή δεν περιλαμβάνει μόνο αρεστές ή κοινώς αποδεκτές μορφές έκφρασης αλλά και μορφές που προκαλούν, σοκάρουν και θίγουν. Πάντοτε όμως τα όρια που μοιάζει να θέτει στην ανεξέλεγκτη έκφραση δεν αποτελούν παρά το αποτέλεσμα της στάθμισης των αντικρουόμενων συμφερόντων μέσω της αρχής της αναλογικότητας, με ιδιαίτερη μνεία στο δημόσιο συμφέρον το οποίο πρέπει πάντα να προστατεύεται. Δεν μπορούμε βεβαίως να αμφισβητήσουμε, πως αναγνωρίζει στα κράτη ένα αρκετά ευρύ περιθώριο εκτίμησης στο μέτρο που αυτά είναι σε θέση να γνωρίζουν καλύτερα τις ανάγκες τους χωρίς ωστόσο όμως να αρκείται στην κρατική κρίση καθότι αυτή περνά από τον τελικό έλεγχο του Δικαστηρίου του Στρασβούργου το οποίο κρίνει κάθε παρεμβατική διάθεση υπό το πρίσμα της ΕΣΔΑ και των γενικότερων φιλελεύθερων αρχών που την διέπουν.

Επιπροσθέτως, και συνοψίζοντας, θα πρέπει να αναφερθεί πως μία μάλλον μεγαλύτερη προστασία τείνει να παρέχεται από το Δικαστήριο σε κάποιες μορφές έκφρασης όπως η ελευθερία του Τύπου ακόμα και όταν αυτή συγκρούεται με το αναφαίρετο δικαίωμα στην προστασία της ιδιωτικότητας, δικαίωμα εξίσου συνυφασμένο με την ανθρώπινη προσωπικότητα και απαραίτητο για

την ατομική και κοινωνική πρόοδο. Σε κάθε όμως περίπτωση σύγκρουσης δικαιωμάτων προκρίνεται το δημόσιο συμφέρον έναντι της προστασίας του εκάστοτε δικαιώματος υπό το πρίσμα του οποίου κρίνεται η νομιμότητα και σκοπιμότητα κάθε περιορισμού.

Το Δικαστήριο του Στρασβούργου είναι γεγονός πως σε πολλές αποφάσεις του τόνισε την ήδη αναγνωρισμένη κοινωνική αξία που ο Τύπος απολαμβάνει και τον ρόλο που διαδραματίζει στα πλαίσια μίας δημοκρατικής κοινωνίας και δεν δίστασε για τον λόγο τούτο να του αναγνωρίσει μία πιο ευρεία ελευθερία έκφρασης δεδομένου ότι πρόκειται για το ισχυρότερο όπλο των πολιτών απέναντι στην κρατική εξουσία. Ακόμα και στις περιπτώσεις σύγκρουσής του με το δικαίωμα στην ιδιωτικότητα των δημοσίων προσώπων, από την ως άνω παράθεση της νομολογίας του ΕΔΔΑ, παρατηρήθηκε μία ανοχή στην παρέμβαση στην ιδιωτική ζωή, ιδίως όταν αυτό επιβάλλεται ή ωφελεί το δημόσιο συμφέρον ακόμα και αν πρόκειται μόνο για την προϋπόθεση ενός δημόσιου διαλόγου.

Όπως διαπιστώθηκε ανωτέρω, αναμφισβήτητα κρίθηκε νομολογιακά πως τα δημόσια πρόσωπα λόγω του ρόλου που υπηρετούν στα πλαίσια της κοινωνίας αναμένεται να έχουν αυξημένα όρια ανοχής στις παρεμβάσεις στο δικαίωμα στην ιδιωτική τους ζωή. Τα όρια όμως αυτά, παρά τις προσπάθειες του Δικαστηρίου να θέσει συγκεκριμένα κριτήρια στις επιτρεπόμενες παρεμβάσεις π.χ διάκριση γεγονότων που δύνανται να δημοσιοποιηθούν ως συνδεόμενα με την άσκηση της δημόσιας εξουσίας και τις διατυπώσεις ότι γίνεται ανεκτό μόνο ό,τι συμβάλλει στην ανάπτυξη του δημόσιου διαλόγου και όχι στην ικανοποίηση της περιέργειας του κοινού, εξακολουθούν να μην διαγράφονται σαφώς.

Το ζήτημα της ιδιωτικότητας των δημοσίων προσώπων απασχόλησε και απασχολεί μέχρι και σήμερα την νομική σκέψη αλλά και την επικαιρότητα. Εξελισσόμενη η νομολογία είναι αλήθεια πως σταδιακά διαμορφώνεται ως κατασταλτική της δημοσίευσης γεγονότων συνδεόμενων με τον πολύ σκληρό πυρήνα της ιδιωτικής ζωής π.χ προσωπικές στιγμές στο μέτρο που μία τέτοια παρέμβαση δεν δικαιολογείται από λόγους δημοσίου ενδιαφέροντος. Αδιαμφισβήτητα όμως η περιχάραξη των ορίων αποτελεί μία αδιάλειπτη διαδικασία η οποία εξακολουθεί να επιτυγχάνεται μέσω της διαρκώς αυξανόμενης σχετικής νομολογίας του Δικαστηρίου του Στρασβούργου και ως ένα βαθμό μοιάζει να καθορίζεται από τις συνθήκες της εκάστοτε υπό κρίση περίπτωσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ, *Πολιτικά*.
- ΒΛΑΧΟΣ Κ. ΓΕΩΡΓΙΟΣ, *Κοινωνιολογία των δικαιωμάτων του ανθρώπου*, 1976.
- ΒΟΥΪΔΑΣΚΗΣ Κ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, *Το δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης και τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας Ιστορικο-κοινωνιολογική Προσέγγιση*, Β' έκδοση Αθήνα 2004.
- ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ Δ. ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ, *Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, Α'*, δεύτερη αναθεωρημένη έκδοση, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 2005.
- ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗ ΕΛΣΑ, *Ηθική των ΜΜΕ*, Ι. Σιδέρης, 2004.
- ΖΙΩΓΑΣ ΓΙΑΝΝΗΣ, ΚΑΡΑΜΠΙΝΗΣ ΛΕΩΝΙΔΑΣ, ΣΤΑΥΡΑΚΑΚΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ, ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ, *Όψεις λογοκρισίας στην Ελλάδα*, Νεφέλη, Αθήνα 2008.
- ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ ΓΙΑΝΝΗΣ, *Προσωπικότητα και τύπος*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 2000.
- ΚΙΚΗ ΓΙΑΝΝΑ, *Το δίκαιο της πληροφόρησης*, Σιδεράτος, Αθήνα 1998
- ΜΑΝΙΤΑΚΗΣ ΑΝΤΩΝΗΣ, *Τα κοινωνικά δικαιώματα μεταξύ πολιτικής και ιδιωτικής κοινωνίας*, Ίδρυμα Σ.Καράγιωργα, Όρια και σχέσεις Δημοσίου και Ιδιωτικού.
- ΜΑΝΩΛΕΔΑΚΗΣ Ι. ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ, *Η Προστασία της δημόσιας τάξεως κατά τον ελληνικό ποινικό κώδικα*, 1970.
- ΜΑΥΡΙΑΣ ΚΩΣΤΑΣ, *Το συνταγματικό δίκαιο του ιδιωτικού βίου*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 1982.

- ΜΠΑΡΜΠΙΕ Φ & ΛΑΒΕΝΙΡ, *Ιστορία των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας*, Δρομέας, Αθήνα 1999.
- ΜΠΙΡΚΕΡΤΣ ΣΒΕΝ, *Οι ελεγείες του Γουτεμβέργιου, Η μοίρα της αναγνώρισης στην ηλεκτρονική μορφή, Επικοινωνία και Κοινωνία*, Μετάφραση Λ. Εξαρχοπούλου, Καστανιώτη, Αθήνα 1994.
- ΠΑΤΕΡΑΚΗΣ Θ. ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ., *Η χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης*, Εκδόσεις Δίκαιο και Οικονομία, Π.Ν Σάκκουλα, 1995.
- ΡΟΥΚΟΥΝΑΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ, *Διεθνής Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα δικαιώματα του ανθρώπου, Βιβλιοπωλείο της «Εστίας», Αθήνα, 1995.
- ΣΚΟΥΡΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ – ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΡΑΤΕΡΟΣ, *Η ελευθερία της διαφήμισης*, Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη, 1996.
- ΤΣΑΚΥΡΑΚΗΣ ΣΤΑΥΡΟΣ, *Η ελευθερία του λόγου στις ΗΠΑ*, Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1997.
- ΧΡΥΣΟΓΟΝΟΣ Χ. ΚΩΣΤΑΣ, *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, Β', Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2002.
- ΨΥΧΟΠΑΙΔΗΣ ΚΟΣΜΑΣ, *Δημόσιος χώρος και Κοινωνικοπολιτικές αξίες*, σε Ίδρυμα Σ.Καράγιωργα, Όρια και σχέσεις Δημοσίου και Ιδιωτικού, Αθήνα, 1996.
- PAUSEWANG S, *Κοινή γνώμη και μαζικά μέσα ενημέρωσης*, ABENDROTH W, LENK K, *Εισαγωγή στη πολιτική επιστήμη: Δίκαιο και Πολιτική*, επιμ. Γ. Πάσχος, Β' τόμ Εκδ. Παρατηρητής, Αθήνα 1985.

2. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- ALDERMAN ELLEN – KENNEDY CAROLINE, *The Right to Privacy*, Vintage Books, New York, 1995.
- ALMAGOR COHEN RAPHAEL, *Speech, media and ethics, the limits of free expression : critical studies on freedom of expression, freedom of the press*, Palgrave, 2001.
- COHEN G.JONATHAN σε E. DECAUX et P.H. Imber (sous la Direction de Louis Edmond Pettiti) *La Convention Europeenes de Droits de l' Homme, Economica*, Paris 1998.
- BARENDT ERIC, *Freedom of Speech*, Oxford University Press, New York, 1996.
- BERSTEIN SERGE, MILZA PIERRE, *Η Ευρωπαϊκή Συμφωνία και η Ευρώπη των εθνών, 1815-1919*, Αλεξάνδρεια, 1997.
- BLACKSTONE WILLIAM, *Commentaries on the Laws of England*, book 1, Oxford 1765.
- FISH STANLEY EUGENE, *There's no such thing as free speech and it's a good thing, too*, New York : Oxford University Press , 1994.
- FRIED CHARLES, *Privacy - a moral analysis*, σε *Philosophical Dimensions of Privacy, an Anthology*, επιμ. Cambridge University Press, Cambridge 1984.
- HARRIS J. DAVID, O'BOYLE MICHAEL, WARBRIC COLIN, *Law of the European Convention of Human Rights*, Reed Elsevier (UK) Ltd, 1995.
- JILL MARSHALL, *Personal Freedom through Human Rights Law, Autonomy, Identity and Integrity under the European Convention*

on Human Rights, Boston: Martinus Nijhoff, Publishers, 2009. PATEMAN CAROLE, *Participation and democratic theory*, Cambridge University Press 1979 και RICHARD DAGGER, *Civic Virtues*, Oxford University Press, 1997, New York.

- SANDERSON MICHAEL, *Is von Hannover v Germany a Step Backward for the Substantive Analysis of Speech and Privacy Interests*, *European Human Rights Law Review*, 2004.

- SCHAUER FREDERICK, *Free Speech: A Philosophical Enquiry*, Cambridge University Press, Cambridge 1982.

- SCHAUER FREDERICK, *Can public figures have private lives?*, Cambridge University Press, vol 17, No 2, 2000

- SCHUTTER DE. OLIVIER, *La vie privée entre droit de la personnalité et liberté*, *Rev. trim. Dr. h*, 5/1999.

- SWINDLER F. WILLIAM, *Sources and documents of United States Constitutions*, New York 1978.

- WACHSMANN PATRICK, *Libertés publiques*, Paris, Dalloz, 1996.

- WELLINGTON H. HARRY, *On freedom of expression*, 1979, 88 Yale.

- WHILLOCK RITA KIRK, SLAYDEN DAVID, *hate speech*, thousand oaks, CaliforniaSage Publications , c1995.

3. ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ – ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ - ΛΟΙΠΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- ΑΚΡΙΒΟΠΟΥΛΟΥ Μ. ΧΡΙΣΤΙΝΑ, *Το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή: Θεωρητικά και μεθοδολογικά θεμέλια*, Περιοδικό «Το σύνταγμα»,

έτος 2011, Απρίλιος – Μάϊος – Ιούνιος, τεύχος 2^ο, σελ.7(241), 9(243), 22(256), 24(258) και 31(261).

- ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ ΝΙΚΟΣ, *Η ιδιωτική ζωή των δημοσίων*, Εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ», Κυριακή 7/9/1997.

- ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ ΝΙΚΟΣ, *Η σύγκρουση της Ιδιωτικότητας και διαφάνειας*, εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ», 6/12/1998.

- ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ Κ. ΙΩΑΝΝΗΣ, ΒΡΕΤΤΟΥ Α. ΧΡΙΣΤΙΝΑ, *Ελευθερία του Τύπου*, Νομικό Βήμα (NoB) 2011, σελ.8.

- ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ Κ. ΙΩΑΝΝΗΣ, *Προστασία της ιδιωτικότητας και Κοινωνία της Πληροφορίας*, ΔΙΜΜΕ Ι/2004, σελ.55.

- ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ - ΝΟΥΑΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, *Το απαραβίαστο του ιδιωτικού βίου και η ελευθερία του Τύπου*, ΤοΣ 9/1983, σελ.3επ.

- ΤΣΑΤΣΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, «Ελευθεροτυπία», περιοδικό «Ευθύνη», 1972/1.

- BLOUSTEIN J. EDWARD, *Privacy as an aspect of Human Dignity: an answer to Dean Prosser*, N. Y. U. L, Rev., 7/1964, σελ.962.

- DARBISHIRE HELEN, *Lois, reglementations et declarations Intergouvernementales affectant les medias europeens: evaluation critique. Document du travail. Seminaire europeen Nation unis/UNESCO, sur la promotion des medias independants et pluralists. Sofia, Bulgarie 10-13 septembre 1997.*

- DELGADO RICHARD, *Words that wound: A tort action for racial insults, epithets, and name calling*, 17 Harvard Civil Rights-Civil Liberties Law Review 133 (1982).

- DOHERTY G. MICHAEL, *Politicians as a species of “ Public Figure” and the right to privacy*, University of Central Lancashire, United Kingdom, σελ. 10 (44).
- GARD W. STEPHEN, *Fighting Words as free speech*, 58 Washington University Law Quarterly 531, 1980. KRETZMER DAVID, *Freedom of Speech and Racism*, 8 Cardozo Law Review 445 (1990), F.
- KRETZMER DAVID, *Demonstrations and the Law*, Israel L. Rev, Vol. 19, No. 1, 1984, σελ.47-153.
- LONG D. THOMAS, *Public Figures and the Passage of Times, Scottsboro Revisited in Street v. National Broadcasting Co*, Stanford Law Review, Vol. 34, No. 4 April 1982.
- MASSARO M. TONI, *Equality and Freedom of expression: The Hate Speech Dilemma*, 32 William and Mary Law Review 211 (1991).
- MATSUDA J. MARI, *Public Response to Racist Speech: Considering the Victim’s Story*, 87 Michigan Law Review 2320 (1989).
- RODRIGUEZ – RUIZ C. BLANCA, *The Right to Privacy: A Discourse-Theoretical Approach*, Ratio Juris, 2/1998, σελ.156.

4. ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

- ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ για τον Ρενέ Ντεκάρτ
www.el.wikipedia.org/wiki/%CE%A1%CE%B5%CE%BD%CE%AD%CE%9D%CF%84%CE%B5%CE%BA%CE%AC%CF%81%CF%84#cogito_ergo_sum.

- HUMAN RIGHTS EDUCATION ASSOCIATES, *Freedom of expression*

www.hrea.org/index.php?doc_id=408

- UNITED NATIONS, *International Covenant on Civil and Political Rights*

www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/gc34.pdf

- LINDSLEY ARMOSTRONG SMITH, *Johann Gottlieb Fichte's Free Speech Theory*

www.ac-journal.org/journal/vol4/iss3/articles/lsmith.htm

- The constitution of the United States

www.256.com/gray/constitution/

- U.S. constitution, Bill of rights

www.256.com/gray/constitution/amendment_01_to_10.html#1

- ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ, *Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα*

www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=26230&Itemid=33

- OFFICCE OF THE HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS - *General Comment No. 10: Freedom of expression (Art. 19) : . 29/06/1983. CCPR General Comment No. 10(General Comments)*

- EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS, *Freedom of expression in Europe, Case-law concerning Article 10 of the European Convention on Human Rights*

www.echr.coe.int/Documents/Pub_coe_HFfiles_2007_18_ENG.pdf

- ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ ΚΑΤΑ MICHAEL CWIK, Προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Ruiz-Jarabo Colomer της 13ης Σεπτεμβρίου 2001 - - Αίτηση αναίρεσης - Υπάλληλοι - Άρθρο 17, δεύτερο εδάφιο, του ΚΥΚ - Ελευθερία εκφράσεως - Όρια - Αιτιολογία. - Υπόθεση C-340/00 P. Συλλογή της Νομολογίας του Δικαστηρίου 2001 σελίδα I-10269

www.eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62000CC0340:EL:HTML

- ΑΛΚΜΗΝΗ ΦΩΤΙΑΔΟΥ, τα όρια της ελευθερίας του λόγου: προσβολή της προσωπικότητας των δημοσίων προσώπων /ρατσιστικός λόγος

www.old.phs.uoa.gr/~ahatzis/Fotiadou.pdf

- LERNER NATAN, “Is there a right to hate speech?”, *Human Rights Brief, The Center for Human Rights and Humanitarian Law, Washington College of Law, American University, 1996*

www.wcl.american.edu/hrbrief/v3i2/lerner32.htm

- COUNCIL OF EUROPE, *Fact sheet 4, Hate speech, 31 July 2009*

www.wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1477721&Site=DC

- ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΚΑΜΤΣΙΔΟΥ, Η συνταγματική προστασία της ιδιωτικότητας στον δημόσιο χώρο

www.lawconstitution.web.auth.gr/kamtsidou/2013/06/28/%CE%B7%CF%83%CF%85%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%B3%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%80%CF%81%

[CE%BF%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%AF%CE%B1%CF%84%CE%B7%CF%82%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CF%89%CF%84%CE%B9%CE%BA/](#)

- COUNCIL OF EUROPE, COMMITTEE OF MINISTERS, Recommendation No. R (97) 20, of the committee of ministers to member states on “hate speech”, *adopted by the Committee of Ministers on 30 October 1997, at the 607th meeting of the Minister's* *Deputies*

www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/cm/rec%281997%29020&expmem_EN.asp

- EUROPEAN COMMISSION AGAINST RACISM AND INTOLERANCE (ECRI), *General Policy Recommendation No1, on combating racism, xenophobia, anti-Semitism and Intolerance, adopted on 4 October 1996*

www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/gpr/en/recommendation_n1/Rec01en.pdf

- EUROPEAN COMMISSION AGAINST RACISM AND INTOLERANCE (ECRI), *General Policy Recommendation No7, on national legislation to combat racism and racial discrimination, adopted on 13 September 2002*

www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/gpr/en/recommendation_n7/ecri03-8%20recommendation%20nr%207.pdf

- EUROPEAN COMMISSION AGAINST RACISM AND INTOLERANCE (ECRI), *General Policy Recommendation No8, on combating racism while fighting terrorism, adopted on 17 March 2004*

[www.coe.int/t/dlapil/codexter/Source/ECRI Recommendation_8_2004_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dlapil/codexter/Source/ECRI_Recommendation_8_2004_EN.pdf)

- ΑΚΡΙΒΟΠΟΥΛΟΥ Μ. ΧΡΙΣΤΙΝΑ, *Το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή: Θεωρητικά και μεθοδολογικά θεμέλια*, Περιοδικό «Το σύνταγμα», έτος 2011, Απρίλιος– Μάϊος– Ιούνιος, τεύχος 2^ο

www.constitutionalism.gr/site/wpcontent/uploads/2013/06/Sydagma1.pdf

- ERIC HEINZE, *Viewpoint Absolutism and Hate Speech*

www.blackwell-synergy.com/doi/abs/10.1111/j.1468-2230.2006.00599.x

- ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ, 7^η Ευρωπαϊκή Υπουργική Διάσκεψη για την πολιτική στα Μ.Μ.Ε., (ΚΙΕΒΟ, 10-11/3/05), Πολιτική Διακήρυξη

www.minpress.gr/minpress/diak_kievo_11032005.doc

- COUNCIL OF EUROPE, PARLIAMENTARY ASSEMBLY, *Resolution 428 (1970) containing a declaration on mass communication media and human rights*

www.assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/ta70/ERES428.htm

- COUNCIL OF EUROPE, PARLIAMENTARY ASSEMBLY, *Resolution 1165 (1998), Right to privacy*

www.assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtexit/ta98/eres1165.htm

- MICHAEL G. DOHERTY, Principal Lecturer, University of Central Lancashire, United Kingdom, Politicians as a species of “public figure” and the right to privacy

www.sbc.org.pl/Content/11963/doherty.pdf

- ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΖΥΓΟΓΙΑΝΝΗ ΟΥΡΑΝΙΑΣ, Νομολογία ΕΔΔΑ, *Υπόθεση Καρολίνας του Αννόβερου κατά Γερμανίας, Ιδιωτική ζωή και ελευθερία του Τύπου*

www.greeklaws.com/pubs/uploads/1567.pdf

- ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ Κ. ΝΙΚΟΣ, *Η σύγκρουση ιδιωτικότητας και διαφάνειας*, 06/12/1998, Εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ γνώμες»

www.tovima.gr/opinions/article/?aid=105698

- ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΣ-ΤΖΑΚΗ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ, Μεταπτυχιακός Φοιτητής του Τμήματος Νομικής του Πανεπιστημίου Αθηνών, *Δημόσια πρόσωπα, ιδιωτικότητα και μέσα ενημέρωσης*

www.kapodistriako.uoa.gr/stories/110_op_01/index.php?m=2

- ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ Κ. ΝΙΚΟΣ, *Η ιδιωτική ζωή των δημοσίων προσώπων*, 07/09/1997, Εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ κόσμος»:

www.tovima.gr/default.asp?pid=2&ct=2&artid=90839&dt=07/09/1997

- Μελέτη για τα θεμελιώδη δικαιώματα

www.nis.gr/npimages/docs/FundamentalRights_GR.pdf

- Μελέτη για τα εξωτερικά στοιχεία του απορρήτου

www.greeklaws.com/pubs/uploads/412.pdf

- ΑΡΤΕΜΗΣ ΠΕΤΡΟΣ, *Η ελευθερία του λόγου και της έκφρασης, η ελευθερία του Τύπου, το δίκαιο της δυσφήμισης και το προνόμιο υπό επιφύλαξη*, 23 Οκτωβρίου 2008

5. ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

A. ΕΔΔΑ

- *Barthold κατά Γερμανίας*, αρ. προσφ. 8734/79, απόφαση της 25^{ης} Μαρτίου 1985, σειρά A αρ. 90.
- *Bergens Tidende και άλλοι κατά Νορβηγίας*, αρ. προσφ. 26132/95, απόφαση της 2^{ης} Μαΐου 2000, Reports 2000-IV.
- *Bladet Tromsø και Stensaas κατά Νορβηγίας*, [GC], αρ. προσφ. 21980/93, απόφαση της 20^{ης} Μαΐου 1999, Reports 1999-III.
- *Bou Gibert και El Hogar y La Moda SA κατά Ισπανίας*, αρ. προσφ. 14929/02, απόφαση της 13^{ης} Μαΐου 2003.
- *Campmany και Lopez Galiacho Perona κατά Ισπανίας*, αρ. προσφ. 54224/00, απόφαση της 12^{ης} Δεκεμβρίου 2000, Reports 2000-XII
- *Casado Coca κατά Ισπανίας*, αρ. προσφ. 15450/89, απόφαση της 24 Φεβρουαρίου 1994, Σειρά A.
- *Castells κατά Ισπανίας*, αρ. προσφ. 11798/85, απόφαση της 23^{ης} Απριλίου 1992, Σειρά A αρ. 236.
- *Dalban κατά Ρουμανίας*, [GC], αρ. προσφ. 28114/95, απόφαση της 28^{ης} Σεπτεμβρίου 1999, Reports 1999-VI.
- *De Haes and Gijssels κατά Βελγίου*, αρ. προσφ. 19983/92, απόφαση της 24^{ης} Φεβρουαρίου 1997, Reports 1997-I.
- *Du Roy και Malaurie κατά Γαλλίας*, αρ. προσφ. 34000/96, απόφαση της 3^{ης} Οκτωβρίου 2000.

- *E. Bader κατά Αυστρίας*, αρ. προσφ. 26633/95, απόφαση της 15^{ης} Μαΐου 1996 .
- *Engel και άλλοι κατά Ολλανδίας*, αρ. προσφ. 5370/72, απόφαση της 8^{ης} Ιουνίου 1976, Σειρά Α, Νο. 22.
- *E. Nurminen και άλλοι κατά Φιλανδίας*, αρ. προσφ. 27881/95, απόφαση της 26^{ης} Φεβρουαρίου 1997.
- *Erbakan κατά Τουρκίας*, αρ. προσφ. 59405/00, απόφαση της 6^{ης} Ιουλίου 2006.
- *Ernst και άλλοι κατά Βελγίου*, αρ. προσφ. 33400/96, απόφαση της 15^{ης} Ιουλίου 2003.
- *Féret κατά Βελγίου*, αρ. προσφ. 15615/07, απόφαση της 16^{ης} Ιουλίου 2009 .
- *Flinkkilä κ.λπ. κατά Φινλανδίας*, αρ. προσφ. 25576/04 , § 75, της 6ης Απριλίου 2010.
- *Fressoz και Roire κατά Γαλλίας*, αρ. προσφ. 29183/95, απόφαση της 21^{ης} Ιανουαρίου 1999.
- *Gawęda κατά Πολωνίας*, αρ. προσφ. 26229/95, απόφαση της 14^{ης} Μαρτίου 2004.
- *Goodwin κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αρ. προσφ. 28957/95, απόφαση της 27^{ης} Μαρτίου 1996, Reports 1996-II.
- *Grinberg κατά Ρωσίας*, αρ. προσφ. 23472/03, απόφαση της 21^{ης} Ιουλίου 2005.
- *Grupo Interpres SA κατά Ισπανίας*, αρ. προσφ. 32849/96, απόφαση της 7^{ης} Απριλίου 1997, DR89.
- *Gündüz κατά Τουρκίας*, αρ.προσφ. 35071/97, απόφαση της 4/12/2003, ECHR 2003-XI.

- *Handyside κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αρ. προσφ. 5493/1972, απόφαση της 7/12/1976, σειρά A24.
- *Hashman και Harrup κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αρ. προσφ. 25594/94, απόφαση της 25^{ης} Νοεμβρίου 1999.*Herczegfalvy κατά Αυστρίας*, αρ. προσφ. 10533/83, απόφαση της 24^{ης} Σεπτεμβρίου 1992, Σειρά A αρ. 244.
- *Hertel κατά Ελβετίας*, αρ. προσφ. 59/1997/843/1049, απόφαση της 25^{ης} Αυγούστου 1998, Reports 1998-VI.
- *Incal κατά Τουρκίας*, αρ. προσφ. 22678/1993, απόφαση της 9 Ιουνίου 1998.
- *Independent News και Media and Independent Newspapers Ireland Limited κατά Ιρλανδίας*, αρ. προσφ. 55120/00, απόφαση της 16^{ης} Ιουνίου 2005, Reports 2005-V.
- *Informationsverein Lentia και άλλοι κατά Αυστρίας*, αρ. προσφ. 37093/97, απόφαση της 24 Νοεμβρίου 1993, Σειρά A, αρ. 276.
- *Jersild κατά Δανίας*, αρ. προσφ. 15890/1989, απόφαση της 23 Σεπτεμβρίου 1994, Σειρά A αρ. 298.
- *Jones κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αρ. προσφ. 42639/04, απόφαση της 13^{ης} Σεπτεμβρίου 2005.*Kanellorouλος κατά Ελλάδος*, αρ. προσφ. 28504/05, απόφαση της 11^{ης} Οκτωβρίου 2007.
- *Karademirci και άλλοι κατά Τουρκίας*, αρ. προσφ. 37096/97 και 37101/97, απόφαση της 25^{ης} Ιανουαρίου 2005.*Leander κατά Σουηδίας*, αρ. προσφ. 9248/81, απόφαση της 26^{ης} Μαρτίου 1987, Σειρά A αρ. 116.
- *Lingens κατά Αυστρίας*, αρ. προσφ. 9815/82, απόφαση της 8ης Ιουλίου 1986, σειρά A αρ. 103.

- *Lopes Gomes da Silva κατά Πορτογαλίας*, αρ. προσφ. 37698/97, απόφαση της 28^{ης} Σεπτεμβρίου 2000, Reports 2000-X.
- *Markt Intern Verlag GmbH and Klaus Beermann κατά the Federal Republic of Germany*, απόφαση της 20ης Νοεμβρίου 1989, Σειρά A No. 165.
- *Müller και άλλοι κατά Ελβετίας*, αρ. προσφ. 10737/84, απόφαση της 24^{ης} Μαΐου 1988.
- *Norwood κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αρ. προσφ. 23131/03, απόφαση της 16^{ης} Ιουλίου 2003.
- *Oberschlick κατά Αυστρίας*, αρ. προσφ. 20834/92, απόφαση της 1^{ης} Ιουλίου 1997, Reports 1997-IV.
- *Otto Preminger – Institut κατά Αυστρίας*, αρ. προσφ. 13470/87, απόφαση της 20^{ης} Σεπτεμβρίου 1994.
- *Ozgül Gündem κατά Τουρκίας*, αρ. προσφ. 23144/93, απόφαση της 16ης Μαρτίου 2000, Reports 2000-III.
- *Karhunaara Iltalehti κατά Φινλανδίας*, αρ. προσφ. 53678/00, απόφαση της 16^{ης} Νοεμβρίου 2004.
- *Krone Verlag GmbH & Co. KG κατά Αυστρίας*, αρ. προσφ. 39069/97, απόφαση της 11 Δεκεμβρίου 2003, Reports 2003-XII.
- *Krone Verlag GmbH και Co. KG κατά Αυστρίας*, αρ. προσφ. 34315/96, απόφαση της 26^{ης} Φεβρουαρίου 2002.
- *Kulis κατά Πολωνίας*, αρ. προσφ. 15601/02, απόφαση της 18^{ης} Μαρτίου 2008.
- *L. Hertzberg κατά Φιλανδίας*, Communication No. 61/1979, U.N. Doc. CCPR/C/OP/1 at 124 (1985) *Janowski κατά*

Πολωνίας, αρ. προσφ. 25716/94, απόφαση της 21^{ης} Ιανουαρίου 1999, CEDH 1999-I.

- *Leroy κατά Γαλλίας*, αρ. προσφ 36109/03, απόφαση της 2^{ης} Οκτωβρίου 2008.

- *Mcnicar κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αρ. προσφ. 46311/99, απόφαση της 7^{ης} Μαΐου 2002.

- *Niemietz κατά Γερμανίας*, αρ. προσφ. 13710/88, απόφαση της 16^{ης} Δεκεμβρίου 1992.

- *Pavel Ivanov κατά Ρωσίας*, αρ. προσφ. 35222/04, απόφαση της 20^{ης} Φεβρουαρίου 2007.

- *Pion κατά Γαλλίας*, αρ. προσφ. 58148/00, απόφαση 18^{ης} Μαΐου 2004.

- *Prager κατά Αυστρίας*, αρ. προσφ. 15974/90, απόφαση της 26^{ης} Απριλίου 1995, Σειρά Α αρ. 313.

- *Purcell και άλλοι κατά Ιρλανδίας*, αρ. προσφ. 15404/89, απόφαση της 16^{ης} Απριλίου 1991, DR70.

- *Rizos and Daskas κατά Ελλάδας*, αρ. προσφ. 65545/01, απόφαση της 25^{ης} Μαΐου 2004.

- *Saaristo και λοιποί κατά Φινλανδίας*, αρ. προσφ. 184/06, παρ. 61, 12 Οκτωβρίου 2010.

- *Savitchi κατά Moldova*, αρ. προσφ. 11039/02, απόφαση της 11^{ης} Οκτωβρίου 2005.

- *Scharsach και News Verlagsgesellschaft κατά Αυστρίας*, αρ. προσφ. 39394/98, απόφαση της 13^{ης} Νοεμβρίου 2003, Reports 2003-XI.

- *Schussel κατά Αυστρίας*, αρ. προσφ. 42409/98, απόφαση της 21^{ης} Φεβρουαρίου 2002.
- *Selistö κατά Φιλανδίας*, αρ. προσφ. 56767/00, απόφαση της 16^{ης} Νοεμβρίου 2004.
- *Sirbu κατά Μολδαβίας*, αρ. προσφ. 73562/01, απόφαση της 15^{ης} Ιουνίου 2004. *Smith και Grady κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αρ. προσφ. 33985/96 και 33986 / 96, απόφαση της 27^{ης} Σεπτεμβρίου 1999, CEDH 1999-VI.
- *Sodete Prisma Presse κατά Γαλλίας*, αρ. προσφ. 7161/2001, απόφαση της 1^{ης} Ιουλίου 2003.
- *Stambuk κατά Germany*, αρ. προσφ. 37928/97, απόφαση της 17 Οκτωβρίου 2002.
- *Steel et Morris c. Royaume-Uni*, αρ. προσφ. 68416/01, απόφαση της 15^{ης} Φεβρουαρίου 2005, CEDH 2005-II.
- *Sunday Times κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αρ. προσφ. 6538/74, απόφαση της 26^{ης} Απριλίου 1979.
- *Sürek κατά Τουρκίας*, αρ. προσφ. 26682/95, απόφαση της 8^{ης} Ιουλίου 1999, ECHR 1999 IV.
- *Tănăsoaica κατά Ρουμανίας*, αρ. προσφ. 3490/03, απόφαση της 19^{ης} Ιουνίου 2012.
- *Thoma κατά Λουξεμβούργου*, αρ. προσφ. 38432/97, απόφαση της 29 Μαρτίου 2001, Reports 2001-III.
- *Thorgeir Thorgeirson κατά Ισλανδίας*, αρ. προσφ. 13778/88, απόφαση της 25^{ης} Ιουνίου 1992, Σειρά Α αρ. 239.

- *Ukrainian Media Group κατά Ουκρανίας*, αρ. προσφ. 72713/01, απόφαση της 29^{ης} Μαρτίου 2005.
- *Unabhängige Initiative Informationsvielfalt κατά Αυστρίας*, αρ. προσφ. 28525/95, απόφαση της 26^{ης} Φεβρουαρίου 2002, Reports 2002-I.
- *Ünsal Öztürk κατά Τουρκίας*, αρ. προσφ. 29365/95, απόφαση της 4ης Οκτώβριος 2005.
- *Urbino Rodrigues κατά Πορτογαλίας*, αρ. προσφ. 75088/01, απόφαση της 29^{ης} Νοεμβρίου 2005.
- *Weber κατά Ελβετίας*, αρ. προσφ. 11034/84, απόφαση της 22^{ης} Μαΐου 1990, Σειρά Α αρ. 177.
- *Vedjeland κ.α κατά Σουηδίας*, αρ. προσφ. 1813/07, απόφαση της 09^{ης} Φεβρουαρίου 2012.
- *Von Hannover κατά Γερμανίας*, αρ. προσφ. 59320/00, απόφαση της 24^{ης} Σεπτεμβρίου 2004.
- *Von Hannover κατά Γερμανίας*, αρ. προσφ. 8772/10, απόφαση της 19^{ης} Σεπτεμβρίου 2013
- *Wirtschafts-Trend Zeitschriften-Verlags GmbH κατά Αυστρίας*, αρ. προσφ. 58547/00, απόφαση της 27^{ης} Οκτωβρίου 2005.
- *Worm κατά Αυστρίας*, αρ. προσφ. 83/1996/702/894, απόφαση της 27^{ης} Αυγούστου 1997, Reports 1997-V.
- *W.P. και άλλοι κατά Πολωνίας*, αρ.προσφ. 42264/98, απόφαση της 2^{ης} Σεπτεμβρίου 2004, ECHR 2004-VII.
- *X and Church of Scientology κατά Σουηδίας*, αρ. προσφ. 7805/77, απόφαση της 5^{ης} Μαΐου 1979, DR16.

B. ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

- Gooding κατά Wilson, 405 U.S 518 (1972).
- Martin κατά City of Struthers, 319 U.S. 141, 153 (1943)
- Reynolds κατά Times Newspapers Ltd και άλλων [1999] UKHL 45; [1999] 4 All ER 609; [1999] 3 WLR 1010 (28th October, 1999).
- Reynolds κατά Times Newspapers Ltd και άλλων [1999] UKHL 45; [1999] 4 All ER 609; [1999] 3 WLR 1010 (28th October, 1999).
- Reynolds κατά Times Newspapers Ltd και άλλων [1999] UKHL 45; [1999] 4 All ER 609; [1999] 3 WLR 1010 (28th October, 1999).
- State κατά Anonymous, Conn, Cir. 372, 274 A.2d 897, 898 (1970).